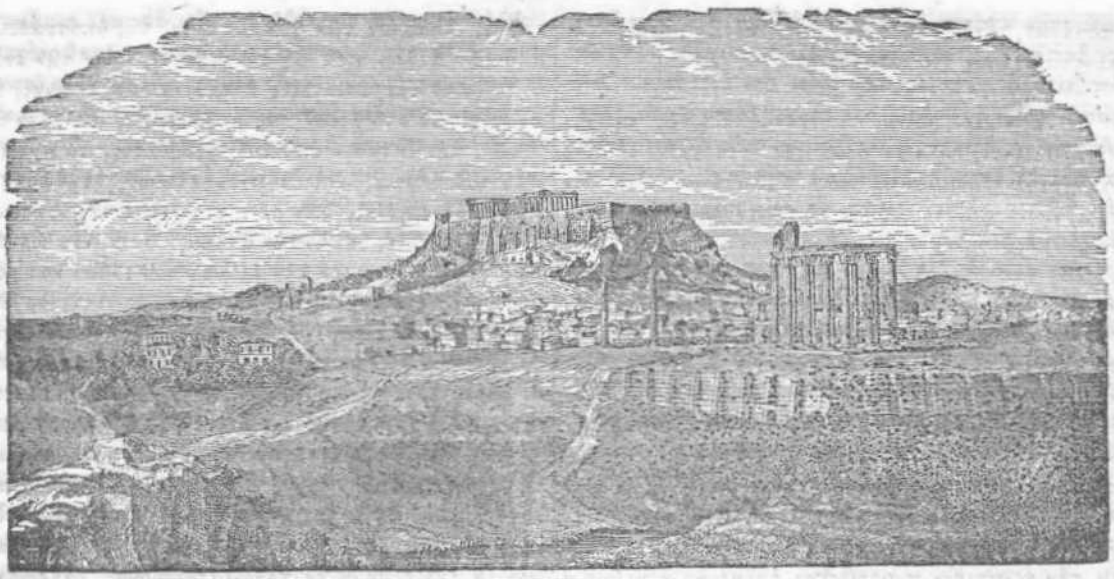

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1861. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 262.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΦΑΙΡΕΣΕΩΣ (1).

—ooo—

Μία τῶν δυσκολιῶν ὅσας παρέχει ἡ μελέτη τῶν νοητικῶν δυνάμεων εἶναι καὶ ἡ ἄκρα αὐτῶν ἑνότης. Καθὸ δυνάμεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως συνδέονται πρὸς ἀλλήλας οὐ μόνον ὡς ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἐνεργείας καὶ τῆς ταυτοχρόνου αὐτῶν ἀναπτύξεως. Ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψις, ἥτις φαίνεται ἡ πρώτη τῶν νοητικῶν δυνάμεων, καθὸ παρέχουσα τὴν ὕλην ἣν ἐπεξεργάζονται αἱ ἄλλαι, εἶναι ἀχώριστος τῆς συνειδήσεως καὶ συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ λόγου· διότι ὁ λόγος παρέχει αὐτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς ὑποστάσεως, τὰς ἐννοίας τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι πλήρης ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων γνῶσις τῶν ἐκτός· ὁ λόγος προσέτι χορηγεῖ εἰς τὴν ἀντίληψιν τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, δι' ἧς βεβαιούμεθα περὶ τῆς ἑτερότητος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὡσαύτως τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἀντίληψιν καθιστᾷ ζωηροτέρας καὶ πληρεστέρας ἡ προσοχή, προσπάθεια οὖσα τοῦ πνεύματος πρὸς ἐνίσχυσιν ἀμφοτέρων. Ἐκ δὲ τῆς προσοχῆς καὶ διὰ τῆς προσοχῆς ἡ ἀφαίρεσις, πρὸς ἣν ἀντιστοιχεῖ ἡ σύζευξις, ἥτις εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος τῆς μνήμης, πάσας δὲ τὰς δυνάμεις ταύτας προϋποθέτει ἡ φαντασία, μεθ' ἣν συμπληροῖ τὴν θεωρίαν τῆς διανοίας ἡ τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἐπίσης δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον καθ' ὃν ἄρχεται ἡ ἐνέργεια ἑκάστης τῶν δυνάμεων τούτων, καθότι, δοθείσης ἐντυπώσεώς τινος ἢ ἀναμνήσεως, ἐγείρονται ταυτοχρόνως πᾶσαι αἱ νοητικαὶ δυνάμεις καὶ ἐεργοῦσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστης λειτουργίαν, συντείνουσαι εἰς τὸ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἢ ἀναμνήσεως παραγόμενον ἀποτέλεσμα.

Οὐχ ἧττον ἡ ὀρθὴ φιλοσοφικὴ μέθοδος ἀπαιτεῖ οὐ μόνον τὴν ἐντελῆ ἀπαρίθμησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ φύσιν διαίρεσιν τῶν φαινομένων καὶ τῶν στοιχείων αὐτῶν, καὶ τὴν λογικὴν τάξιν κατὰ τὴν παρατήρησιν αὐτῶν, ἵνα ἐκ τούτων ἁπάντων προκύψῃ σύνθεσις καὶ ἑνότης ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως, ὅ ἐστι σύστημα σύμφωνον πρὸς τὴν πραγματικότητα. Εἰς τοὺς ὅρους τούτους πρέπει νὰ ὑποβληθῇ καὶ ἡ μελέτη τῶν νοητικῶν δυνάμεων, ὡς παντὸς ἄλλου ἀντικειμένου, καὶ πρὸς τοὺς ὅρους τούτους συμμορφούμενοι τάσσομεν τὴν προκειμένην θεωρίαν μετὰ τὴν μελέτην τῆς συνειδήσεως, τοῦ λόγου, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς προσοχῆς, διότι ἡ ἀφαίρεσις προϋποθέτει πάσας τὰς δυνάμεις ταύτας, καὶ ἡ θεωρία αὐτῆς προετοιμάζει τὴν τῶν

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Μανθάνομεν ὅτι ὁ Κ. Βράϊλας συνέταξε κατὰ παραγγελίαν τῶν ἐπὶ τῆς παιδείας Ἰονίων Ἀρχῶν ἐγχειρίδιον περιέχον τὰς βάσεις τῶν ἐπὶ ἐξετείαν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ παραδόσεων, καὶ ὅτι πρὸ ἑνὸς ἔτους παρέδωκε τὸ χειρόγραφον εἰς τὴν διαχειρίζουσαν τὸ κληροδότημα Πετρίδου ἐπιτροπὴν, ἥτις ἀνεδέχθη τὴν τύπωσιν αὐτοῦ. Ἀπορροῦμεν δὲ πῶς δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι τὸ πόνημα.

ἑπομένων, δηλ. τῆς συζεύξεως, τῆς μνήμης, τῆς φαντασίας καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

§ ά.

Ἡ ἀφαίρεσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσοχῆς. Τῳόντι, εἰς τῶν ὅρων τῆς προσοχῆς εἶναι ἡ διαδοχικὴ ἀπομόνωσις τῶν φαινομένων καὶ τῶν στοιχείων ἑκάστου, ὅπως καταστήσωμεν ζωηροτέραν, πληρεστέραν καὶ καθαρωτέραν τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν, καὶ ἀσφαλέστερον διατηρήσωμεν αὐτὰ ἐν τῇ μνήμῃ. Ὅτε νοερῶς ἀποσπῶμεν ἓν φαινόμενον ἢ ἓν στοιχεῖον φαινομένου, μίαν ποιότητα, μίαν ἰδιότητα ἀπὸ τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνενοῦνται εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀντιλήψεως ἢ τῆς συνειδήσεως, τότε ἐξασκοῦμεν ἐκείνην τὴν δύναμιν ἣν ὀνομάζομεν ἀφαίρεσιν, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς δυνάμεως ταύτης παραγομένη καὶ διαμένουσα ἐν τῷ πνεύματι ἔννοια, λέγεται ἔννοια ἀφῃρημένη. Ὅτε δὲ τὸ αὐτὸ στοιχεῖον παρατηροῦμεν εἰς πλείονα ἀντικείμενα, καὶ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν προστίθεται ἑπομένως ἡ κρίσις ἡ ἐκδηλοῦσα τὴν παρατήρησιν ταύτην, τότε ἡ ἔννοια δὲν εἶναι μόνον ἀφῃρημένη, ἀλλὰ καὶ γενική, ὥστε πᾶσα μὲν γενικὴ ἔννοια εἶναι δι' αὐτοῦ τούτου καὶ ἀφῃρημένη, οὐχὶ δὲ τὸ ἀνάπαλιν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν ἀφῃρημένην ἀντίκειται ἡ συγκεκριμένη, πρὸς δὲ τὴν γενικὴν, ἡ μερική. Ἀλλ' ὅ,τι εἴπομεν περὶ ἀφῃρημένων καὶ γενικῶν δὲν ἀληθεύει καὶ περὶ συγκεκριμένων καὶ μερικῶν ἐννοιῶν, καθ' ὅσον πᾶσα συγκεκριμένη εἶναι δι' αὐτοῦ τούτου καὶ μερικὴ ἔννοια, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διότι πᾶν τὸ συγκεκριμένον ἔν τινι μερικῷ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει, καὶ πᾶν τὸ μερικὸν φέρει σύγκρισίν τινα πλειόνων στοιχείων, ἅτινα δυνάμεθα ν' ἀποσπάσωμεν ἀλλήλων, εἴτε ἅπαξ καὶ μόνον εὕρομεν αὐτὰ, εἴτε ἐπανειλημμένως καὶ εἰς πλείονα ἀντικείμενα.

Ἐὰν δὲ τώρα ζητήσωμεν ποῖαι καὶ πόσαι εἶναι αἱ ἐν ἡμῖν ἀφῃρημέναι καὶ γενικαὶ ἔννοιαι, δυνάμεθα ἐν γένει νὰ ἀπαριθμήσωμεν καὶ κατατάξωμεν αὐτὰς εἴς τινας μεγάλας κατηγορίας, καθ' ὅσον διὰ τῆς συνειδήσεως, τῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ λόγου ἔχομεν τὰς τρεῖς πηγὰς πασῶν τῶν ἡμετέρων γνώσεων. Καὶ ἡ μὲν συνείδησις παρέχει ἡμῖν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἡμετέρου ὄντος καθὸ ὑποστάσεως περιβεβλημένης ἰδιαιτέραν μορφὴν πρὸς ἣν ἀναποσπάστως σχετίζεται καὶ συνενοῦται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἡ δὲ ἀντίληψις τὴν ἔννοιαν τῶν ἄλλων ὄντων μετὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε στοιχείων, τῆς ὑποστάσεως, τῆς μορφῆς, τῆς σχέσεως, τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καὶ ὁ λόγος αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος, ἀλλὰ καθολικὴν καὶ ἀναγκαίαν, καὶ προσέτι τὰς τρεῖς λογικὰς ἀρχὰς, τῆς ἀντιφάσεως, τῆς αἰτιότητος, τῆς τελειότητος, αἵτινες ὑποκειμενικῶς μὲν συνιστῶσι τὴν λογικὴν τάξιν τοῦ πνεύματος, ἀντικειμενικῶς δὲ πραγματοποιούμεναι συνιστῶσι τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν τῶν ὄντων. Δυνάμεθα ἄρα νὰ μορφώσωμεν ἀφῃρημένας καὶ γενικὰς ἐννοίας ἐξ ἑνὸς ἑκάστου τῶν στοιχείων τούτων· δυνάμεθα λ. χ. ν' ἀποσπάσωμεν νοερῶς τὴν ὑπόστασιν ἀπὸ τῆς μορφῆς ἢ ταύτην ἀπ' ἐκείνης, ἢ τὴν σχέσιν ἀπ' ἀμφοτέρων, ἕκαστον τῶν χαρακτήρων τῆς ὑποστάσεως ἀπὸ τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνυπάρχει, οἷον τὴν ἑνότητα ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ἢ ταύτην ἀπ' ἐκείνης, ἕκαστον τῶν στοιχείων τῆς μορφῆς, ὡς, ἐπὶ μὲν ὑλικῶν, τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ χρώματος, τὸ σχῆμα ἀπὸ τοῦ βάρους, ἐπὶ δὲ πνευματικῶν, τὴν νόησιν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ἢ ἓν τῶν στοιχείων τῆς νοήσεως ἢ τῆς ἐνεργείας ἀπὸ τῶν ἄλλων· δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἢ τὰ στοιχεῖα αὐτῶν, ἢ τὰς λογικὰς ἀρχὰς ἀπ' ἀλλήλων ἢ ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος μεθ' ἧς συνενοῦνται ἐν τῷ πνεύματι καὶ συνυπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει. Ὡσαύτως δυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν ἀφαιρέσεις ἐξ ἀφαιρέσεων, ὡς ὅτε ἐκ τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων ἀφαιροῦμεν τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίστανται. Ἐὰν δὲ τώρα ἀναλογισθῶμεν πόσα καὶ πόσον διάφορα ἀλλήλων εἶναι τὰ ὄντα τῆς φύσεως, καίτοι κοινὴν καὶ μίαν ἔχοντα τὴν ἔννοιαν ἣν πραγματοποιοῦσι, καὶ πόσον εἶναι ἐπίσης πολυάριθμα καὶ ποικίλα τὰ στοιχεῖα αὐτῶν, θέλομεν εὐκόλως ἐννοήσει διατί αἱ γενικαὶ ἔννοιαι ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον μέρος καὶ ἅπαν σχεδὸν τὸ κεφάλαιον τῶν ἡμετέρων γνώσεων, καὶ διατί ἐν ᾧ πάντα εἶναι συγκεκριμένα ἐν τῇ φύσει, τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ πνεύματι εἶναι ἀφῃρημένα ὡς μαρτυροῦσι τὰ λεξικὰ οἱαεδήποτε διαλέκτου. Εἰς τοῦτο συντείνουσι καὶ ἕτεροι λόγοι, ὧν σημειοῦμεν ἐνταῦθα τοὺς κυριωτέρους.

Καὶ πρῶτον, μὴ δυνάμενοι νὰ παρεισδύσωμεν εἰς τὰς ὑποστάσεις ἤ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὰ ὑποκείμενα, καὶ διὰ τῆς γνώσεως αὐτῶν νὰ γνωρίσωμεν τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν μορφὰς ἢ τὰ φαινόμενα, ἀναγκαζόμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν τῶν πραγμάτων διὰ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν γνωρισμάτων, διὰ τῶν οὐσιωδῶν αὐτῶν προσόντων, ὅ ἐστι διὰ τῆς ὑπάρξεως καὶ οὐσίας αὐτῶν· καὶ αὗται παρέχουσιν ἀνεξάντλητον πλῆθος στοιχείων κατά τε τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Τὴν αὐτὴν πολλότητα φέρουσι καὶ αἱ δυνάμεις δι' ὧν γνωρίζομεν αὐτὰ, ἡ αἴσθησις, ἡ συνείδησις, ὁ λόγος, διότι ἑκάστη αὐτῶν πλείονα παρέχει φαινόμενα κατὰ τὰ ἄτομα, τὰς περιστάσεις, τὴν φύσιν τῶν εἰς ἃ ἐφαρμόζεται ἀντικειμένων, καὶ τὸν διάφορον τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς ταύτης. Προσέτι τὸ ἀσθενὲς καὶ πεπερασμένον τοῦ ἡμετέρου πνεύματος δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν διὰ μιᾶς καταλήψεως γνῶσιν πολλῶν συνάμα πραγμάτων, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι τὴν διαδοχὴν κατὰ τὰς παρατηρήσεις, τὰς σκέψεις, τὰς κρίσεις, καὶ εὐκολύνουσιν ἑπομένως τὴν ἀφαίρεσιν. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις τὰ ἀπομονούμενα καὶ ἀφαιρούμενα στοιχεῖα, καθὸ ἁπλούστερα καὶ ἑπομένως σαφέστερα, εὐκολώτερον διαμνημονεύονται, ἐκφράζονται καὶ μεταδίδονται. Ἐπὶ τέλους, ἐπειδὴ ἡ ἀφαίρεσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσοχῆς, πάντα τὰ ὑποκινοῦντα τὴν προσοχὴν αἴτια γίνονται ἐξ ἀνάγκης καὶ αἴτια ἀφαιρέσεων. Καὶ τὰ αἴτια ταῦτα, εἴτε ἐκτὸς εἴτε ἐντὸς ἡμῶν, δὲν εἶναι ὀλίγα· ἡ ζωηρότης, ἡ ἐναντιότης, τὸ ἀπροσδόκητον τῶν ἐντυπώσεων, αἱ παντοῖαι ἔννοιαι ὅσαι ἐγείρονται ἐν ἡμῖν ἢ ἐκφράζονται ὑπὸ τῶν ἄλλων, τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη ἃ συναισθανόμεθα ἢ ὧν παρὰ τῶν ἄλλων μεταλαμβάνομεν, πάντα ταῦτα ὑποκινοῦσι τὴν ἡμετέραν προσοχὴν καὶ λίαν φυσικῶς παράγουσιν ἀφαιρέσεις.

Ἀλλὰ περὶ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων εὐκόλως δύνανται νὰ συμφωνήσωσιν οἱ ψυχολόγοι. Ἐντεῦθεν ὅμως ἀναφύεται ζήτημα ὅπερ διέφυγεν ἴσως τὴν προσοχὴν αὐτῶν, καὶ ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου δύναται τὰ μέγιστα νὰ διαφωτισθῇ καὶ τελειοποιηθῇ ἡ θεωρία τῆς ἀφαιρέσεως. Τὰ ἀφαιρούμενα στοιχεῖα, ἀφ' οὗ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ πνεῦμα ὡς ἔννοιαι ἀφῃρημέναι, διαμένουσιν ἄρα κεχωρισμένα ἀλλήλων, ἀσύνδετα, ἀσυνάρτητα καὶ ἀκατάτακτα, ἢ συνενοῦνται πάλιν καὶ συνδέονται καὶ συναρμολογοῦνται; Καθ' ἡμετέραν γνώμην, τὸ δεύτερον ἀληθεύει καὶ οὐχὶ τὸ πρῶτον. Δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ κατάταξις τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν εἶναι μόνον ἔργον τῆς ἐπιστήμης· ἡ ἀνθρώπινος ἐπιστήμη προϋποθέτει τὴν ἐνστιγματικὴν, τὴν κατὰ φύσιν ἐπιστήμην. Πᾶσα πνευματικὴ ἐργασία γίνεται κατὰ πρῶτον ἐνστιγματικῶς ἀλλ' ὄχι ἄνευ νόμου, καὶ τὸν νόμον δὲν δημιουργεῖ ἀλλ' ἀνακαλύπτει καὶ διαφωτίζει ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία, καὶ ἐν γνώσει ἀκολουθεῖ καὶ ἐφαρμόζει ἡ ἐπιστημονικὴ ἀφαίρεσις· ἄλλως ἡ ἀνθρώπινος διάνοια ἤθελεν εἶσθαι ἀκατάληπτος ἐξαίρεσις ἐν μέσῳ τοῦ συστήματος τοῦ κόσμου, καὶ ἡ νοοῦσα τὴν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ πραγματοποιοῦσα αὐτὴν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἰδίας ἐνεργείας καὶ διὰ τῶν ἰδίων ἔργων, ἤθελεν εἶσθαι αὐτὴ ἄνευ τάξεως, ὅπερ ἀπράδεκτον. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πῶς γίνεται ἐντὸς τοῦ πνεύματος ἡ κατάταξις αὕτη τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν; Καθ' ἡμᾶς γίνεται ἐν τινι προϋπάρχοντι τύπῳ ἑνότητος καὶ τάξεως, ὃν παρέχει ὁ λόγος διὰ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος. Ἀφαιροῦμεν λ. χ. τὴν ἔκτασιν ἢ τὸ χρῶμα ἀπὸ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, διατηροῦμεν αὐτὰ ὡς ἀφῃρημένας ἐννοίας ἐν τῷ πνεύματι, ἀλλ' ὡς στοιχεῖα πάντοτε τῆς μορφῆς ὄντος τινὸς ἐκτεταμένου ἢ κεχρωματισμένου, ὥστε τὸ ἀφαιρεθὲν στοιχεῖον λαμβάνει ἐν τῷ πνεύματι θέσιν ἀντίστοιχον πρὸς ἣν ἔχει ἐν τῇ φύσει. Παρομοίως ἐπὶ πνευματικῶν· ἀποσπῶμεν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως νοητικήν τινα δύναμιν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἢ τὴν νόησιν ἀπὸ τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ διατηροῦμεν τὰς ἐννοίας αὐτῶν ἐν τῷ πνεύματι ὡς στοιχεῖα ὄντος τινὸς νοοῦντος ἢ βουλομένου· ὥστε καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀφαιρεθὲν στοιχεῖον κατατάσσεται ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναλόγως πρὸς τὴν τάξιν τῆς φύσεως. Ἐν ᾧ λοιπὸν γίνεται ἀφαίρεσις, ἀνάλυσις, διαίρεσις ἀφ' ἑνὸς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον, γίνεται πρόσθεσις καὶ συνένωσις καὶ σύνθεσις ἀφ' ἑτέρου ἐν τῷ ὑποκειμένῳ· ἄλλως δὲν ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐννοήσωμεν οὔτε τὴν διὰ τῶν κρίσεων καὶ προτάσεων γενομένην ἀκολούθως ἀπόδοσιν τῶν ἀφαιρεθέντων στοιχείων εἰς τὰ ἀντικείμενα ἐν οἷς εὑρίσκομεν αὐτὰ ἐκ νέους Ἡ ἀπόδοσις εἶναι ἡ εἰς τὰ συγκεκριμένα ἐπιστροφὴ καὶ ἐπανέλευσις τῶν ἀφαιρέσεων. Τοιουτοτρόπως ἡ μὲν ἐν τῷ λόγῳ καθολικὴ καὶ ἀναγκαία ἔννοια τοῦ ὄντος χρησιμεύει ὡς τύπος κενός, ὅστις πληροῦται διαδοχικῶς διὰ τῶν ἀφαιρουμένων στοιχείων, καὶ ἐντεῦθεν αἱ γενικαὶ ἔννοιαι ἃς ὀνομάζομεν *γένη* καὶ *εἴδη* καὶ ἡ κατὰ γενη καὶ εἴδη κατάταξις· ἡ δὲ οὐχ ἧττον ἀναγκαία καὶ καθολικὴ ἔννοια τῆς τάξεως, ἡ ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος συνισταμένη, γίνεται ἡ βάσις τῆς ἐπαγωγῆς, δι' ἧς μορφόνομεν ἄλλας γενικὰς ἐννοίας ἃς ὀνομαζομεν γενικὰς ἀρχὰς ἢ γενικοὺς νόμους. Ἡ κατάταξις καὶ ἡ ἐπαγωγὴ εἶναι αἱ δύο λειτουργίαι τῆς ἀφαιρετικῆς δυνάμεως, καὶ ἐξ αὐτῶν πάντα προέρχονται τὰ προϊόντα τῆς ἀφαιρέσεως. Ἀμφότεραι δὲ γίνονται διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου καὶ δυνάμει τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἑκατέρα χρῄζει ἰδιαιτέρας ἀναπτύξεως.

§ β'.

Ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβανόμεθα τῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἰδιοτήτων, καὶ ὅτι τὴν ἔκτασιν εὑρίσκομεν εἰς πλείονα ἀντικείμενα. Δυνάμει τῆς ἀφαιρέσεως ἀποσπῶμεν τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἐκ τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνυπάρχει, ἀφαιροῦμεν καὶ γενικεύομεν αὐτὸ καὶ μορφόνομεν ἐξ αὐτοῦ τὴν γενικὴν ἔννοιαν τῆς ἐκτάσεως, ἀλλὰ τὴν ἔκτασιν διατηροῦμεν ὡς στοιχεῖον τῆς μορφῆς ὄντων τινῶν ἐκτεταμένων, ὅ ἐστι προσθέτομεν εἰς τὴν ἐν ἡμῖν καθαρὰν ἔννοιαν τοῦ ὄντος τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς ἐκτάσεως καθὸ στοιχεῖον τῆς μορφῆς ὄντων τινῶν ἃ παρετηρήσαμεν, καὶ οὕτω μορφόνομεν τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκτεταμένου ὄντος, ὅπερ δὲν εἶναι μόνον ὑπόστασις, μορφὴ καὶ σχέσις ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἄνευ προσδιορισμοῦ τῆς φύσεως τῶν στοιχείων τούτων, ἀλλ' ὃν ἔχον ἐν τῇ μορφῇ αὐτοῦ ἐκεῖνον τὸν προσδιορισμὸν ὃν ὀνομάζομεν ἔκτασιν. Ἐντεῦθεν παρὰ τὴν γενικωτάτην ἔννοιαν *ὄν*, ἄλλη ἧττον γενικὴ ἣν ὀνομάζομεν *ὄν ἐκτεταμένον* ἢ *ὑλικόν*. Ἐπειδὴ δὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν τοὐλάχιστον, ὅτι παρὰ τὰ ἐκτεταμένα δύνανται νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἕτερα ὄντα μὴ ἔχοντα τὸ προσὸν τοῦτο τῆς ἐκτάσεως, διότι οὐδεμία ὑπάρχει λογικὴ ταυτότης μεταξὺ τοῦ ὄντος καὶ τῆς ἐκτάσεως, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὄντα μὴ ἐκτεταμένα ἄνευ ἀντιφάσεως, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις τὴν ἔκτασιν δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ πνεύματος, ἀφαιροῦμεν τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς αὐλότητος, τὸ γενικεύομεν, τὸ προσθέτομεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος καὶ μορφοῦμεν ἑτέραν γενικὴν ἔννοιαν, ἕτερον γένος, ὅπερ ὀνομάζομεν *ὄν ἄϋλον* ἢ *πνευματικόν*. Οὕτω τὸ γενικώτατον γένος τοῦ *ὄντος* ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο γένη ἧττον γενικά, τὸ *ὑλικὸν* καὶ τὸ *ἄϋλον*, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν *εἴδη*. Φανερὸν ὅτι ἕκαστον τῶν εἰδῶν τούτων δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν καὶ ὑποδιαιρέσωμεν, καθ' ὅσον προχωρεῖ ἡ παρατήρησις τῶν ἐν πολλοῖς ὁμοίων ἢ διαφόρων στοιχείων

καὶ ἡ τούτων ἀφαίρεσις καὶ γενίκευσεις καὶ πρόσθεσις εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος. Οὕτω παρατηροῦντες μεταξὺ τῶν ἐκτεταμένων ὄντων ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς, καθ' ὅσον λ. χ. ἓν τισιν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει ἀντιστοιχία μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρός τι κέντρον κοινὸν, ἑνότης συστάσεως καὶ σκοποῦ καὶ ἰδιαιτέρα ἀνάπτυξις ἔσωθεν γινομένη διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν μερῶν αὐτῶν, ἑνὶ λόγῳ ὀργανισμὸς, ἐνῷ ἐν ἄλλοις ὀργανισμὸς δὲν ὑπάρχει, ἀφαιροῦμεν, γενικεύομεν τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ προσθέτομεν εἰς τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκτάσεως καὶ μορφοῦμεν ἕτερον γένος ἧττον γενικὸν τοῦ προηγουμένου, ὅ ἐστι τὸ εἶδος *ὄν ὀ.ῃκὸν ἐνόργανον*, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν, ἕτερον εἶδος, *ὄν ὀ.ῃκὸν ἀνόργανον*. Παρομοίως καὶ διὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε ἐργασιῶν δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν τὸ ἐνόργανον καὶ τὸ ἀνόργανον εἰς ὑποδεέστερα εἴδη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιωρισμένα τὸν ἀριθμὸν, οἷον, τὸ ἐνόργανον, εἰς ζῶον καὶ φυτὸν, τὸ ζῶον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὰς αὐτὰς δὲ ἐργασίας δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν στοιχείων τῆς μορφῆς τῶν ὄντων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν στοιχείων τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Ὡς ἐκ τούτου ἀναρίθμητοι δύνανται νὰ γίνωσι κατατάξεις εἰς γένη καὶ εἴδη κατὰ τὰς διαφόρους ὄψεις τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ ὄντα τῆς φύσεως. Ὅσα εἶναι τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν, τόσαι δύνανται νὰ ἦναι καὶ αἱ γενικαὶ ἔννοιαι καὶ αἱ λογικαὶ αὐτῶν κατατάξεις.

Ὥστε τί εἶναι τὸ γένος; ἡ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὄντος συνένωσις τῶν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἀποσπασθέντων στοιχείων· τί τὸ εἶδος; ὑποδιαίρεσις τοῦ γένους. Ποῖον τὸ πρῶτον γένος, τὸ γένος γενικώτατον, *ὅ γένος ὄν γένος οὐκ ἔχει*, ὡς ἔλεγεν ὁ Ζήνων, τὸ γένος *ὑπὲρ ὃ οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ἐπαναβεβηκὸς γένος*, ὡς ἔλεγεν ὁ Πορφύριος, τὸ *ὄν*. Τοῦτο πάντες ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ τὸν λόγον τούτου οὐδεὶς ἀνεγνώρισε· διότι οὐδεὶς παρετήρησεν ὅτι ἄνευ τοῦ προϋπάρχοντος τύπου τοῦ ὄντος, ἄνευ τῆς ἑπομένης εἰς τὴν ἀφαίρεσιν καὶ γενίκευσιν προσθέσεως καὶ συνενώσεως οὐδεμία λογικὴ κατάταξις εἶναι δυνατή. Παρὰ τὸ πρῶτον καὶ ἀνώτατον γένος *ὄν* πάντα τὰ ἄλλα εἶναι εἴδη, διότι εἶναι διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ ἐν ᾧ εἶναι εἴδη πρὸς τὰ ἀνώτερα καὶ πρὸ αὐτῶν, λαμβάνονται ὡς γένη πρὸς τὰ κατώτερα καὶ ὑπ' αὐτὰ, διὸ εἶναι καὶ λέγονται *εἴδη ὑπάλληλα*. Καὶ τὰ μὲν ἀνώτερα εἶναι ἁπλούστερα καθὸ ὀλιγώτερα περιέχοντα στοιχεῖα, τὰ δὲ κατώτερα συνθετώτερα καθὸ λαμβάνοντα διαδοχικῶς νέα ἐπιπρόσθετα στοιχεῖα ἴδια αὐτῶν, ἅτινα μετὰ τῶν γενικῶν συνενούμενα ἀποτελοῦσι τὸ εἶδος. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς μειζονος γενικότητος τῶν στοιχείων ἐξ ὧν συνίστανται, τὰ ἀνώτερα, καίτοι ἔχοντα ὀλιγώτερα στοιχεῖα, περιέχουσι πάντα τὰ κατώτερα, καὶ ἑπομένως πλείονα περιλαμβάνουσιν ἄτομα, ἤ, ὡς λέγεται συνήθως, πολλὴν ἔχουσι τὴν ἔκτασιν καὶ ὀλίγον τὸ βάθος, ἐν ᾧ τὰ κατώτερα ἀπ' ἐναντίας ὀλίγην ἔχουσιν ἔκτασιν καὶ πολὺ βάθος. Ὡς ἐκ τούτου τὰ ἀνώτερα εἶναι μᾶλλον περιεκτικὰ ἢ τὰ κατώτερα, καὶ ἑπομένως ὅ,τι ἀληθεύει περὶ τῶν ἀνωτέρων, ἀληθεύει καὶ περὶ τῶν κατωτέρων, ἀλλ' οὐχὶ τὸ ἀνάπαλιν, καὶ εἰς τὴν σχετικὴν ταύτην περιεκτικότητα τῶν γενικῶν καὶ εἰδικῶν ἐννοιῶν στηρίζεται ἡ θεωρία τοῦ ὁρισμοῦ καὶ πάσης διὰ συλλογισμοῦ ἀποδείξεως.

Ἐκ τούτων καθορᾶται ὅτι ἡ κατάταξις αὕτη δὲν εἶναι α θαίρετον δημιούργημα τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης γίνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, καθὼς ἀναγκαίως ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, διότι πᾶν τὸ ἀφαιρούμενον καὶ κατατασσόμενον ἐν τῷ πνεύματι προϋπάρχει ἀντιστοίχως κατατασσόμενον ἐν τῇ φύσει, καὶ ἡ αὐτὴ ἔννοια ἥτις πραγματοποιουμένη εἶναι ἀρχὴ κατατάξεως ἐν τῷ κόσμῳ, εἶναι νοουμένη, ἀρχὴ κατατάξεως ἐν τῇ διανοίᾳ. Ἐκ τούτου ἡ θυμαστὴ μεταξὺ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως ἀντιστοιχία, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος νοεῖ τὸν κόσμον, καὶ ἣν οἱ ἰδανισταὶ καὶ οἱ πανθεϊσταὶ ἐκλαμβάνουσιν ὡς ἀπόλυτον ταυτότητα. Ἐκ τούτων ἐπίσης ἐννοοῦμεν ὅτι πρὸς ὀρθὴν κατάταξιν τῶν ἐννοιῶν πρέπει νὰ προηγηθῇ ἀκριβὴς παρατήρησις αὐτῶν τῶν γεγονότων, αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τὰ κοινὰ αὐτῶν στοιχεῖα, καὶ πόσον οἱαδήποτε ἐκ τῶν προτέρων κατάταξις εἶναι αὐθαίρετος, ὡς αὐθαίρετος ἐπίσης πᾶσα ἐκ τῶν προτέρων ἐξήγησις τῶν νόμων τοῦ κόσμου. Βλέπομεν ὡσαύτως ὅτι ἐὰν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀρχὴν οἱωνδήποτε κατατάξεων, διότι ταύτην εὑρίσκομεν ἐν ἡμῖν, δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸ τέλος αὐτῶν, διότι αἱ κατατάξεις διακλαδοῦνται, διαιροῦνται καὶ ὑποδιαιροῦνται ἐπ' ἄπειρον ἄλλαι ἐξ ἄλλων ἀναφυόμεναι καὶ παραγόμεναι κατὰ λόγον τῆς προόδου τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μείζονος αὐτῶν ἐκτάσεως καὶ ἀκριβείας. Τελευταῖον βεβαιούμεθα ὅτι πᾶσα κατάταξις ὀρθὴ, δηλ. μορφωθεῖσα διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως καὶ τακτικῆς ἀφαιρέσεως, εἶναι φύσει ἀναμάρτητος καθὸ ἀντιστοιχοῦσα ἐπ' ἀκριβὲς πρὸς τὴν φύσιν, ὥστε ὁσαδήποτε ἄτομα ἀνακαλυφθῶσιν ἀκολούθως ἀνήκοντα εἰς τὸ εἶδος τῶν ὄντων ὧν ἐγένετο ἡ κατάταξις, τάσσονται εὐκόλως καὶ ἀλανθάστως ἐν αὐτῷ, καὶ ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστημονικὴν θεωρίαν. Τοῦτο εἶναι ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων βεβαίωσις καὶ ἐπαλήθευσις τῶν κατατάξεων, καὶ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἔχουσιν ἤδη οὐκ ὀλίγαι τῶν κατατάξεων τῆς ἐπιστήμης.

§ γ'.

Τῷ ὄντι, ἡ θεωρία τῆς κατατάξεως εἶναι ἡ κλεὶς καὶ ἡ βάσις πάσης ἐπιστημονικῆς θεωρίας, καὶ ὁ ἔχων ἐν τῷ πνεύματι ἀκριβῆ καὶ πλήρη κατάταξιν τῶν ὄντων ἤθελε κατέχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς πλήρους καὶ τελείας αὐτῶν ἐπιστήμης· ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς προβαίνων κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ κόσμου ἀντιστρόφως πρὸς τὴν

πορείαν τῆς δημιουργίας δὲν ἐξάγει ἐκ τοῦ γενικοῦ τὸ μερικὸν, ἐκ τοῦ ἀπολύτου τὸ σχετικὸν, ἐκ τοῦ ἀναγκαίου τὸ ἐνδεχόμενον, ἐκ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον, ἀλλ' ἀπεναντίας διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν μερικῶν μορφόνει γενικὰς ἐννοίας, γενικὰς κατατάξεις δι' ἧς ἔχει ἐν τῷ λόγῳ καθολικῆς καὶ ἀναγκαίας ἐννοίας τοῦ ὄντος, καὶ ἐκ τῶν καθολικῶν καὶ ἀναγκαίων ἀρχῶν τοῦ λόγου ἐπάγεται, ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, καὶ ἀνυψοῦται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀναγκαίου, τοῦ ἀπολύτου. Ἡ τελεία ἐπιστήμη ἢ τὸ τέλειον ἀληθὲς εἶναι ὁ πρὸς ὃν ὅρος τῆς νοήσεως, τὸ ἰδανικὸν τῆς διανοίας πρὸς ὃ ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης νὰ προσεγγίζῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διὰ τῶν προσπαθειῶν της, καθὼς τὸ τέλειον ἀγαθὸν καὶ ἡ ἐκ τούτου τελεία εὐδαιμονία εἶναι τὸ ἰδανικὸν καὶ ὁ πρὸς ὃν ὅρος τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας, πρὸς ὃν ὀφείλει νὰ σπεύδῃ καὶ νὰ συμμορφόνεται διὰ τῶν ἔργων της.

Ἐν τούτοις, ἐὰν ἡ θεωρία τῆς κατατάξεως εἶναι ἡ κλεὶς πάσης ἐπιστημονικῆς θεωρίας, πολλῷ μᾶλλον σημαντικὴ πρέπει νὰ ἦναι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστήμῃ ἥτις εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, ὁ ὁδηγὸς καὶ ὁ κανὼν πάσης ἄλλης. Καὶ πραγματικῶς μεγίστην ἐπιῤῥοὴν ἔλαβεν ἡ θεωρία αὕτη κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς ἐφ' ὅλης τῆς φιλοσοφίας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῶν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων. Πᾶν σύστημα διϊσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀφῃρημένη τάξις τῶν ἐννοιῶν του ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πραγματικὴν τάξιν τῆς φύσεως· ἄρα κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως μορφοῦται. Ἐὰν λ. χ. ἐκ τῶν χαρακτήρων τῆς ὑποστάσεως ἀφαιρέσωμεν τὸν πρῶτον, τὴν ἑνότητα, ἔχομεν τὴν ἔννοιαν τῆς μονάδος ἢ τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ ἐὰν πιστεύσωμεν ὅτι εἰς τὸν πρῶτον καὶ θεμελιώδη τοῦτον χαρακτῆρα ἀνάγονται οἱ ἄλλοι πάντες, δυνάμεθα μὲ τὴν θεωρίαν τῶν ἀριθμῶν νὰ ταυτίσωμεν τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων. Αὕτη εἶναι ἡ βάσις ἑνὸς τῶν πρώτων καὶ περιφημοτέρων συστημάτων τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Οἱ ἀριθμοὶ, κατὰ τὸν Πυθαγόραν, εἶναι οἱ *πρῶτοι τῶν ὄντων*, τὰ ὄντα εἶναι *μίμησις τῶν ἀριθμῶν*, οἱ ἀριθμοὶ εἶναι τὰ αἴτια πάντων. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀριθμὸς κινῶν ἑαυτόν· ἀριθμὸς εἶναι ἡ ὕλη, ἧς τὸ πρῶτον στοιχεῖον εἶναι τὸ σημεῖον ἢ ἡ μονὰς, ἐξ οὗ ἡ γραμμὴ ἢ δυὰς, ἐξ ἧς ἡ ἐπιφάνεια ἢ τριὰς, ἐξ ἧς τὸ στερεὸν ἢ τετρὰς, ἡ περίφημος τῶν Πυθαγορείων τετρακτύς. Ἐὰν δὲ αθροίσωμεν τὸ ἕν, τὸ δύο, τὸ τρία, τὸ τέσσαρα, ἔχομεν τὴν δεκάδα, τὸν ἀριθμὸν τέλειον, ὅθεν δέκα καὶ τὰ οὐράνια σώματα. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν τετράδα προστεθῇ ἑτέρα μονὰς, ἔχομεν τὴν πεντάδα ἢ τὰς αἰσθητικὰς τῶν σωμάτων ἰδιότητας· διὰ τοῦτο καὶ αἱ αἰσθήσεις εἶναι πέντε, καὶ πέντε τὰ πρῶτα τῆς ὕλης στοιχεῖα, ἡ γῆ, τὸ πῦρ, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ, ὁ αἰθήρ. Ταῦτα δὲ διαμορφοῦνται κατά τινα γεωμετρικὰ σχήματα, ὧν τὴν ἔννοιαν ἔχομεν ἐπίσης διὰ τῆς ἀφαιρέσεως· ἡ γῆ εἶναι κύβος, τὸ πῦρ πυραμὶς, ὁ ἀὴρ ὀκτάεδρον, τὸ ὕδωρ εἰκοσάεδρον, ὁ αἰθὴρ δωδεκάεδρον. Ἐντεῦθεν μεγάλη ἡ δύναμις τῶν ἀριθμῶν, τοῦ ἑπτά, τοῦ τέσσαρα, τοῦ δέκα, ἀλλὰ πρὸ πάντων τοῦ τρία· *τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται*, προαίσθησις καὶ προεικόνισμα τῆς Χριστιανικῆς Τριάδος. Ὡς ἐκ τούτου πάσας τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας εἴτε φυσικὰς εἴτε ἠθικὰς ἐμόρφωσαν οἱ Πυθαγόρειοι δι' ἀριθμῶν, καὶ κατέβαλον τὰς βάσεις ἐκείνων τῶν ἐπιστημῶν αἵτινες ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας στηρίζονται ἐπὶ μαθηματικῶν ἀρχῶν, οἷαι ἡ Ἀριθμητικὴ, ἡ Γεωμετρία, ἡ Ἀστρονομία, ἡ Μουσική. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι παραβαλλόμενον πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ ὑλικώτερα, καθ' ἃ τὰ πάντα ἐξηγοῦντο διὰ τοῦ ὕδατος, διὰ τοῦ ἀέρος ἢ διὰ τοῦ πυρὸς, τὸ σύστημα τοῦτο ἦτο πρόοδος οὐχὶ εὐκαταφρόνητος, καὶ σήμερον εἰσέτι ἐν μέρει ἀληθεύει, διότι πάντα ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ ὑπάρχουσι καὶ κινοῦνται, καὶ μέγα μέρος τῶν ἐπιστημῶν ἐπιδέχεται τὴν διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν θεωρίαν καὶ ἀπόδειξιν, καθ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ποσοῦ εἴτε συνεχοῦς εἴτε διακεκριμένου.

Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐπίσης ἐμορφώθη καὶ τὸ εἰς τοῦτο ἑπόμενον σύστημα, ἡ τῶν ἰδεῶν πλατωνικὴ θεωρία. Δύο ἀποκλειστικαὶ ὄψεις τῶν πραγμάτων ἐπεκράτουν ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ, ὅτε ὁ δαιμόνιος Πλάτων ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ προβλήματα ὅσα παρέχει ἡ φύσις καὶ ἡ θεωρία τῶν ὄντων, ἡ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἡ τοῦ Παρμενίδου. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Ἡράκλειτον οὐδὲν μόνιμον καὶ ἑνιαῖον ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ πάντα εἶναι φαινόμενα καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ κινήσει καὶ μεταβολῇ, *πάντα ῥεῖ*, μόνη πηγὴ καὶ βάσις τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ αἴσθησις, καὶ μέτρον τοῦ παντὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Κατὰ δὲ τὸν Παρμενίδην, ἓν μόνον ὑπάρχει ἀπ' ἐναντίας ὂν ἀπόλυτον καὶ ἑνιαῖον, ἀπολύτως ἠρεμοῦν, ἐν ᾧ οὔτε πλῆθος, οὔτε κίνησις, οὔτε μεταβολὴ, ὡς ἀπατηλῶς δεικνύουσιν αἱ αἰσθήσεις. Τὸ ἀνεπαρκὲς, τὸ λίαν ἀποκλειστικὸν, καὶ ἑπόμενως ψευδὲς τῶν δύο τούτων θεωριῶν κατανοήσας, ἐπεχείρησεν ὁ Πλάτων τὴν δι' ἀλλήλων ἀνασκευὴν ἀμφοτέρων καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας συμβιβασιν διά τινος ἀνωτέρας καὶ πληρεστέρας θεωρίας. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ Ἡρακλείτου συνέγραψε τὸν *Θεαίτητον*, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ αἴσθησις δὲν παράγει ἐπιστήμην, διότι καὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁ αἰσθανόμενος αὐτῶν εἶναι ἐν παντοτεινῇ μεταβολῇ καὶ ἀλλοιώσει· καὶ ἐὰν περιορισθῶμεν εἰς τὰ πρόσκαιρα καὶ μερικὰ καὶ ἐνδεχόμενα, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐν τῷ πνεύματι στοιχεῖον μόνιμον καὶ καθολικὸν καὶ ἀναγκαῖον, οὐδεμίαν ἑπομένως βεβαίαν καὶ σταθερὰν ἔννοιαν καὶ ἐπιστήμην οὔτε περὶ ἀληθοῦς, οὔτε περὶ ἀγαθοῦ, οὔτε περὶ καλοῦ, ἅτινα οὐχ ἧττον διώκομεν καὶ θεωροῦμεν ὡς ὅρους ἀπαραιτήτους καὶ ἐντελεῖς τύπους πάσης νοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνεργείας. Κατὰ δὲ τοῦ Παρμενίδου συνέγραψε τὸν *Σοφιστὴν* καὶ τὸν *Παρμενίδην*, καὶ ἐπίσης ἀπέδειξεν ὅτι, ἐὰν πάντα ἕν, καὶ οὔτε κίνησις ὑπάρχῃ οὔτε μεταβολὴ, οὔτε διαφορὰ, ἄρα οὐδεμία διαστο-

λὴ καὶ διάκρισις μεταξὺ ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀρετῆς καὶ κακίας, κάλλους καὶ αἰσχρότητος, οὐδεμία ἐπιστήμη, οὔτε ἠθικὴ, οὔτε τέχνη· καὶ ἐὰν τὰ πάντα ἀναχθῶσιν εἰς ἓν καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀδιάφορον, πάντα ἀνάγονται εἰς τὸ μηδέν.

Εἰς τί δὲ ὑφίσταται ἡ εἰς τὰς προηγουμένας ἀντικατασταθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ θεωρία; πάλιν εἴς τινα προϊόντα τῆς ἀφαιρέσεως. Παρετήρησεν ὅτι εἰς πάντα τὰ φαινόμενα, εἰς πάντα τὰ ἀντικείμενα ἕν τι ὑπάρχει κοινὸν εἰς πάντα στοιχεῖον, ἡ ὕλη, αἴτιον τῆς γενικῆς αὐτῶν ταυτότητος. Παρὰ δὲ τὸ κοινὸν τοῦτο στοιχεῖον ὑπάρχει ἕτερον ἴδιον εἴς τινα μόνον ἐξ αὐτῶν, δι' οὗ διαστέλλονται ἀλλήλων, καὶ τοῦτο εἶναι ὁ τύπος καθ' ὃν διατυποῦνται, ἡ ἰδέα ἣν ἐκφράζουσι, τὸ εἶδος δι' οὗ διακρίνονται καὶ κατατάσσονται τὰ διάφορα ὄντα εἰς γένη καὶ εἴδη. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τὸ οὐσιῶδες, τὸ αἴτιον τῆς εἰδικῆς ἑτερότητος καὶ διαφορᾶς, αὐτὴ ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, στοιχεῖον ἐσωτερικὸν ἔξωθεν ἐκδηλούμενον, ἀκατάληπτον τῇ αἰσθήσει ἀλλὰ καταληπτὸν τῇ διανοίᾳ, δι' οὗ διορίζονται ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὄντα, καὶ δι' οὗ ἔχομεν τὴν θεωρίαν τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τῆς διὰ συλλογισμοῦ ἀποδείξεως. Ἀφαιρέσας δὲ τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ εἴδους, εἰς τοῦτο ἀνήγαγεν ὁ Πλάτων πᾶσαν τὴν πραγματικότητα, ὅπως τὴν λογικὴν κατάταξιν εἰς γένη καὶ εἴδη ἐθεώρησεν ὡς τάξιν γενέσεως καὶ παραγωγῆς, καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῆς ἐννοίας τῶν ὄντων. Ἄρα τὰ εἴδη εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων· καὶ ἐν μὲν τῇ φύσει εἶναι ἰδέαι πραγματοποιούμεναι, ἐν δὲ τῷ πνεύματι, εἴδη συλλαμβανόμενα, ἐν δὲ τῷ θεῷ εἶναι εἴδη αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἢ αἰώνια παραδείγματα καὶ τύποι καθαροί, τέλειοι, καὶ ἀναλλοίωτοι, ὧν ἐν τῇ φύσει δὲν βλέπομεν εἰμὴ τὰ ἐφήμερα καὶ ἀτελῆ καὶ τῇ ὕλῃ ἀναμεμιγμένα ὁμοιώματα. Ἐκ τῶν τελείων τούτων τύπων καὶ εἰδῶν συνίσταται τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἰδανικὸν, ἐν ᾧ κεῖται πᾶσα ἀλήθεια καὶ καλλονὴ καὶ ἀγαθότης, ὅπερ νοεῖ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὗ μετέχει ἀτελῶς ὁ κόσμος, ἀλλ' ὅπερ εἶναι ἀρχὴ ὑπάρξεως καὶ γνώσεως, ὁ πρὸς ὃν ὅρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἐκ τούτου πᾶσα ἡ θεωρία τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσα ἐπιστήμη τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνεργείας.

Τὴν συνταύτισιν ταύτην τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς πραγματικότητος δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὸ θετικώτατον καὶ ἡγεμονικὸν πνεῦμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη δὲν δύνανται κατ' αὐτὴν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀρχαὶ γενέσεως καὶ ὑπάρξεως εἰμὴ κατὰ μεταφοράν. Ἕτερον τὸ παράδειγμα καθ' ὃ διατυποῦνται τὰ ὄντα, καὶ ἕτερον ἡ ἀρχὴ ὑφ' ἧς καὶ ἐξ ἧς γίνονται. Ἄλλως, ἕκαστον ἄτομον ἤθελεν ἔχει πλείονας καὶ διαφόρους καὶ ἐνίοτε πρὸς ἀλλήλας ἐναντίας ἀρχὰς γενέσεως καὶ ὑπάρξεως, διότι ἕκαστον ἄτομον ὑπάγεται εἰς πλείονα καὶ διάφορα εἴδη. Ὁ Σωκράτης λ. χ. καθὸ φιλόσοφος, καθὸ ἄνθρωπος, καθὸ ζῶον, καθὸ σῶμα, καθὸ ὄν, εἰς διάφορα ὑπάγεται εἴδη, καὶ διαφόρους ἑπομένως ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀρχάς, ὅπερ ἄτοπον. Ἐὰν δὲ τὸ εἶδος εἶναι ἡ οὐσία, τὸ αἴτιον τοῦ ὄντος, ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ εἶναι ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι οὗ εἶναι οὐσία, καὶ τότε δὲν εἶναι αὐθύπαρκτον· ἢ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἐν τῷ πράγματι καὶ ἔξω αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἔτι ἀτοπώτερον. Τέλος, πῶς τὸ αὐτὸ εἶδος, ἡ αὐτὴ οὐσία φέρει διάφορα καὶ ἐναντία προσόντα; πῶς τὸ σῶμα παράγει τὸ λεῖον καὶ τὸ τραχὺ, τὸ ἁπαλὸν καὶ τὸ σκληρόν; πῶς ὁ ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀγαθὸς καὶ κακὸς, καὶ καλὸς καὶ αἰσχρός; Εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον ἀτόπων καὶ ἀντιφάσεων ὤθησε τὴν Πλατωνικὴν περὶ εἰδῶν θεωρίαν, τὴν θεμελιώδη ταύτην διδασκαλίαν τῆς ὅλης φιλοσοφίας του, ὁ λογικώτατος Ἀριστοτέλης. Ἀλλ' ἐὰν ὄχι τὰ εἴδη, ποῖαι, κατ' αὐτὸν αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων; ποῖον τὸ σύστημα ὅπερ ἀντικατέστησεν εἰς τὸ τοῦ περικλεοῦς διδασκάλου του;

Εἶναι καὶ τοῦτο προϊὸν τῆς ἀφαιρέσεως. Αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἶναι, κατ' Ἀριστοτέλην, τέσσαρες· τὸ στοιχεῖον *ἐξ οὗ* γίνεταί τι ἢ ἡ ὕλη, τὸ *καθ' ὃ* ἢ τὸ εἶδος, τὸ *ὑφ' οὗ*, ἢ ἡ κίνησις, τὸ *πρὸς ὃ*, ἢ τὸ τέλος, τὸ οὗ ἕνεκα. Τὰ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα εὑρίσκομεν εἰς τὰ ὄντα, τὰ ἀναγνωρίζομεν ὡς συνιστῶντα τὰ ὄντα. Ἀλλὰ παρὰ τὰ θεμελιώδη ταῦτα στοιχεῖα, τὰ ὄντα ἔχουσι καὶ ἕτερα ἐπιπρόσθετα προσόντα, ἅτινα καὶ ταῦτα ἀφαιροῦμεν καὶ δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς τινας γενικὰς κατηγορίας. Εἶναι δὲ ταῦτα αἱ περίφημοι δέκα κατηγορίαι, ἡ οὐσία, τὸ ποσὸν, τὸ ποιὸν, τὸ πρός τι, τὸ ποῦ, τὸ ποτὲ, τὸ κεῖσθαι, τὸ ἔχειν, τὸ ποιεῖν, τὸ πάσχειν, ἃς ἀνηγάγομεν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς πέντε στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος, τὴν ὑπόστασιν, τὴν μορφὴν, τὴν σχέσιν, τὸν τόσον, καὶ τὸν χρόνον (α). Ὥστε, τί εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος; σύνολον κατηγοριῶν ἀποδιδομένων εἰς πλείονα ὄντα. Ὅταν τὴν αὐτὴν κατηγορίαν λ. χ. ποσοῦ ἢ ποιοῦ, ἢ ἐνεργείας, ἢ πάθους, ἢ τόπου, ἢ χρόνου εὑρίσκομεν κοινὴν εἰς πλείονα ἀντικείμενα, ἀποσπῶμεν τὸ κοινὸν τοῦτο στοιχεῖον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, τὸ γενικεύομεν καὶ μορφόνομεν τὰ λεγόμενα γένη καὶ εἴδη. Ὥστε ταῦτα δὲν εἶναι εἰμὴ κατηγορήματα κατά τινος *ὅλου* ἢ συνόλου ἀντικειμένων ἀποδιδόμενα, δι' ὃ καὶ *καθόλου* ὠνομάσθησαν, καὶ λίαν ἀκύρως universalia μετεφράσθησαν, ἐν τῷ μεσαιῶνι, διότι τὸ γενικὸν διαφέρει τοῦ καθολικοῦ, ὅσῳ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ ἀναγκαίου, τὸ σχετικὸν τοῦ ἀπολύτου. Καὶ ἐπειδὴ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη μορφόνονται διὰ της διαφορᾶς, ἥτις εἶναι οὐσιώδης, ἢ ἐπουσιώδης, ὅ ἐστιν, ἴδιον ἢ συμβεβηκὸς, τὰ *καθόλου* ταῦτα εἶναι πέντε, τὸ γένος, τὸ εἶδος, ἡ διαφορὰ, τὸ ἴδιον, τὸ συμβεβηκὸς, ἃ καὶ πέντε ὠνόμαζον *φωνάς*. Καὶ τῳόντι τὰ καθόλου ταῦτα δὲν εἶναι, κατὰ τοὺς Ἀριστοτελικοὺς, αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια τῶν ὄντων, ἀλλ' ἀφαιρέσεις ἁπλαῖ λογικαὶ καταταξεις, ὀνόματα καὶ λέξεις μᾶλλον ἢ πράγματα καὶ ὑποστάσεις.

(α) Ὅρ. τὸ ἡμέτερον Δοκίμιον, περὶ πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, σελ. 59–60.

Εἰς τί λοιπὸν ὑφίσταται ἡ μεταξὺ τῶν δύο διδασκάλων διαφορὰ περὶ τῆς προκειμένης θεωρίας; Ἀμφότεροι παραδέχονται τὴν ὕλην ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων πρώτην καὶ ἀΐδιον, ἀλλ' ὁ μὲν ἀναγνωρίζει τὰ εἴδη οὐ μόνον ὡς τύπους ἀϊδίους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχὰς τοῦ εἶναι, ὁ δὲ, ὡς γεννώμενα διὰ τῆς κινήσεως, ὡς ἁπλᾶ μόνον κατηγορήματα. Ἐκ τούτου καὶ ἡ περὶ Θεοῦ διάφορος αὐτῶν δόξα, τοῦ μὲν θεωροῦντος τὸν Θεὸν ὡς λόγον διακοσμοῦντα τὴν ὕλην κατὰ τοὺς ἐν αὐτῷ τελείους τύπους τῶν ὄντων· τοῦ δὲ, ὡς πρὸς ὃν ὅρον τοῦ κόσμου, ἕλκοντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ πᾶν διὰ τῆς κινήσεως, τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐὰν δὲ θελήσωμεν νὰ ἀνιχνεύσωμεν τὴν κοινὴν πηγὴν τῶν δύο συστημάτων, εὑρίσκομεν αὐτὴν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς δι' ἐντυπουμένων εἰδῶν ἐμμέσου ἀντιλήψεως, τὴν ἐπικρατήσασαν καθ' ὅλην τὴν ἀρχαίαν καὶ μέσην φιλοσοφίαν μέχρι τῆς πλήρους καὶ ὁριστικῆς ἀνασκευῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ῥείδου. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τὰς προεκτεθείσας ἐναντίας γνώμας ἐπροσπάθησε νὰ συμβιβάσῃ ἡ Στωϊκὴ Σχολὴ, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς αὐτῆς Ζήνων ὁ Κιττιεὺς, ὅστις τὸ γένος ἐθεώρει ὡς *σύλληψιν πλειόνων καὶ ἀναφαιρέτων ἐννοημάτων*, τὸ δὲ ἐννόημα ὡς *φάντασμα τῆς διανοίας, οὔτε ὄν, οὔτε ποιόν, ἀλλ' ὡσανεὶ ὄν καὶ ποιόν, ὡς ἀνατύπωμα ἵππου μὴ παρόντος* (Διογ. Λαέρτ. Ζ'.). Ἀλλ' ἡ διαφωνία καὶ ἡ διένεξις παρετάθη μέχρι τέλους τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, καὶ ὁ δύο ἥμισυ αἰῶνας μ. Χ. ἀκμάσας ἑρμηνευτὴς τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας Πορφύριος ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ *εἰσαγωγῇ* ἔθεσε τὸ ζήτημα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔλυσεν· εἴτε *ὑφέστηκεν* (τὰ εἴδη) *εἴτε καὶ ἐν μόναις ψιλαῖς ἐπινοίαις κεῖται εἴτε καὶ ὑφεστηκότα σώματα εἰσὶν ἢ ἀσώματα, καὶ πότερον χωριστὰ ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ παρὰ ταῦτα ὑφεστῶτα, παραιτήσομαι λέγειν, βαθυτάτης οὔσης τῆς τοιαύτης πραγματείας καὶ μείζονος δεομένης ἐξετάσεως*. Διὰ τῆς *Εἰσαγωγῆς*. τοῦ Πορφυρίου τὸ ζήτημα μετέβη εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ μεσαιῶνος.

Αἱ περὶ τῶν καθόλου συζητήσεις καὶ διενέξεις πληροῦσι καὶ διαιροῦσι πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα σχολαστικὴν φιλοσοφίαν. Οἱ μὲν ἠσπάζοντο τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους, διϊσχυριζόμενοι ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη εἶναι ἁπλῶς φωναὶ flatus vocis μετὰ τὰ πράγματα, post rem, καὶ ὠνομάζοντο nominales ἢ ὀνοματισταί· οἱ δὲ τὴν τοῦ Πλάτωνος, καὶ ὑπεστήριζον ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη εἶναι πράγματα, res, καὶ μάλιστα πρὸ τῶν πραγμάτων ante rem, καὶ ὠνομάζοντο reales ἢ πραγματισταί· ἄλλοι τελευταῖον ἐθεώρουν αὐτὰ ὡς ἐννοήματα, κατὰ Ζήνωνα, concepta, καὶ ἐκαλοῦντο conceptacles ἢ ἐνοηματισταί. Ἡ πάλη ὑπῆρξε πεισματώδης ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἀπὸ τῆς γαληνιαίας χώρας τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας κατῆλθε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πεδίον τῶν ὑλικῶν συγκρούσεων καὶ διαπληκτισμῶν usque ad pallorem, usque ad convicia, usque ad sputa, nonnumquam et usque ad pugnos, fustem et ferrum digladiari, λέγει ὁ Ἔρασμος, δηλαδὴ, στάσεις ἐξεράγησαν διὰ λοιδοριῶν καὶ ἐμπτύσεων, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ πυγμαχιῶν καὶ ῥοπάλων καὶ ξιφῶν. Βασιλεῖς συνετάχθησαν ὑπὲρ καὶ κατὰ τῶν διαπληκτιζομένων κομμάτων· ὁ τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκος ὁ ΙΔ' ὑπὲρ τῶν πραγματιστῶν, ὁ τῆς Γερμανίας Αὐτοκράτωρ Λουδοβῖκος ὁ Βαυαρὸς, ὑπὲρ τῶν ὀνοματιστῶν, ὁ καὶ Princeps nominalium ἐπικληθεὶς, πρὸς ὃν ὁ περίφημος Ὀκκάμος ἔγραφεν, ὑποσχόμενος τὴν κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Πάπα ὑπεράσπισίν του, tu me defendas gladio, et ego te defendam calamo, σὺ μὲν διὰ τοῦ ξίφους ὑπὲρ ἐμοῦ, ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ διὰ τοῦ καλάμου. Ἀλλ' ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων διανοίξασα τὰς καθαρὰς πηγὰς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας, καὶ διὰ νέου φωτὸς καταυγάσασα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐπανάστασις κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡ δι' αὐτῆς καθιέρωσις τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας περὶ τῶν ὑψίστων προβλημάτων τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ, κατέπαυσαν τὴν ἐπὶ τοσοῦτον ἀτιμήσασαν τὴν φιλοσοφίαν σοφιστικὴν πάλην, καὶ πρὸς σοβαρωτέρας συζητήσεις ὤθησαν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν.

Οὐχ ἧττον καὶ κατὰ τὴν νέαν φιλοσοφίαν ἀνεφάνησαν αἱ προεκτεθεῖσαι τρεῖς λύσεις τοῦ προκειμένου ζητήματος. Καὶ οἱ μὲν ὑλισταὶ καὶ ἰδανισταὶ οἷοι ὁ Ὀββέσιος, ὁ Χιούμης καὶ ὁ Βέρκολεῦς δύνανται ἐν γένει νὰ καταταχθῶσιν εἰς τοὺς ὀνοματιστὰς καθὸ ἀρνούμενοι τὴν ἀντικειμενικὴν ὕπαρξιν τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν· οἱ δὲ πανθεῖσταὶ ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς τὸ δόγμα αὐτῶν τάσιν τῆς Πλατωνικῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐταύτισαν τὴν λογικὴν κατάταξιν μὲ αὐτὴν τὴν τάξιν τῆς παραγωγῆς τῶν ὄντων, πειραθέντες νὰ ἐξηγήσωσι τὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν θεὸν διά τινος λογικῆς ἐξαγωγῆς ἢ ἐκ τῆς ἑνότητος τῆς μιᾶς καὶ μόνης ὑποστάσεως, ὡς ὁ Σπινόζας, ἢ ἐκ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος τῶν διαφόρων καὶ ἐναντίων ὡς ὁ Σχελλῖγγος, ἢ ἐκ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀφῃρημένου ὄντος ἀδιακόπως πραγματοποιουμένου δι' αἰωνίου θέσεως, ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως, ὡς ὁ Ἔγελος. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἄκρων τούτων δοξασιῶν προέβη καὶ ἡ μεγάλη τῶν πνευματιστῶν σχολὴ, ἥτις στηριζομένη ἐπὶ τῆς μόνης ἀσφαλοῦς μεθόδου τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου, ἀνεγνώρισε τὴν πνευματικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν διακεκριμένην ὕπαρξιν τοῦ κόσμου, καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν ἄπειρον φύσιν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ φιλοσοφία αὕτη ἐνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Μαλεβραγχου, τοῦ Λεϊβνιτίου, διὰ πολλῶν νέων παρατηρήσεων ἐπλουτίσθη ὑπὸ τοῦ Ῥείδου καὶ τῆς Σκωτικῆς καὶ τῆς συγχρόνου Γαλλικῆς σχολῆς, καὶ συνδυάσασα τὴν καθαρωτέραν παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποκαλυφθείσας ἀληθείας, παρέχει καὶ τὴν σήμερον τὰς ὑγιεστέρας διδασκαλίας τῆς νοητικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης. Τὴν μέθοδον καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας ταύτης καὶ ἡμεῖς ἀποδεχθέντες, εἰς ποῖον

συμπέρασμα φθάνομεν περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος; Τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη, καθ' ὃν τρόπον ἐξηγήσαμεν τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ πνεύματι γένεσιν αὐτῶν, δὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ἁπλαῖ φωναί, flatus vocis, ὡς ἔλεγον οἱ ὀνοματισταί, ἀλλ' ἐννοήματα, ἔννοιαι ὄχι ὅμως αὐθαίρετοι ἀλλ' ἀναγκαίως μορφούμεναι καὶ πραγματικῶς ὑπάρχουσαι ἐν ἡμῖν δυνάμει τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς ἐν ἡμῖν καθολικῆς καὶ ἀναγκαίας ἐννοίας τοῦ ὄντος, οὐδὲ εἶναι ἀφ' ἑτέρου πράγματα, res ὡς οἱ πραγματισταὶ ἐδόξαζον, ἀλλ' ἔχουσιν οὐχ ἧττον ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, καθ' ὅσον τὰ ἀφῃρημένα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίστανται, πραγματικῶς προϋπάρχουσιν ἐν τοῖς οὖσι, καὶ κατατάσσονται ἔν τινι ἐννοίᾳ τοῦ πνεύματος δυνάμει τῆς μεταξὺ τῶν ὄντων πρὸς ἄλληλα καὶ μεταξὺ τῶν ὄντων καὶ τοῦ πνεύματος ἀναγκαίας ἀντιστοιχίας. Ἆρα ἡ εἰς γένη καὶ εἴδη κατάταξις εἶναι πραγματικὸς καὶ λογικὸς σύνδεσμος καὶ μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως, καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ πνεύματος, δι' οὗ συνδέσμου νοοῦμεν τήν τε κοινὴν καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν τῶν ὄντων, δηλαδή, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως καὶ συνενώσεως τῶν κοινῶν καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν στοιχείων, διότι, ἁς τὸ ἐπαναλάβωμεν, ἡ αὐτὴ ἔννοια ἥτις εἶναι ἀρχὴ κατατάξεως ἐν τῷ πνεύματι, εἶναι καὶ ἀρχὴ κατατάξεως ἐν τῇ φύσει· καὶ ἄνευ τῆς ταυτότητος ταύτης, πᾶσα θεωρία τῆς ἀφαιρέσεως εἶναι ἀτελὴς καὶ ἀκατάληπτος. Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον προϊὸν τῆς ἀφαιρέσεως, ἀλλ' οὐχὶ τὸ μόνον, διότι παρὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη, καὶ ἑτέρας ἔχομεν γενικὰς ἐννοίας ἃς ὀνομάζομεν γενικὰς ἀρχὰς ἢ γενικοὺς νόμους, ὧν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν γένεσιν ἤδη ἀπομένει νὰ διαφωτίσωμεν.

§. δ'.

Καὶ διὰ μὲν τῆς κατατάξεως ἔχομεν τὰ γενικὰ καὶ ἴδια στοιχεῖα τῶν ὄντων, τὰς σχέσεις τῆς μεταξὺ αὐτῶν ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς· διὰ δὲ τῶν γενικῶν νόμων, τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν καταστάσεις, τὰς ἀναγκαίας σχέσεις τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας. Αἱ ἔννοιαι αὗται τῶν νόμων μορφοῦνται ὡς αἱ τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν. Παρατηροῦντες κοινὰ στοιχεῖα εἰς τὰς διαφόρους καταστάσεις καὶ ἐνεργείας, ἀφαιροῦμεν αὐτά, τὰ συνενοῦμεν ἔν τι γενικῇ ἐννοίᾳ, καὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὀνομάζομεν νόμον. Ἡ ἐργασία αὕτη ὀνομάζεται ἐπαγωγή, ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ὁ τρόπος καθ' ὃν συνήθως ἐξηγεῖται δὲν ἐνδεικνύει οὔτε τὴν ἀληθῆ πηγὴν τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου, οὔτε πῶς ἀνακαλύπτομεν τὴν ὕπαρξιν νόμων ἐν τῇ φύσει, οὔτε πῶς πιστεύομεν εἰς τὴν σταθερότητα καὶ ἀναγκαιότητα αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἐπὶ τῆς πίστεως ταύτης στηρίζεται πᾶσα ἐπιστημονικὴ θεωρία περί τε ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν, πᾶσα τέχνη, πᾶσα βιομηχανία, πᾶς κανὼν ἑλλόγου διαγωγῆς, καὶ πάντες οἱ περὶ τοῦ μέλλοντος ἀνθρώπινοι ὑπολογισμοί, διότι πάντα ταῦτα προϋποθέτουσι γενικήν τινα καὶ σταθερὰν ἐν τῇ φύσει νομοθεσίαν.

Καὶ κατὰ μὲν τὸν Πλάτωνα, ἡ θεωρία τῆς ἐπαγωγῆς ἔπρεπε νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς λογικῆς κατατάξεως Καθὼς τὰ εἴδη εἶναι ἐν τῇ φύσει, ὡς εἶναι ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἐν τῷ θεῷ, καθὸ ἀρχαὶ καὶ αἴτια τῶν ὄντων, παρομοίως καὶ οἱ νόμοι τῆς φύσεως εἶναι ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τῷ πνεύματι· ἄρα προϋπάρχει ἐπιστήμη τις ἔμφυτος ἐν τῷ πνεύματι, ἧς δὲν ἔχομεν πάντοτε συνείδησιν, ἀλλ' ἣν ἀνακαλοῦμεν διὰ τῆς ἀναμνήσεως· ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀνάμνησις. Καὶ ἡ πρὸς τοῦτο μέθοδος εἶναι ἡ διαλεκτική, δι' ἧς ἀναβαίνομεν ἀπὸ τῶν μερικῶν εἰς τὰ γενικά, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τὰ γενικώτερα, μέχρις οὗ φθάσωμεν εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ αἰτίας τῶν ὄντων. Ἀλλ' ἐκ τούτων δὲν ἐννοοῦμεν πῶς ἔχομεν ἔννοιαν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν αἰτίων, τῆς ἀναγκαίας τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων διαδοχῆς, καὶ διατί πιστεύομεν εἰς τὴν σταθερότητα τῆς ἀνάγκης ταύτης.

Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ *αἴσθησις ἐμποιεῖ τὸ καθόλου*. Ἀλλὰ πῶς; Ἐνούσης αἰσθήσεως, τοῖς » μὲν τῶν ζώων ἐγγίνεται *μονὴ* τοῦ αἰσθήματος, » τοῖς δὲ οὐκ ἐγγίνεται. Ὅσοις μὲν οὖν μὴ ἐγγίνε- » ται . . . οὐκ ἔστι τούτοις γνῶσις ἔξω τοῦ αἰσθά- » νεσθαι· ἐν οἷς δὲ, ἔνεστιν αἰσθανομένοις ἔχειν *ἔτ τε* » ἐν τῇ ψυχῇ. Πολλῶν δὲ τοιούτων γινομένων, ἤδη » διαφορά τις γίνεται· ὥστε τοῖς μὲν γινεσθαι *λό-* » *γον* ἐκ τῆς τῶν τοιούτων μονῆς, τοῖς δὲ μή. Ἐκ » μὲν οὖν αἰσθήσεως γίνεται *μνήμη*, ὥςπερ λέγομεν, » ἐκ δὲ μνήμης πολλάκις τοῦ αὐτοῦ γινομένης, *ἐμ-* » *πειρία*· αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τῷ ἀριθμῷ, ἐμπει- » ρία *μία* ἐστίν. Ἐκ δὲ ἐμπειρίας, ἢ ἐκ παντὸς *ἠ-* » *ρεμήσαντος τοῦ καθόλου* ἐν τῇ ψυχῇ, τοῦ *ἑνὸς* » παρὰ τὰ πολλὰ, ὃ ἂν ἐν ἅπασιν *ἔτ* ἐν ᾖ ἐκείνοις » τὸ αὐτὸ, *τέχνης* ἀρχὴ καὶ *ἐπιστήμης*· ἐὰν μὲν » περὶ γένεσιν, τέχνης, ἐὰν δὲ περὶ τὸ *ὄν*, ἐπιστήμης (Ἀναλ. ὑστέρ. Β'. ΙΕ', ἔκδ. Διδ.) Ὥστε αἴσθησις, μνήμη τοῦ ἐν πᾶσιν ἑνός, τοῦ καθόλου, μονὴ, λόγος, ἐμπειρία, ἐπιστήμη, τέχνη, τοιαύτη ἡ σειρὰ τῶν ἐργασιῶν δι' ὧν ἀποκτῶμεν τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης· ἀλλ' ἡ αἴσθησις, ἡ μνήμη, καὶ ἡ μονὴ ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὰ ζῶα, διατί ὄχι καὶ ἡ ἐπιστήμη; ποῖον τὸ αἴτιον δι' ὃ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἠρεμοῦν τοῦτο καθόλου καὶ ἓν θεωρεῖται ὡς ἀμετάτρεπτος νόμος; Ποῦ καὶ πῶς ἡ ἑνότης αὕτη; πῶς γίνεται καὶ τί εἶναι ὁ λόγος οὗτος ὁ πατὴρ τῆς ἐπιστήμης, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται τοῦ κτήνους. Περὶ πάντων τούτων οὐδεμία διασάφησις. Ὁ Ἀριστοτέλης θαυμασίως ἀνέλυσε τὸ ἐξωτερικὸν οὕτως εἰπεῖν στοιχεῖον τῆς ἐπαγωγῆς, ἀλλὰ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς βάσιν παρεῖδεν.

Ὁ Βάκων ἔθεσέ τινας τῶν κανόνων τῆς ἐπαγωγῆς, διαφωτίσας αὐτοὺς διὰ μεγαλοπρεποῦς καὶ θαυμασίας ὄντως ἀναπτύξεως, ἀλλὰ τὴν ψυχολογικὴν ἀρχὴν καὶ βάσιν αὐτῆς δὲν διεφώτισεν. Ὁ δὲ Νεύτων διὰ τῆς ἀρχῆς του, ὅτι τῶν γενικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ αὐτοῦ γένους αἱ αὐταὶ εἰσὶν αἰτίαι (effectuum generalium ejusdem generis eaedem sunt causae), ἣν ἐξάγει ὡς πόρισμα ἄλλης γενικωτέρας ἀρχῆς, ὅτι τῶν φυσικῶν πραγμάτων δὲν πρέπει νὰ παραδεχώμεθα αἴτια πλείονα τῶν ἀληθῶν, καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἰδίων φαινομένων ἀρκετῶν, δὲν ἐκ-

φράζει εἰμὴ ἰδιαιτέραν τινὰ ἐφαρμογὴν τῆς γενικῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαγωγῆς, διότι ἡ εἰς τὰ ὅμοια ἀποτελέσματα ἀπόδοσις ὁμοίων αἰτίων καὶ ἡ ἀρχὴ ἐξ ἧς αὕτη εἶναι πόρισμα, προϋποθέτουσι τὴν σταθερότητα τῶν νόμων τῆς φύσεως, ὅ ἐστιν, αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαγωγῆς, τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου καὶ τὸ γενικὸν καὶ ἀλάνθαστον αὐτοῦ κῦρος. Ἡ δὲ Σκωτικὴ σχολὴ, ἧς τὰς ἀρχὰς ἠσπάσθη καὶ ὁ πατὴρ τῆς νέας Γαλλικῆς φιλοσοφίας Ῥοϋεκολλάρδος, παραδέχεται τὴν ἐν τῷ πνεύματι ὕπαρξιν τῆς πίστεως πρὸς τὴν σταθερότητα τῶν φυσικῶν νόμων ὡς γεγονὸς πρῶτον καὶ ἀνεξάρτητον, ὡς ἔνστιγμα τῆς διανοίας, χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ γεγονότος, καὶ ν' ἀναλύσῃ τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ. Ὥστε, ἐὰν εἰς ταύτας μόνας τὰς θεωρίας περιορισθῶμεν, ἀληθεύει τὸ ῥητὸν τοῦ Λεϊβνιτίου, ὅτι τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐπαγωγῆς ἔχουσιν ἀτελῆ τινα γενικότητα, καὶ ἡ ψυχολογικὴ αὐτῆς βάσις ὅλως ἐκλείπει.

Τὴν βάσιν ταύτην τῷ ὄντι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰς τὰ ἐκτὸς, διότι οὐδέποτε θέλομεν δυνηθῆ νὰ λάβωμεν ἔξωθεν οὔτε τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου ἐν γένει, οὔτε τὴν πίστιν πρὸς τὴν σταθερότητα τῶν νόμων τῆς φύσεως. Εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτῶν ἐπαγόμεθα ἔσωθεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χιούμης, ὅστις περιώρισε πᾶσαν τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν αἴσθησιν, καὶ πάσας τὰς νοητικὰς ἐργασίας εἰς τὰς διαδοχικὰς αὐτῆς μεταμορφώσεις, οὐδὲν εὗρε σταθερὸν καὶ ὄντως γενικὸν, οὐδὲν καθολικὸν καὶ ἀναγκαῖον, πλὴν τῶν μαθηματικῶν ἀρχῶν, καὶ τὴν ἐπαγωγὴν ἐθεώρησεν ὡς ἁπλῆν τοῦ πνεύματος ἕξιν. Ἆρα τὴν ἀρχὴν καὶ βάσιν τῆς ἐπαγωγῆς δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰμὴ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα, εἰς τὰ ἐκ τῶν προτέρων στοιχεῖα. Καὶ ταῦτα δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ λόγος ὁ παρέχων ἡμῖν τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὄντος. Καὶ καθὼς ἡ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως κατάταξις εἰς γένη καὶ εἴδη δὲν ἐξηγεῖται εἰμὴ διὰ τῆς προσθέσεως καὶ συνενώσεως τῶν ἀφαιρουμένων στοιχείων, εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος, ὡσαύτως ἡ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐπαγωγὴ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως δὲν ἐξηγεῖται εἰμὴ διὰ τῆς προσθέσεως καὶ συνενώσεως τῶν ἀφαιρουμένων κοινῶν καταστάσεων καὶ ἐνεργειῶν καὶ ἀντενεργειῶν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐν ἡμῖν ἀρχῶν τοῦ ὄντος. Αἱ τρεῖς ἀρχαί, ὧν ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, τῆς αἰτιότητος, τῆς ταυτότητος, τῆς τελεότητος συνυπάρχουσαι ἀχώριστοι ἀλλήλων, συνιστῶσι καὶ παρέχουσιν ἡμῖν τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως, ὅ ἐστιν, ἀναγκαίου τινὸς συνδυασμοῦ αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, καὶ ἑπόμενως τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου, διότι οἷος δήποτε νόμος οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ κατὰ φύσιν ἀνάγκη, καὶ πρὸς μὲν τὰ αἴτια ἀντιστοιχεῖ ἡ πρώτη, πρὸς δὲ τὰ μέσα, ἡ δευτέρα, καὶ πρὸς τὰ τέλη, ἡ τρίτη. Ἡ ἔννοια τῆς ἀναγκαίας ταύτης τάξεως τῶν ὄντων πληροῦται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, καθὼς πληροῦται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ὁ ἐν ἡμῖν τύπος τοῦ ὄντος. Παρατηροῦντες ὁμοίας καταστάσεις καὶ ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως, ἀποσπῶμεν αὐτὰς διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, τὰς γενικεύομεν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως τὰς συνενοῦμεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς τάξεως, καὶ τὰς ὑποβάλλομεν εἰς αὐτὴν, ὅ ἐστιν, ἐφαρμόζομεν αὐτὴν εἰς αὐτὰς διὰ τοῦ ἐπαγωγικοῦ συλλογισμοῦ, ὅστις, κατὰ διαφορὰν τοῦ ἐξαγωγικοῦ, προβαίνει οὐχὶ ἐκ τῶν γενικῶν εἰς τὰ μερικὰ, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. Ἐν τῷ συλλογισμῷ τούτῳ λέγομεν· ἐὰν αἱ ἀνωτέρω ὁμοιότητες ὑπάρχωσιν, ἄρα δυνάμει τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτότητος δὲν δύνανται ταυτοχρόνως νὰ ὑπάρχωσι καὶ νὰ μὴ ὑπάρχωσιν· ἄρα δυνάμει τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος πρέπει νὰ ἔχωσιν αἴτιον τῆς ὑπάρξεώς των· ἄρα δυνάμει τῆς ἀρχῆς τῆς τελεότητος πρέπει νὰ ὑπάρχωσι πρός τι τέλος, ἄρα ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει ἀναγκαίως συδυασμὸς αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, ὅ ἐστι τάξις. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἀρχαὶ τοῦ λόγου εἶναι καθολικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι, μεταλαμβάνουσι τῶν χαρακτήρων τούτων καὶ οἱ νόμοι τῆς φύσεως, οὓς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν ἐξάγομεν, καὶ δι' αὐτῶν ἀνακαλύπτομεν, καὶ ἑπομένως ἀναγνωρίζομεν αὐτοὺς ὡς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως τοῦ πνεύματος, καθὼς τὴν ἀτικειμενικὴν ὕπαρξιν τῶν ὄντων ἀνεγνωρίσαμεν ὡς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐν ἡμῖν ἐννοίας τοῦ ὄντος. Τοιουτοτρόπως ἔχομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου, ἀνακαλύπτομεν αὐτὸν ἐν τῇ φύσει, καὶ πιστεύομεν εἰς τὴν σταθερότητα καὶ ἀναγκαιότητα αὐτοῦ. Αἱ δύο λειτουργίαι τῆς ἀφαιρέσεως ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἀμφότεραι ἀνάγονται εἰς τὴν συνένωσιν τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἑνότητι τῆς διανοίας. Καὶ καθὼς ἡ εἰς γένη καὶ εἴδη κατάταξις εἶναι πραγματικὸς καὶ λογικὸς σύνδεσμος τῶν ὄντων πρὸς ἄλληλα, καὶ τῶν ὄντων καὶ τοῦ πνεύματος, παρομοίως οἱ νόμοι τῆς φύσεως εἶναι πραγματικὴ καὶ λογικὴ ἑνότης καὶ τῶν κοσμικῶν φαινομένων πρὸς ἄλληλα, καὶ αὐτῶν καὶ τοῦ πνεύματος, ἑνότης καὶ ἀντιστοιχία, ἥτις δὲν εἶναι ὅμως ταυτότης, ὡς δοξάζουσιν οἱ πανθεϊσταί, διότι καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς διὰ τῆς κατατάξεως, προβαίνομεν ἀντιστρόφως πρὸς τὴν πορείαν τῆς φύσεως, καὶ ἐκ τῶν μερικῶν ἐξάγομεν τὸ γενικὸν, οὐχὶ τὸ ἀνάπαλιν. Τὴν δὲ ἐξαγωγὴν ταύτην δὲν ἠθελομεν κατορθώσει, ἐὰν δὲν εἴχομεν ἐν ἡμῖν ἀρχὰς καθολικὰς καὶ ἀναγκαίας, καθὼς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τῆς κατατάξεως ἠθέλομεν ἔχει ἄνευ προϋπαρχούσης ἐν ἡμῖν καθολικῆς καὶ ἀναγκαίας τινὸς ἐννοίας.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεωρίας τῆς ἀφαιρέσεως ὀλίγαι εἰσέτι ἀπομένουσι παρατηρήσεις.

§. ε.

Ἡ ἀφαίρεσις, ἡ γενίκευσις, ἡ κατάταξις, ἡ ἐπαγωγὴ ἄρχονται λίαν ἐνώρως ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, διότι μετὰ τῆς αἰσθήσεως συναναπτύσσεται καὶ ἐνεργεῖ ἡ δύναμις τῆς προσοχῆς, ἑπομένως καὶ ἡ τῆς ἀφαιρέσεως, ἡ δὲ συμπληροῦσα τὸ ἔργον τῆς ἀφαιρέσεως δύναμις, ἡ συνενοῦσα καὶ τακτοποιοῦσα τὰ προϊόντα αὐτῆς ἐν τῷ πνεύματι διὰ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος, ὁ λόγος, εἶναι καὶ οὗτος δύναμις ἔμφυτος, ἧς ἡ ἐνέργεια εἶναι σύγχρονος τῆς ἐνεργείας τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις τὰ προϊόντα

τῆς ἀφαιρέσεως εὑρίσκομεν ἤδη μεμορφωμένα εἰς τὰς διαλέκτους, ὧν αἱ λέξεις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀφῃρημέναι, δηλοῦσι δηλαδὴ ἐννοίας γενῶν καὶ εἰδῶν καὶ γενικῶν νόμων. Ἀφοῦ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἀρχίσῃ, προοδεύει βαθμηδὸν τελειοποιουμένη εἴτε ἐν τῷ ἀτόμῳ εἴτε ἐν τοῖς ἔθνεσι. Τὸ ὕψος τοῦ ἀτόμου γίνεται μᾶλλον ἀφῃρημένον, προϊούσης τῆς ἡλικίας, καὶ αἱ ἐθνικαὶ διάλεκτοι, προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅσῳ προβαίνει ἡ γνῶσις τῆς φύσεως διὰ τῆς πείρας ἢ διὰ τῆς ἐπιστήμης, τόσῳ προοδεύει, ἐκτείνεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ ἀφαίρεσις, διότι ἡ γνῶσις αὕτη ἀνάγεται εἰς λογικὰς κατατάξεις καὶ εἰς γενικὰς ἀρχὰς ἢ γενικοὺς νόμους, καὶ ὅσῳ γενικώτεροι οἱ νόμοι, τόσον ἐντελεστέρα καὶ ἡ ἐπιστήμη. Διὰ τοῦτο οἱ ἡμιβάρβαροι λαοὶ ὀλίγας ἔχουσιν ἀφῃρημένας ἐννοίας, καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν συνίσταται ἐκ μύθων, παραδειγμάτων, ἀλληγοριῶν, μεταφορῶν, εἰκόνων, παροιμιῶν, ἅτινα μαρτυροῦσιν ἀτελεῖς γενικεύσεις καὶ ἀτελεῖς ἀφαιρέσεις, καὶ ἐκλείπουσιν ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς διαλέκτου, προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ. Ὥστε δεῖγμα ἀλάνθαστον νοητικῆς προόδου εἶναι αἱ πολλαὶ καὶ ὀρθαὶ ἀφαιρέσεις. Εἶναι δὲ ὀρθαί, ὅτε αἱ μὲν κατατάξεις γίνονται διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως τῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν, καὶ δι' ἀκριβοῦς διακρίσεως καὶ εἰδοποιήσεως, αἱ δὲ γενικαὶ ἀρχαὶ στηρίζονται ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, καὶ δι' αὐστηρᾶς ἐμορφώθησαν ἐπαγωγῆς. Τοῦτο εἶναι ἐπίσης δεῖγμα καὶ γνώμων τῆς τελειότητος τῶν ἐπιστημῶν, καὶ κατὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ἡ κλίμαξ τῆς σχετικῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς.

Διατί αἱ μαθηματικαὶ εἶναι αἱ πρῶται τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων κατὰ τὴν σαφήνειαν, τὴν ἀκρίβειαν, τὸ βέβαιον καὶ ἀλάνθαστον τῶν θεωριῶν των; διότι αἱ μὲν κατατάξεις αὐτῶν εἶναι ἀκριβέσταται καθὸ μορφούμεναι διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν τῆς μονάδος καὶ τοῦ τόπου, ἐξ ὧν οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ σχήματα· αἱ δὲ γενικαὶ αὐτῶν ἀρχαὶ καὶ μὲν δὲν μορφόνονται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ἀλλ' ἀπορρέουσιν ἐκ τινος ἔτι καθαρωτέρας καὶ βεβαιοτέρας πηγῆς, δηλ. ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου, ἥτις εἶναι φύσει ἀναμάρτητος, καθὸ στηριζομένη εἰς τὴν σχετικὴν περιεκτικότητα τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν, καὶ ἐνεργοῦσα διά τινος λογικῆς ἀρχῆς, διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ταὐτότητος ἥτις ἔχει, ὡς αἱ δύο ἕτεραι, καθολικὴν καὶ ἀπόλυτον βεβαιότητα. Ὑστεροῦσιν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, διότι τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν δὲν εἶναι καθαρὰ, εἰλικρινῆ καὶ ἀναλλοίωτα, ὡς τὰ τῶν μαθηματικῶν, ἀλλ' ἀπεναντίας εἰς ἄκρον σύμμικτα καὶ εὐμετάβολα, ὥστε δυσκολωτέρα καὶ ἧττον ἀκριβὴς ἡ ἀφαίρεσις καὶ ἡ κατάταξις, ἀβεβαία ἡ ἐπαγωγὴ καὶ πολλὰς καὶ ἐπιμελεστάτας προαπαιτοῦσα παρατηρήσεις καὶ πολλῶν δεομένη βασάνων καὶ ἐπαληθεύσεως. Τελευταῖαι κατὰ τὴν τάξιν ταύτην εἶναι αἱ ἠθικαί, διότι, ἕνεκα τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν, ὅπερ εἶναι ποικιλότροπον καὶ ἐν μέρει ἐλεύθερον, λεπτοτέρα καὶ μᾶλλον ἀκροσφαλὴς ἀποβαίνει ἡ παρατήρησις καὶ ἡ κατάταξις, καὶ ἡ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν φαινομένων ἐπαγωγὴ δὲν ἔχει τὸ ἐκτεταμένον στάδιον τῶν φαινομένων τῆς φύσεως· Ἀλλ' ἐὰν ἡ αὐτὴ δὲν ὑπάρχει τελειότης ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις, φανερὸν ὅτι πᾶσαι εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον τελειοποιήσιμοι, καὶ ὅτι τὰ πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν μέσα εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα δι' ὧν τελειοποιοῦνται ἡ κατάταξις ὡς καὶ ἡ ἐπαγωγὴ, ἤτοι ἡ προσεκτικὴ, ἐπίμονος, ἐπανειλημμένη, ἄνευ προλήψεων καὶ φαντασιῶν, παρατήρησις τῶν φαινομένων, οἷα παρέχει αὐτὰ ἡ φύσις, ἢ προκαλοῦμεν δι' εὐστόχων πειραμάτων, ἀκριβὴς διάκρισις καὶ εἰδοποίησις, καὶ βραδεῖα καὶ ἔμφρων καὶ νόμιμος γενίκευσις καὶ ἐπαγωγή. Ἐπειδὴ δὲ μέγα κεφάλαιον ἐπιστημονικῶν γνώσεων εὑρίσκομεν ἤδη μεμορφωμένον καὶ κυκλοφοροῦν καὶ ἀδιακόπως πολλαπλασιαζόμενον, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε δόκιμον καὶ ἀκίβδηλον, πολλαὶ ἀπαιτοῦνται προφυλάξεις ἵνα τὸ κεφάλαιον τοῦτο μεταχειρισθῶμεν ὠφελίμως πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ τὸ ἐπαυξήσωμεν.

Καὶ πρῶτον αἱ ἐπιστημονικαὶ λέξεις εἶναι ἐνίοτε ἀόριστοι ἢ πολυσήμαντοι. Αἱ διάλεκτοι ὑπῆρξαν κατὰ πρῶτον δημώδεις καὶ ἐνστιγματικαὶ, αὐθόρμητος καὶ ἄσκεπτος ἔκφρασις τῶν ἐν ἡμῖν ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων, ὅθεν πολλοὶ ὅροι εἰσῆλθον εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ὀνοματολογίας, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ἃς εἶχον ἐν τῇ καθημερινῇ καὶ ἀγοραίᾳ χρήσει ποικίλας καὶ ἐνίοτε ἐναντίας ἀλλήλαις σημασίας· διὰ τοῦτο ὑπερτεροῦσι τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ὅσαι δὲν ἔχουσι λέξεις δημώδεις, ὧν οἱ ὅροι εἶναι δημιουργήματα τῆς ἐπιστημονικῆς διανοίας, οἷαι ἡ Βοτανικὴ καὶ ἡ Χημία. Ἄρα ἡ πρώτη βάσανος πρέπει νὰ γίνῃ ἐπὶ τῶν λέξεων, δι' ἀκριβοῦς ὁρισμοῦ καὶ σταθερᾶς αὐτῶν χρήσεως. Ἀλλ' ἀφοῦ δοκιμασθῶσιν αἱ λέξεις, ἀπαιτεῖται ἡ ἐπαλήθευσις ὧν ἐκφράζουσιν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν, τουτέστι, τῶν ἐπιστημονικῶν κατατάξεων καὶ ἀρχῶν, ὅ ἐστιν, ἡ ἐπανάληψις τῶν παρατηρήσεων, τῶν γενικεύσεων, τῶν ἀφαιρέσεων καὶ τῶν ἐπαγωγῶν, διότι δὲν κατέχομεν ἀληθῶς τὴν ἐπιστήμην εἰμὴ ὅταν ποιῶμεν αὐτὴν ἐκ νέου διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, καὶ τότε μόνον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἐλλείμματα αὐτῆς, νὰ ἐπιχειρήσωμεν, εἰ δυνατὸν, τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς καὶ τελειοποίησιν. Τελευταῖον, καὶ ἀφοῦ ἀνεγνωρίσαμεν καὶ παρεδέχθημεν τὰ ὑπ' ἄλλων ἀνακαλυφθείσας ἀληθείας, ἀνάγκη, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς, σοβαρὰν νὰ ἐπιστήσωμεν προσοχὴν εἰς τὴν ταυτότητα ἢ μὴ τῶν διαφόρων περιπτώσεων εἰς ἃς μέλλομεν νὰ τὰς ἐφαρμόσωμεν, διότι τότε μόνον ἐπιστημονική τις κατάταξις ἢ ἀρχὴ ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὰ πράγματα, ὅταν ταῦτα ἀντιστοιχῶσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰ γεγονότα ἐξ ὧν δι' ἀφαιρέσεως ἢ δι' ἐπαγωγῆς ἐμορφώθη, ἄλλως βιάζομεν τὴν φύσιν καὶ καταστρεπτικὴν ποιοῦμεν τὴν ἐπιστήμην. Πολλῷ δὲ μᾶλλον ἡ προσοχὴ αὕτη εἶναι ἀναγκαία ὅτε πρόκειται περὶ ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν θεωριῶν. Ὁ ἠθικὸς κόσμος μεγίστην παρέχει ποικιλίαν φαινομένων, καὶ ἡ παράγουσα τὰ φαινόμενα ταῦτα δύναμις εἶναι φύσει ἐλευθέρα· οἱ δὲ νόμοι ὑφ' ὧν διοικεῖται ναὶ μὲν εἶναι κατὰ τὸ ἐπίταγμα αὐτῶν καθολικοὶ καὶ ἀναγκαῖοι, ἀλλ' ἡ

ἐκτέλεσις αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ μυρίων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐνεργειῶν, καὶ ὑπομένει τὴν ἐπιῤῥοὴν αἰτίων ἀνεξαρτήτων τῆς ἡμετέρας θελήσεως, καὶ δυσκόλως ὑποβαλλομένων εἰς τοὺς συνήθεις ἡμῶν ὑπολογισμούς. Ὡς ἐκ τούτων, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἀφαιρέσεως ἐπὶ τῶν ἠθικῶν εἶναι λίαν ἐπισφαλὴς, ὡς εἴπομεν, καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν καὶ ἀρχῶν πλήρης κινδύνων. Τοὺς κινδύνους τούτους ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἐπιχειρῶμεν τὴν μελέτην τοῦ νοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἧς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξαρτᾶται θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῶν ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θέλουσιν ἴσως κριθῇ ὅλως ἀλυσιτελεῖς καὶ αἱ ἀσθενεῖς ἡμῶν θεωρίαι περὶ τῆς φύσεως τῆς ἀφαιρέσεως, περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας αὐτῆς, περὶ τῶν προϊόντων τῆς ἐνεργείας ταύτης, περὶ τῶν σχέσεων ἃς ἔχει ἡ ἀφαίρεσις πρός τε τὰς ἡγουμένας αὐτῆς καὶ ἑπομένας δυνάμεις, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτην καὶ ἡγεμονικὴν δύναμιν τοῦ λόγου. Ἅμα τῇ συνειδήσει καὶ ἀντιλήψει, τὸ φῶς τοῦ λόγου ἀνατέλλει εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς διανοίας, καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τούτων καὶ πασῶν τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὁδηγεῖ, συμπληροῖ καὶ φωτίζει, ὡς ἀπεδείξαμεν ἤδη περὶ τῆς ἀφαιρέσεως, καὶ ὡς ἐπίσης ἀποδεικνύεται περὶ συζεύξεως, περὶ μνήμης, περὶ φαντασίας, καὶ περὶ ἐξωτερικῆς δηλώσεως τοῦ πνεύματος, ἢ περὶ διαλέκτου. Ἄνευ τοῦ ἐκ τῶν προτέρων τούτου στοιχείου, οὔτε ἡ ἐνέργεια τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐντελῶς κατανοεῖται, οὔτε ἡ ἀλληλουχία αὐτῶν καὶ ἡ θαυμαστὴ αὐτῶν ἑνότης ἀποκαλύπτεται· καὶ αἱ ἄλλως ἀκριβεῖς καὶ πλούσιαι τῶν ψυχολόγων παρατηρήσεις περὶ τῶν φαινομένων τοῦ πνεύματος ἀπομένουσιν ὡς στοιχεῖα πολύτιμα μὲν καθ' ἑαυτὰ καὶ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ μὴ συναποτελοῦντα εἰσέτι ἓν σύστημα πλῆρες, ἕνα τέλειον ὀργανισμόν.

Συμπλήρωσις καὶ ἀνταπόδειξις τῆς θεωρίας τῆς ἀφαιρέσεως εἶναι ἡ τῆς συζεύξεως, ἣν θέλομεν προσεχῶς δημοσιεύσει.

Κερκύρᾳ τῇ 1 Φεβρουαρίου 1861.

Π. ΒΡΑΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Οἱ Κυψελίδαι. Τραγῳδία εἰς πράξεις πέντε ὑπὸ Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη. Ἐν Λειψίᾳ 1860.

—

Ἡ τραγῳδία αὕτη παρουσιάσθη δὶς εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν, καὶ δὶς ἐθεωρήθη ἀναξία νὰ τύχῃ τῆς δάφνης ἣν ὁ Κ. Ἀ. Ῥάλλης συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως τῶν καθηγητῶν τῆς φιλολογικῆς σχολῆς προσφέρει εἰς τὸν νικήσαντα, ἐπιφυλαττόμενος νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς ὀλίγα τινὰ ἐξ αὐτῆς φύλλα παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς. Ἀπέχομεν ἐνταῦθα νὰ κρίνωμεν κατὰ πόσον ὁ διαγωνισμὸς ἐπὶ ποιήσεως εἶναι λυσιτελὴς, καὶ ποίους καρποὺς νὰ παράσχῃ δύναται, ἐὰν τοιοῦτος διαγωνισμὸς δύναται νὰ μορφώσῃ ποιητὰς δυναμένους λέγειν·

Est deus in nobis sunt et commercia coeli
Sedibus aethereis spiritus ille venit.

Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι μέχρι τοῦδε, μεταξὺ τινῶν οὐχὶ ἀναξίων λόγου ποιημάτων ἅτινα δι' αὐτοῦ εἶδον τὸ φῶς, παρεισέφρησαν καὶ οὐχὶ ὀλίγαι πικραὶ ἐπικρίσεις τῶν ἐπικρίσεων τῶν δικαστῶν, ὥστε παρ' ὀλίγον ὁ ποιητικὸς οὗτος διαγωνισμὸς κινδυνεύει νὰ μεταστραφῇ εἰς διαγωνισμὸν ἐπικρίσεων. Καὶ οὐδόλως τὸ τοιοῦτον φαίνεται ἡμῖν παράδοξον διότι « Nemo umquam poeta fuit qui quemquam meliorem quam re arbitraretur. »

Ὅθεν ἢ θέλομεν παραδεχθῇ ὅτι οἱ πρὸς διαγωνισμὸν προσερχόμενοι εἰσὶν ἀληθῶς ποιηταὶ, καὶ τότε εἰς μάτην ἀποβαίνουσιν αἱ κρίσεις τῆς ἐπιτροπῆς ἀπέναντι τοῦ ἐμφύτου τούτου ἰδιώματος τῶν ποιητῶν· « φύσιν μεταβαλεῖν οὐ ῥᾴδιον », ἢ ὅτι εἰσὶ στιχογράφοι μόνον ἁπλῶς εἰς τὰ μέτρα καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν ἐξασκούμενοι, καὶ τότε ὁ διαγωνισμὸς οὗτος ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτηρίου ἔνθα τελεῖται, ἔπρεπε νὰ μετατεθῇ εἰς τὰ κατὰ νομοὺς γυμνάσια, ὅπως τοῦτο ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ὑπάρχει.

Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ἡ τῶν δικαστῶν ἀπόφασις τὴν σήμερον δυνάμει παλαιᾶς νομολογίας δὲν θεωρεῖται τελεσίδικος, ἀλλὰ συχνάκις ἐκκαλεῖται ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ διὰ τῆς δημοσιεύσεως, σχολιάσεως καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἑρμηνείας τῶν ποιημάτων. Ὅθεν ὁδόλως νομίζομεν ὅτι προσβάλλομεν τὸ δεδικασμένον ἐκφέροντες γνώμας τινὰς ἐπὶ τῆς τραγῳδίας ταύτης, δημοσιευθείσης νεωστὶ ἐν Λειψίᾳ παρὰ τοῦ Κ. Βερναρδάκη, γνωστοῦ ἤδη διὰ τοῦ προεκδοθέντος αὐτοῦ ποιήματος « Μαρία Δοξαπατρῆ ».

Ὁ Κ. Βερναρδάκης παρουσιάζων εἰς τὸ κοινὸν τὸ δευτερότοκον αὐτοῦ τέκνον, ὅπερ νεογνὸν ἔτι ἀμείλικτοι δικασταὶ, ὡς λέγει, κατεσυκοφάντησαν καὶ ἐθεώρησαν ἄξιον νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸ βάραθρον τῆς λήθης ὅπως τὰ δύσμορφα τῶν Σπαρτιατῶν τέκνα, περιετύλιξεν αὐτὸ διὰ μακροῦ προλόγου, ἐν ᾧ ἀναιρεῖ τὰς προσαπτομένας αὐτῷ ἐλλείψεις. Κατὰ τὸν πρόλογον τοῦτον, ὑπὸ πατριακῆς βεβαίως στοργῆς φερόμενος, ἐνίοτε ἀντὶ ἀμυντικῆς ἐπιθετικὴν λαμβάνει θέσιν, καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν μόνον ταύτην δύνανται ἴσως νὰ συγχωρηθῶσιν αὐτῷ παρενθέσεις τινὲς οὐχὶ τόσον φιλοφρόνους ἐκφράσεις πρὸς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐπιτροπῆς περιέχουσαι. Κατὰ πόσον ὅμως ἡ γνώμη τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι ὀρθὴ καὶ δικαία θέλομεν ἰδεῖ ἀμέσως, ἐπιχειροῦντες τὴν ἀνάλυσιν τοῦ δράματος τούτου.

Ὡς ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἔλαβεν ὁ ποιητὴς τὴν ἱστορίαν τοῦ Περιάνδρου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λυκόφρονος τῶν τελευταίων Κυψελιδῶν. Ἡ ἐκλογὴ τῆς ὑποθέσεως ἧττον ἐπιτυχεστάτη, διότι οὐ μόνον τραγικὸν ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ βίου ἀμφοτέρων ἀλλὰ καὶ

οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων καὶ αἱ περιστάσεις ἥρμοζον κάλλιστα πρὸς δραματικὴν ποίησιν. Ὅ,τι δὲ παρέχει εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο χροιὰν ἀρχαϊκὴν εἶναι ὁ τοῦ Δελφικοῦ μαντείου χρησμὸς, τὸ ἀδυσώπητον πεπρωμένον, ὅπερ συνήθως ἀπαντᾶται ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασι, καὶ τὸ ὁποῖον φέρει βαθμηδὸν εἰς τὴν λύσιν καὶ καταστροφὴν τοῦ ὅλου. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεως δὲν ἐγγυᾶται μόνη καὶ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ δράματος αὐτοῦ· πολλάκις καὶ ἡ ἁπλουστέρα τῶν ὑποθέσεων δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόθεσις τοῦ λαμπροτέρου δράματος, ἔστω δ' ἡμῖν ἀπόδειξις τούτου τὰ πλεῖστα τῶν Σαιξπηρείων δραμάτων, δι' ὃ καὶ ὁ μέγας τῆς Γερμανίας ποιητὴς Goethe λέγει

Maerchen noch so wundersam
Dichterkuenste macheu's wahr.

Τὸ δρᾶμα θεωρεῖται ὡς ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῶν διαφόρων τῆς ποιήσεως εἰδῶν· τὴν μὲν ἐπικὴν καὶ λυρικὴν ποίησιν ἀπαντῶμεν ἐν τῇ νεανικῇ τῶν ἐθνῶν ἡλικίᾳ, ἡ δὲ δραματικὴ τούναντίον ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῶν, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, τῆς Ἐλισάβετ, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ ἐπὶ τῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας ἐπελθόντων. Ἐν τῷ δράματι οὐ μόνον περιλαμβάνονται τὰ λοιπὰ τῆς ποιήσεως εἴδη, ἀλλὰ πρὸς τούτοις μεγίστην πρέπει ὁ ποιητὴς νὰ καταβάλῃ φροντίδα πρὸς πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν χαρακτήρων, οὓς ὑποθέτει ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς παριστάμενοις προσώποις, πρὸς ἐπιτυχῆ περιπλοκὴν καὶ πρὸς πιθανὴν λύσιν τῆς ὑποθέσεως. Οὗτοι εἰσὶν οἱ μεγαλήτεροι φραγμοὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐνίοτε προσκόπτει ὁ ἀτίθασσος Πήγασος πολλῶν ποιητῶν.

Τὰ κυριώτερα τῆς τραγῳδίας ταύτης πρόσωπα εἰσὶν ὁ τύραννος Περίανδρος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λυκόφρων καὶ ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ Εὐάδνη, ἀνεψιὰ τοῦ μητροπάτορος τοῦ Λυκόφρονος. Τὰ λοιπὰ κατέχουσι δευτερεύουσαν ἢ παραπληρωματικὴν μόνον θέσιν. Ὁ Περίανδρος ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος τύραννος τῆς Κορίνθου μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Βακχιαδῶν· καί τοι μεταξὺ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος καταλεγόμενος, φαίνεται ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν νεωτέραν τοῦ Μακκιαβέλου σχολὴν, καὶ ἂν ἦτο μεταγενέστερος αὐτοῦ οὐδεὶς ἤθελεν ἀμφιβάλλει ὅτι ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ τυράννου εὑρίσκετο διηνεκῶς, Ὁ ἡγεμὼν, (Il principe) τοῦ περιωνύμου Ἰταλοῦ συγγραφέως. Ὁ Περίανδρος ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου κατεπάτησε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἁπάσας τὰς δημοτικὰς ἐλευθερίας τῶν Κορινθίων, καὶ ἡ μόνη αὐτοῦ ἔφεσις ἦν ἡ συγκέντρωσις εἰς ἑαυτὸν συμπάσης τῆς ἐξουσίας· ἅπαντα, τὰ μέσα δι' ὧν τοῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἦσαν θεμιτὰ ἅμα μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ συνετέλουν· ἀντὶ ἡγεμόνος πολιτῶν ἐλευθέρων ἐπεθύμει νὰ ἦναι ὁ ποιμὴν ἀγέλης πειθηνίων βοσκημάτων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ φύσεως προικισμένος διὰ πολλῶν ἀρετῶν συνετέλεσε κατ' ἀρχὰς τῆς βασιλείας αὐτοῦ πρὸς παγίωσιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν τῶν Κορινθίων· πλὴν τὸ σύστημα οὗτινος τὴν ἐφαρμογὴν διὰ παντὸς μέσου ἐπεδίωκεν ἦν πλημμελὲς, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέβη ὀλέθριον δι' αὐτὸν ὡς καὶ δι' ὅλους τοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες ἐζήτησαν παντὶ σθένει ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτῶν τὸ δικαίωμα τῆς σκέψεως καὶ συμμετοχῆς εἰς τὰ δημόσια, καὶ νὰ διατηρῶσιν αὐτὸν ὑπὸ διηνεκῆ κηδεμονίαν, λησμονοῦντες ὅτι τὸ τοιοῦτον σύστημα ἐμπνέει εἰς τοὺς πολίτας μειρακιώδη αἰσθήματα, καὶ μόνη αὐτῶν μέριμνα εἶναι ἡ διὰ παντὸς ἐφικτοῦ μέσου ἐπιτυχία τῆς χειραφεσίας αὐτῶν.

Ὁ Περίανδρος ἔσχε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ τυράννου τῆς Ἐπιδαύρου Προκλέους, ἐξ ἧς ἐγέννησε υἱοὺς δύω, τὸν Κύψελον καὶ Λυκόφρονα, καὶ θυγατέρα τὴν Κλεοβουλίνην. Ἡ φλὸξ τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος ἐσβέσθη ταχέως ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ τυράννου, καὶ ὁ ἐπελθὼν αἰφνίδιος τῆς Μελίσσης θάνατος δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς τι πάντη τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἀνεξάρτητον συμβεβηκός. Μέχρι τῶν ἐσχάτων τοῦ βίου ἡμερῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ κατασιγάσῃ τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως, οἵτινες ὡς ὄφεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐμφωλεύοντες, ἐδηλητηρίαζον διὰ τοῦ ἰοβόλου αὐτῶν δήγματος πᾶσαν στιγμὴν τοῦ βίου αὐτοῦ. Εἰς μάτην ἀπέβησαν αἱ θυσίαι ἃς πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θεότητος προσέφερε· τὸ φάσμα τῆς συζύγου παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ περιμένον ἐκδίκησιν. Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὑπῆρξεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ Περιάνδρου καὶ αἱ σημαντικώτεραι τοῦ βίου αὐτοῦ πράξεις· ὁ χαρακτὴρ οὗτος, παρέχει ἄφθονον ὕλην πρὸς διάπλασιν δραματικοῦ προσώπου. Ὁ ποιητὴς διττῶς δύναται ἐπὶ τοῦ θεάτρου ν' ἀπεικονίσῃ τὸν χαρακτῆρα προσώπου τινὸς, ἢ διὰ τῶν λόγων οὓς ὑποβάλλει αὐτῷ, ἢ διὰ τῶν πράξεων καθ' ἃς παριστᾷ αὐτὸ δρῶν. Ἀμφοτέρους τοὺς ὅρους τούτους ἀνέπτυξε καὶ ὁ ποιητὴς τῶν Κυψελιδῶν. Ὁ Περίανδρος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑποδεχόμενος τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐπανερχόμενα εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν, παρουσιάζεται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεως, οὓς αὐξάνει ἡ πρὸς αὐτὸν ψυχρότης τοῦ Λυκόφρονος· ἰδιαίως προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀληθοῦς αἰτίας τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ἡ καρδία τοῦ τυράννου εἶναι τὸ ἔρμαιον τῆς ὑπεροψίας, τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ὀργῆς, δι' ὃ μετὰ περιφρονήσεως δέχεται τοὺς χρησμοὺς τῆς Πυθίας λέγων·

. . . . « ὁ Περίανδρος
« Ὁ Κυψελίδης τῆς Κορίνθου βασιλεὺς
τοῦ Δελφικοῦ μαντείου τὴν ἱέρειαν
προσαγορεύει. Ἔλαβε τὸν τρίστιχον
χρησμόν σου καὶ ἀνέγνωσε καλῶς, ἀλλὰ
οἱ στίχοι σου, νομίζει, οἱ ἑξάμετροι
δὲν στέκουν εἰς τοὺς πόδας των εἶναι χωλοί.
Θεοῦ γνωρίζει ὅτι ἰαματικοῦ
ἱέρεια καλεῖσαι τοῦ Ἀπόλλωνος
κ' εἶσαι χειροῦργος δεξιά. Χρυσὸν ἰδοὺ
σοὶ στέλλει τώρα ἄφθονον. Τῶν μαντικῶν
ἐπῶν σου τοὺς δακτύλους ἐπιχρύσωσον
εἰς τοῦ χρησμοῦ τοὺς πόδας τοὺς χωλαίνοντας
Χειροφγικὴν, Πυθία, καὶ ἐγχείρησιν

εἰς τὰς πληγὰς χρυσῶν σου λόγων βάλσαμον
ἐνστάλαξον, καὶ ἐπιδέσμους ἔπειτα
χρυσοῦς περατιθεῖσα κάμε τὸν χωλὸν
χρησμὸν ἀρτίπουν. Ἔῤῥωσο καὶ πάχυνε »

Τιμωρεῖ τὸν ἀοιδὸν Ἀρίωνα διότι ἐτόλμησε νὰ ὑπενθυμίσῃ αὐτῷ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφειλόμενον σέβας, ἐξυβρίζει καὶ κηρύττει ἀδίκως πόλεμον κατὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Προκλέους, καὶ τέλος ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ ἀποκηρύττει καὶ τὸν Λυκόφρονα. Πλὴν ἡ θύελλα αὕτη τῶν παθῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκριζώσῃ ἐντελῶς τὸ πατρικὸν αἴσθημα, ὅπερ ἅμα πρὸς στιγμὴν ἐκόπασεν ἀναβλαστάνει πάλιν καὶ παροτρύνει αὐτὸν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ υἱοῦ του. Ἀνευρὼν αὐτὸν, καὶ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ φέρῃ τὸ δυσβάστακτον τῶν ἀνομημάτων φορτίον, ὁμολογεῖ τὴν ἀνόσιον αὐτοῦ πρᾶξιν, καὶ διὰ παρακλήσεων καὶ θυσιῶν ζητεῖ πάλιν νὰ συνδέσῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀμοιβαίας φιλοστοργίας οὓς ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ διέῤῥηξεν. Ἡ σκηνὴ αὕτη εἶναι μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τοῦ δράματος, διὰ τοῦ τοιούτου δὲ ἀλαζόνος καὶ συνάμα ἀσταθοῦς χαρακτῆρος ἀπεικονίζει κάλλιστα ὁ ποιητὴς τὴν καρδίαν τυράννου πρός τε τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ἁμαρτήσαντος, καὶ ὑπὸ στιγμιαίων μόνον παθῶν πρὸς τὰς πράξεις αὐτοῦ ὁδηγουμένου.

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λυκόφρονος ἀνευρίσκομεν τινὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἀμλέτου, καθόσον εἰς ἀμφοτέρους ἐναπόκειται ἡ τιμώρησις ἀθεμίτου πράξεως, ἥτοι παρίστανται ὡς ὄργανα τῆς ἐκδικήσεως, ἥτις παρὰ τοῖς προγενεστέροις ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ποινὴ ἀθεμίτου τινος πράξεως. Ἡ ἐκδίκησις αὕτη παρίσταται ὡς σκιὰ παροτρύνουσα αὐτοὺς ἀμφιῤῥέποντας καὶ ταλαντευομένους· πλὴν ἤθελεν εἶσθαι λίαν τολμηρὸν νὰ παραβάλωμεν ἐν γένει τὸν ἥρωα τοῦ Σαιξπηρείου δράματος μετὰ τοῦ ἥρωος τῶν Κυψελιδῶν. Ὁ Ἀμλέτος διστάζων νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀναχαιτίζεται ἐκ τῆς ἀβεβαιότητος ἣν ἔχει περὶ τοῦ ἀληθοῦς φονέως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἶτα δὲ ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀμφιῤῥέποντος χαρακτῆρος, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀναβάλλει πάντοτε τὴν στιγμὴν τῆς ἐκτελέσεως, καὶ ἀντὶ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γίνεται ἀκούσιος φονεὺς τοῦ Πολωνίου, καὶ ἡ αἰτία τῆς παραφορᾶς τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ Ὀφελίας· ἐπὶ τέλους δὲ μᾶλλον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀπώλειαν ἢ τὴν τοῦ πατρὸς ἐκδικούμενος φονεύει τὸν διπλοῦν δολοφόνον. Τούναντίον ἐν τῷ Λυκόφρονι, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἰδέα τῆς ἐκδικήσεως τῆς μητρός του προκύψει, ἀνακαλύπτομεν ἐν αὐτῷ τὴν φρικώδη πάλην δύω ἐπίσης ἰσχυρῶν ἀναθημάτων, τῆς πατρικῆς στοργῆς ἀφ' ἑνὸς, καὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ὅρκου, ὃν πρὸς τοὺς χθονίους ὤμοσε θεούς· δι' ὃ τρέμων ἀπαντᾷ πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς ἀκουομένην φωνὴν τῆς μητρός του « *εἶναι πατήρ μου, μῆτερ,* » αὕτη δὲ ἀποκρίνεται κ' *ἐγὼ ἡ μήτηρ σου* ». Διὰ τοῦτο καὶ οἱ δισταγμοὶ καὶ αἱ ἀναβολαὶ τοῦ Λυκόφρονος περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἔχουσί τι τὸ εὐλογοφανές, καὶ ἡ σκηνὴ καθ' ἣν ὁ Λυκόφρων πλησιάζει πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ κοιμώμενον ἕτοιμος νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, καὶ ὅμως ἀναχωρεῖ ἄπρακτος, δὲν χρήζει σχολίων ὡς παρὰ τῷ Σαιξπήρῳ, ἔνθα ὁ Ἀμλέτος εἰς θρησκευτικὰς παρεκτρεπόμενος θεωρίας ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ αἰτιολογίαν τινα τῆς ἀναβολῆς. Ἐν συνόλῳ δ' εἰπεῖν ὁ Ἀμλέτος διαφέρει τοῦ Λυκόφρονος, καθ' ὅσον ἡ ἐσωτερικὴ πάλη εἰς τὸν μὲν πηγάζει ἐκ τῆς ἀντιθέσεως δύω ἐμφύτων ἐπίσης ἰσχυρῶν αἰσθημάτων, εἰς τὸν δὲ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ χαρακτῆρος. Πιστεύομεν δὲ ὅτι οὐδεὶς ἐν γνώσει τῶν κανόνων τῆς δραματικῆς ποιήσεως θέλει ἀμφιβάλει περὶ τοῦ τίς εἶναι ὁ ἥρως τοῦ δράματος τῶν Κυψελιδῶν. Ὁ ἥρως ἑκάστου δράματος διακρίνεται τῶν λοιπῶν μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς σκηνῆς δρώντων προσώπων, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει καὶ περὶ τὸν ὁποῖον ὡς πυρῆνα περιστρέφονται αἱ πράξεις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πάλης ἥτις ἐν αὐτῷ ὑπάρχει, ἐὰν ἀντίθετα καὶ ἀλληλομαχοῦντα αἰσθήματα συνυπάρχωσι συγχρόνως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ῥακίνα, Κορνηλίου καὶ Βολταίρου, ὧν οἱ ἥρωες βαίνουσιν ἐπὶ τοσοῦτον ὑψηλῶν κοθόρνων, ὥστε οἱ μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς δρῶντες φαίνονται ὡς νάνοι πρὸς αὐτοὺς παραβαλλόμενοι. Ἐκτὸς τοῦ κυρίου ἥρωος διὰ ζωηρῶν περιγράφει χρωμάτων καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Περίανδρον, ὡς στενῶς κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος συνδεόμενον, ἔχοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸν Δὸν Κάρολον τοῦ Σχιλλέρου, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐπίσης κινοῦσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου, τὸν Ῥωμαῖον καὶ Ἰουλίαν τοῦ Σαιξπήρου, καὶ τέλος τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους, ἔνθα αἱ περιπέτειαι τοῦ Κρέοντος καὶ ἡ τύχη τῆς Ἀντιγόνης ἐπίσης συγκινοῦσι τὸν θεατὴν, δὲν νομίζομεν ὅτι ἕνεκα τούτου ὁ ποιητὴς ἀντιπερισπᾷ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Τὸ δὲ ὄνειρον τοῦ Λυκόφρονος εἶναι μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων σκηνῶν τοῦ δράματος, τὰ μάλιστα ἁρμόζουσα πρός τε τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν τὸ δρᾶμα ἀνήκει, ὡς καὶ πρὸς τὴν ὅλην οἰκονομίαν αὐτοῦ.

Ὁ πρὸς τὴν Εὐάδνην ἔρως αὐτοῦ εἶναι ἁγνὸς καὶ δοκίμως ζωγραφεῖται, ὑποχωρεῖ ὅμως πάντοτε ἀπέναντι τοῦ πρωτεύοντος ἐν αὐτῷ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως, καὶ χρησιμεύει μάλιστα ἵνα ἀναζωπυρήσῃ αὐτὸ, διότι ἡ ἀφιέρωσις τῆς Εὐάδνης εἰς τὴν Ἀφροδίτην προῆλθεν ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Περιάνδρου κατὰ τοῦ πρώην πενθεροῦ αὐτοῦ Προκλέους· ταύτην θέλουσα νὰ κατασιγάσῃ ἡ Εὐάδνη καὶ ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἀφορμὴν τῶν ἐρίδων ἐγένετο ἱερόδουλος. Οὐδὲ νομίζομεν ἐπιλήψιμον καὶ πρὸς τὰ χρηστὰ ἤθη ἀντιβαίνουσαν τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς Εὐάδνης, ἥτις δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐὰν ἔζη ἑκατονταετηρίδας τινας μετὰ ταῦτα, ἤθελε βεβαίως ἀσπασθῆ τὸν μοναστικὸν βίον, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἔκ τε τῆς προσευχῆς αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ἔνθα λέγει·

. . . . . Τοῦ ἱεροῦ
ναοῦ σου ἐγενόμην ἱερόδουλος
τῶν τῆς Κορίνθου μὴ γνωρίζουσα θεὰ
ἱεροδούλων τὸ καθῆκον, τὸ σκληρὸν
τὸ βάρβαρον, τ' ἀπάνθρωπον. . . .

ώ; καὶ ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς πρὸς τὸν Εὔδημον, οὗ τινος τὴν καρδίαν ἀφοῦ πρῶτον τὰ βέλη τοῦ ἔρωτος διετρύπησαν, τελευταῖον καὶ αὐτὸ τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Εὐάδνης διέσχισεν, ἅμα ἐτόλμησε νὰ ἐπιθέσῃ βέβηλον κατ' αὐτῆς χεῖρα.

Ἐν γένει δὲ ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισις ἱεροδούλων ἢ ὁμοίας διαγωγῆς προσώπων, νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ἀποδοκιμαστέα ἐὰν πρὸς ὑψηλότερόν τινα τείνῃ σκοπόν. Παραλείποντες τὰ ἄπειρα παραδείγματα ἅτινα καὶ ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων Γαλλικὴ δραματοποιΐα καὶ τὰ προγενέστερα τῶν Γερμανῶν καὶ Ἀγγλων δράματα προσφέρουσιν, ἀναφέρομεν τὸ νεώτερον πολυθρύλλητον Γερμανικὸν δρᾶμα «Ὁ μονομάχος τῆς Ῥαβέννης», τοῦ ὁποίου ὁ ἥρως ἐντρυφῶν εἰς τὸν ἔρωτα ἑταίρας τινος ἀνθοπώλιδος, κωφεύει εἰς τὰς παραινέσεις τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Οὐδεὶς ὅμως ἐφαντάσθη ἕνεκα τούτου νὰ κατηγορήσῃ τὸν ποιητὴν ὡς τὰ χρηστὰ προσβάλλοντα ἤθη.

Ἡ Εὐάδνη δύναται δικαίως νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς νεανίδας ἐκείνας, αἵτινες ἐδέσμευσαν τὰς καρδίας ἡρώων τινων τοῦ δράματος, πρὸς τὴν Ὀφέλιαν τοῦ Ἀμλέτου, πρὸς τὴν Κλαρίσκην τοῦ Ἐγμόνδου, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἔρως ἐναυάγησεν ἐντὸς τῆς τρικυμιώδους τοῦ ἥρωος καρδίας, καὶ μεταξὺ τῶν σκοπέλων οὓς οὗτος ὤφειλε νὰ διέλθῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ εἰς ὃν παρὰ τοῦ ποιητοῦ ὡρίσθη· τούτου ἕνεκα δὲν δυνάμεθα νὰ κατηγορήσωμεν καὶ τὸν Λυκόφρονα ἐπὶ ψυχρότητι περὶ τὰς ἐρωτικὰς αὐτοῦ σχέσεις μετὰ τῆς Εὐάδνης.

Ἡ τοῦ Λυκόφρονος ἀδελφὴ Κλεοβουλίνη ἀνήκει μεταξὺ τῶν δευτερευόντων τοῦ δράματος προσώπων. Ἡ ἀθῶα αὕτη καὶ εὐγενὴς νεᾶνις ἐχαρακτηρίσθη ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ διαγωνισμοῦ ὡς ἀπειθὴς εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ πατρός της, ἐν ᾧ ῥητῶς λέγει· «ἀλλὰ εἰς τοῦ πατρὸς ὀφείλω τὰς διαταγὰς νὰ ὑπακούσω,» καὶ ὡς οἱονεὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν κυριῶν τῶν νῦν ἐπικαλουμένων femmes émancipées, διότι ἐν συμποσίῳ ἀνδρῶν μετὰ τοῦ παρασίτου Χρέμητος ἀθώους τινὰς ἀνταλάσσει ἀστεϊσμούς. Τὸ δὲ χείριστον πάντων, ἐπειδὴ εἰς οὐδὲν συντελεῖ εἰς τὴν περιπλοκὴν ἢ λύσιν τοῦ δράματος, ἐθεωρήθη διὰ τὴν ὀκνηρίαν της ταύτην ἀξιοτιμώρητος καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλειστέα τῆς σκηνῆς. Οὐχὶ τοσοῦτον ὑπὸ ἱπποτικῶν πρὸς αὐτὴν αἰσθημάτων κινούμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον χάριν τῆς ἀληθείας συνηγοροῦντες, τολμῶμεν νὰ λάβωμεν καὶ τὴν ἀτυχῆ ταύτην βασιλόπαιδα ὑπὸ τὴν προστασίαν ἡμῶν. Ἡ Κλεοβουλίνη ἀνήκει, ὡς εἴπομεν, μεταξὺ τῶν δευτερευόντων τοῦ δράματος προσώπων· ἑπομένως ἂν καὶ δὲν φέρει ἐπὶ τοῦ τρυφεροῦ αὐτῆς προσώπου τὴν προσωπίδα πρωταγωνιστρίας, χρησιμεύει ὅμως ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, δι' ὃ ποτὲ μὲν ἀποτείνεται πρὸς τὸν πρῶτον ἱκετεύουσα αὐτόν, ποτὲ δὲ περιθάλπει καὶ παρηγορεῖ τὸν δεύτερον, καὶ τέλος παρίσταται ὡς πρέσβις τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Καὶ τῳόντι αὕτη ἦτο τὸ ἁρμοδιώτερον πρόσωπον ὅπως ἐπιτύχῃ πᾶσαν πιθανὴν συνδιαλλαγὴν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Ὅθεν δὲν διστάζομεν νὰ συγκαταριθμήσωμεν καὶ αὐτὴν μεταξὺ τῶν ὁπωσδήποτε ἐνεργῶν τοῦ δράματος προσώπων.

Περιττὸν νομίζομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Κυψέλου, ἀδελφοῦ τοῦ Λυκόφρονος, καὶ εἰς τὸν παράσιτον Χρέμητα, ὧν ὁ μὲν θεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅπως καὶ τὰ πολυτελῆ σκεύη τὰ τὴν τράπεζαν κοσμοῦντα ὡς ἀναγκαῖον παράρτημα παντὸς συμποσίου, παρὰ τῷ ἑτέρῳ δὲ ἂν οὐχὶ ἐκ τῶν λόγων, τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἀπραξίας ἐν ᾧ τοσαῦτα ἐν τῇ πατρικῇ συμβαίνουσιν οἰκίᾳ, ἀνακαλύπτομεν τὰ ἴχνη τῆς μωρίας αὐτοῦ. Ἴσως ὁ ποιητὴς κατ' ἀντίστροφον λόγον ἠθέλησε νὰ φανῇ πιστὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἀριστοτέλους λέγοντος, ὅτι ἐκ τῶν πράξεων εἰκάζεται ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τῶν προσώπων τοῦ δράματος.

Ὁ ἀοιδὸς Ἀρίων ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης πράξεως ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ψάλλων ἦν εἰς ἐκ τῶν συνήθων τοῦ Περιάνδρου, καὶ ὡς τοιοῦτος παρίσταται παρὰ τοῦ ποιητοῦ· ὅπως τὴν Εὐάδνην ἡ πιστὴ αὐτῆς τροφὸς Ἀρσινόη συνοδεύει, οὕτω καὶ τὸν Περίανδρον ὁ διθυραμβοποιὸς οὗτος. Ὁ Ἀρίων ὡς θεόπνευστος ὑπενθυμίζει τῷ τυράννῳ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφειλόμενον σέβας καὶ προμηνύει τὴν μῆνιν αὐτῶν. Εἶναι μὲν πρόσωπον πάντη ἄσχετον πρὸς τὴν περιπλοκὴν καὶ λύσιν τοῦ δράματος, χρησιμεύει ὅμως διὰ τῶν ὡραίων καὶ κομψῶν διθυράμβων οὓς ψάλλει, ὅπως κατὰ τὰ διαλείμματα τῆς πράξεως εὐφροσύνον τῆς ἀκροωμένοις ἀναψυχὴν παράσχῃ. Ἀλλ' οἱ διθύραμβοι αὐτοῦ εἰσὶ τωόντι κατώτεροι τῶν τοῦ ἀληθοῦς Ἀρίωνος, διότι ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἤρεσκον καὶ εἰς ἰχθύας, οὗτοι οὐδὲ τοῦ ἐπαίνου χερσαίων δικαστῶν ἐπέτυχον. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀρίωνος ἀνακαλύπτομεν καὶ ἕτερόν τι λίαν περίεργον οὐχὶ ὅμως καὶ πρωτοφανές ἐν τῇ ποιήσει. Ὅπως πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων ζωγράφων ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ μεγαλοφυοῦς Φειδίου ἐν ταῖς εἰκόσιν αὐτῶν παρεισάγουσί που καὶ τὴν ἰδίαν μορφήν, οὕτω καὶ ἐν πολλοῖς τῶν ὕμνων οὓς ὁ Ἀρίων ψάλλει, ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θέλει ἀναγνωρίσει τὴν ἀτομικότητα αὐτὴν τοῦ ποιητοῦ κατοπτριζομένην. Πλὴν ἐὰν ὁ Φειδίας τούτου ἕνεκα ὡς ἀσεβῶν κατηγορήθη, δυνάμεθα ἄραγε καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι τοῖς προγόνοις νὰ προσάψωμεν τῷ ποιητῇ τοὐλάχιστον τὸν μῶμον ὑπερμέτρου ἐγωϊσμοῦ, ἐν ᾧ βλέπομεν ὅτι τὸ τοιοῦτον χρησιμεύει ὅπως ὁ ποιητής, ὑπὸ εὐγενοῦς αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης ἐμπνεόμενος, ῥίψῃ ἄνθη τινὰ εἰς τὸν τάφον τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὅστις ὡς λέγει·

«Τῆς λύρας μου τ' ἄτεχνα κρούσματ' ἀκούων
Πολλάκις ἐκεῖνος μὲ ἄκρου στοργῆς
Μ' ἠσπάζετο κ' ἔλεγεν· «Εἴθε, Ἀρίων,
Νὰ στέψῃ τὴν λύραν σου μὲ Παρνασσοῦ
Ὁ Φοῖβος ἀμάραντον δάφνην.»

Τίς ἦτο δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος νομίζομεν περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ἀφοῦ καὶ ὁ ποιητὴς αὐτὸς δὲν ἀναφέρει, διότι

«Τὸ ὄνομά του μένει ἀνεξάλειπτον
Εἰς τὴν καρδίαν ὅσων τὴν σοφίαν του
Καὶ τὴν μεγάλην του ψυχὴν ἐγνώρισαν.»

Μέχρι τοῦδε ἐνδιετρίψαμεν εἰς τὴν περιγραφὴν ἑκάστου τῶν κυριωτέρων τοῦ δράματος τούτου προσώπων, ἐθεωρήσαμεν δὲ ταῦτα ἕκαστον ἰδιαιτέρως ὡς ἀποτελοῦν αὐτοτελῆ τινα εἰκόνα. Ἐὰν ὅμως ἀτενίσωμεν εἰς ὁλόκληρον τὸ σύμπλεγμα τῆς τραγῳδίας ταύτης, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ποιητὴς λίαν ἐπιτυχῶς τοὺς τῆς δραματικῆς ποιήσεως κανόνας ἐφήρμοσε, καὶ τὰ μάλιστα ἐξησκημένος φαίνεται περὶ τὴν σκηνικὴν διαρρύθμισιν. Τὴν τριπλῆν ἑνότητα τῆς πράξεως, τοῦ τόπου καὶ χρόνου δὲν ἐκλαμβάνει ὡς τι ἐξωτερικόν, ἀλλὰ περιορίζει ἐν τῇ ἰδέᾳ μόνον ἥτις τὴν βάσιν τοῦ δράματος ἀποτελεῖ, καὶ κατὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τῶν τε ἡμετέρων ἀρχαίων κλασικῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Μέγας δὲ ὀφείλεται τῷ ποιητῇ ἔπαινος διότι πρῶτος ἐγκατέλιπε τὴν μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν Γαλλικὴν δραματοποιΐαν, ἥτις περιωρίσθη εἰς τὴν κατὰ γράμμα μόνον ἐφαρμογὴν τῶν Ἀριστοτελείων περὶ δράματος κανόνων, καὶ διὰ τοῦτο παρεξετράπη εἰς ἀφῃρημένην τῶν ἀρχαίων ἀπομίμησιν. Πρὸς τούτοις ὁ ποιητὴς φαίνεται μετὰ σπουδῆς ἀποφεύγων τὰς στομφώδεις καὶ παρατόλμους παραβολάς, τὰς συνήθως ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἡμετέροις ποιηταῖς, οἵτινες τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐννοιῶν διὰ πλούτου λέξεων νὰ καλύψωσιν ἀγωνίζονται. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ τραγῳδία αὕτη περιέχει μονολόγους τινὰς λίαν ἐκτεταμένους, ὅτι οἱ διάλογοι ἐνίοτε φέρουσιν ἀκατεργάστους, ἀμαλλάκτους καὶ οἱονεὶ ποικοειδεῖς τὰς ἐννοίας, οὐχ ἧττον ὅμως αἱ μερικαὶ αὗται ἐλλείψεις δὲν δύνανται νὰ ἐπισκιάσωσι τὴν ἀξίαν τοῦ ὅλου ἔργου, ὅπερ δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄριστος οἰωνὸς τῆς παρ' ἡμῖν ἀναπτύξεως τῆς δραματικῆς ποιήσεως.

Κ. Ν. Κ.

(*) ΣΗΜ. ΔΙΕΥΘ. Ἡ ἀνωτέρω βιβλιογραφία ἀντιβαίνει ἀντικρυς εἰς τὴν γνώμην δύο ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐπιτροπῶν, ὧν μέλη ὑπῆρξαν οἱ δύο πρῶτοι τῶν συντακτῶν τῆς «Πανδώρας.» Δὲν ἐδιστάσαμεν ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν καὶ δημοσιεύσωμεν αὐτὴν, διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν τὸ περιοδικὸν τοῦτο θεωροῦμεν ὡς ἄλλο δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐπιτρέπον πᾶσαν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ λογικὴν συζήτησιν γινομένην, ὡς ἡ προκειμένη διατριβή, μετ' εὐσχημοσύνης. Τὴν τοιαύτην δὲ συζήτησιν οὐ μόνον δὲν ἀποκρούομεν ἀλλὰ καὶ ἐπιζητοῦμεν χάριν τῆς ἀληθείας, γινώσκοντες ὅτι οὐδεὶς ἀλάνθαστος. Ἀποστρεφόμεθα ὅμως τὴν ἀσχήμονα, ὁσάκις μάλιστα ὁ γράφων τάσσεται μετὰ τῶν λογίων. Ἡ ὕβρις οὐ μόνον δὲν ἐνισχύει τὸ ἐπιχείρημα, ἀλλὰ καὶ ἐξασθενίζει αὐτό, ἀποδεικνύουσα καὶ ὅτι ὁ ἐκπαιδεύσας τὸν νοῦν ἠμέλησε νὰ ἐκπαιδεύσῃ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὅτι τὰ γράμματα ἄνευ χρηστότητος ὀλεθριώτατά εἰσι καὶ πρὸς τὸν διδαχθέντα αὐτὰ καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἐν ᾗ ζῇ καὶ πράττει, πάντες οἱ σοφώτεροι τῶν ἡμετέρων προγόνων, οἷοι Σωκράτης, καὶ Πλάτων, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ Ἰσοκράτης, καὶ Πυθαγόρας ἐφρόντισαν νὰ καταδείξωσι πολλάκις. Αὐπηρότατον δὲ ἐὰν οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ ἐννοοῦντες τὰ συγγράμματα ὅσα ἐκεῖνοι κατέλιπον, δὲν ὠφελοῦνται καὶ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς θείων παραγγελμάτων. «Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται.» Οὔτ' ἐπαινούμεθα οὔτε ἡμῖν σοφοῦ ἀποκτῶμεν θαρσέως λέγοντες. «Εἰ βούλει καλῶς ἀκούειν, μάθε καλῶς λέγειν, μαθὼν δὲ καλῶς λέγειν μάθε καλῶς πράττειν, καὶ οὕτω καρπώσῃ τὸ καλῶς ἀκούειν.»

ΙΒΑΝ,

Ἡ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΔΩΤΟΣ ΡΩΣΟΥ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 260 καὶ 261.)

ΣΤ'.

Οἱ εἴλωτες ἐκδικοῦνται.

—ooo—

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ ταλαίπωρος Ἰβὰν ὑποχείριος νέου δεσπότου! Θὰ εἶναι ἄρά γε τραχὺς ἢ γλυκὺς ὁ δεσπότης οὗτος; Ὁ Ἰβὰν ἀδιαφορεῖ περὶ τούτου· λυπεῖται μόνον εἰς ἄκρον ὅτι ἐχωρίσθη βιαίως ἀπὸ τὸν προστάτην καὶ φίλον του, τὸν κόμητα Ἀβασέφ.

Ὁ πρίγκηψ ὅμως Μιχαὴλ ζητήσας τὸν Ἰβὰν οὐδένα κακὸν σκοπὸν εἶχε κατ' αὐτοῦ· ἠθέλησε μᾶλλον νὰ καταδείξῃ τὸ δικαίωμά του καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν φιλαυτίαν του. Δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὸν κόμητα Ἀβασὲφ ἐγκαυχώμενον ἐπὶ ἀνθρώπῳ εἰς ἄλλον ἀνήκοντι. Ὑπεδέχθη λοιπὸν τὸν Ἰβὰν εὐγενῶς, βεβαιώσας αὐτὸν περὶ τῆς καλῆς του προαιρέσεως, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ὠφελημάτων ὅσων ἀπέλαυε παρὰ τῷ πρώην κυρίῳ του θὰ ἐστερεῖτο παρ' αὐτῷ.

— Μιχαὴλ Πέτροβιτς, ἀπεκρίθη ὁ Ἰβὰν, δὲν ἀγνοῶ ὅτι ἡ τύχη μου κεῖται εἰς τὰς χεῖράς σας· ὅθεν ὅλας σας τὰς ἐπιθυμίας θὰ θεωρῶ ὡς ἄλλας προσταγάς.

Ἡ λακωνικὴ αὕτη ἀπάντησις δὲν ἤρεσε πρὸς τὸν πρίγκηπα, ὑποπτευθέντα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὕρος μὲ τὸ ὁποῖον ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις. Συνειθισμένος νὰ βλέπῃ τοὺς *μουζίκους* του τρέμοντας, μὲ κεφαλὴν νεύουσαν καὶ γονυπετοῦντας ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ φέροντας ἐπὶ κεφαλῆς τὰς ἐγγράφους αἰτήσεις των, δὲν ἤρεσε τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀξιοπρεπὲς ἐκεῖνο ἦθος. Ἄλλως τε ὁ Ἰβὰν εἶχε πρὸς τοῖς σπανίοις αὐτοῦ φυσικοῖς προτερήμασι καὶ σπανίαν ἀνατροφὴν, καὶ ὡμοίαζε μᾶλλον ἀριστοκράτης ἢ υἱὸς χωρικοῦ· καὶ τοῦτο δυσκόλως ἔφερεν ὁ πρίγκηψ, διότι ἠθάνετο ὅτι εὑρίσκετο ἀπέναντι φύσεως ἀτιθάσσου, καὶ ὅτι ἡ ὑποταγὴ εἰς ἣν αὕτη θὰ ὑπεβάλλετο, δὲν θὰ ἦτο ἑκουσία.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Ἰβὰν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ κυρίου του ἠσχολήθη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοσοῦτον ἐπέτυχεν ἐντὸς ὀλίγου ὥστε ὁ πρίγκηψ τὸν ἐσυγχάρει. Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν νὰ εὐχαριστῆται ἔξοχος μουσικὸς εἰς τὴν διεύθυνσιν χωριακῶν τινων ψαλτῶν; Καὶ ὅμως ὁ Ἰβὰν δὲν θὰ ἐγόγγυζεν ἐὰν ἡ ἀνάμνησις τοῦ τελευταίου αὐτοῦ βίου δὲν ἐπανήρχετο συχνὰ εἰς τὸν νοῦν του. Πλὴν τούτου ἡ εἰκὼν τῆς Μάσας οὐδὲ στιγμὴν ἐμακρύνετο ἀπὸ τὴν φαντασίαν του· τὴν ἔβλεπε κατ' ὄναρ, τὴν ὠσφραίνετο ὀσφραινόμενος τὰ ἄνθη, καὶ ἤκουε τὴν φωνήν της ἀκούων τὰ δένδρα κελαρύζοντα, καὶ ψιθυριζούσας τὰς πηγὰς, καὶ τὰ πτηνὰ κελαδοῦντα. Εἰς μάτην ἔφερε κατὰ νοῦν τὸ εὐτελὲς τῆς θέσεώς του, εἰς μάτην διελογίζετο ὅτι μωρὸν ἦτο

τὸ πάθος του, εἰς μάτην ἐπροσπάθει νὰ πείσῃ ἑαυτὸν ὅτι ἡ Μάσα, καί τοι ἔχουσα ἀγαθὴν προαίρεσιν πρὸς τὸν προστατευόμενον ἀπὸ τὸν κόμητα Ἀβασὲφ, δὲν κατέβαινεν ὅμως μέχρι τοῦ εἴλωτος τοῦ πρίγκηπος Μιχαὴλ· ὅλαι αὐταὶ αἱ σκέψεις, εἰς τὰς ὁποίας νοῦς ψυχρὸς θὰ ἐνέδιδεν ἴσως, ἐματαιοῦντο πρὸ τοῦ πάθους του.

Ἐνῷ δὲ τοιαῦτα πάσχων κατετήκετο, ἦλθεν εἴδησις ὅτι ὁ κόμης Ἀβασὲφ ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πρίγκηπα· ἀνεσκίρτησε λοιπὸν ὑπὸ χαρᾶς, διότι δὲν ἠγνόει ὅτι ὁ προστάτης του τὸν ἠγάπα πάντοτε, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ὁ πρίγκηψ δὲν ἤθελεν ἀντισταθῆ εἰς τὴν ἐπιρροήν του. Ἔχαιρε δὲ ἔτι μᾶλλον, διότι ὁ κόμης εἰδοποίησεν ὅτι ἔμελλε νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν Μάσαν. Ὁποία γλυκεῖα ἀκτὶς ἡλίου μεταξὺ τοῦ σκότους τῆς ζωῆς του!

Ὁ δὲ πρίγκηψ Μιχαὴλ καταστείλας τὴν κατὰ τοῦ κόμητος Ἀβασὲφ ἀντιπάθειάν του, τὸν ὑπεδέχθη λαμπρῶς. Ἤθελε δὲ καὶ νὰ φανῇ εὐγενὴς πρὸς νέαν τῆς ὁποίας τὸ κάλλος τὸν ἐξέπληξεν ὅτε τὴν εἶδε κατὰ πρῶτον. Ὅθεν ὡς ἡμέρα πανηγύρεως παρῆλθεν ὁ καιρὸς ὅλος καθ' ὃν ἔμειναν εἰς τὴν ἐξοχήν του. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζε τὴν κλέσιν τοῦ κόμητος, ἐπροσκάλεσεν ὅλους τοὺς πέριξ μουσικοὺς, ὥστε καθ' ἑκάστην μετὰ τὸ γεῦμα συνεκροτεῖτο μουσικὴ συμφωνία διευθύνοντος τοῦ Ἰβὰν. Ὁ κόμης ἐφαίνετο πολλὰ εὐχαριστημένος, καὶ ἐξεθείαζε τὴν μεγαλοπρεπῆ φιλοξενίαν. Ὁσάκις δὲ εὑρίσκετο μόνος μετὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, ὡμίλει περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἰβὰν· ὁ πρίγκηψ ὅμως ἢ ἐσιώπα, ἢ ἀπέφευγεν ἐπιτηδείως ν' ἀπαντήσῃ στρέφων ἀλλαχοῦ τὸν λόγον.

Αἱ περιποιήσεις τοῦ πρίγκηπος πρὸς τὴν Μάσαν ἦσαν πολὺ ἐνθερμότεραι. Ὅσον τὴν συνανεστρέφετο, τόσον πλέον ἠσθάνετο πρὸς αὐτὴν ζωηροτέραν φιλίαν, καταντήσασαν μέχρι τέλους εἰς πάθος. Καὶ βεβαίως θὰ ἐζήτει αὐτὴν εἰς γάμον, ἐὰν ἐδύνατο νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ κόμητος· ἀλλ' οὗτος ἐσιώπα ὡς πρὸς τοῦτον, ὅσον καὶ ἐκεῖνος ὡς πρὸς τὸν Ἰβάν.

Ὅπως δήποτε δὲν ἔκρυπτε πρὸς τὴν Μάσαν τὸ αἴσθημά του. Καὶ ἔβλεπε μὲν ὅτι ἀνταπεκρίνετο μετὰ ψυχρότητος, καὶ ὅτι ὁσάκις ἀπήντα τὸν Ἰβὰν ἡ ὄψις της ἠλλοιοῦτο καὶ ἠκτινοβόλουν οἱ ὀφθαλμοί της· ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ ὅτι θυγάτηρ εὐγενοῦς, ἤθελεν ἀτιμάσει καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν της δίδουσα τὴν καρδίαν της εἰς ταπεινὸν εἴλωτα; ὅθεν ἐσιώπα προσδοκῶν.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ἐνῷ διέβαινε διά τινος αἰθούσης, ἤκουσε πλησίον παραθύρου ψιθυρισμοὺς, καὶ μετ' αὐτοὺς ἀσπασμὸν χειρός. Καὶ στραφεὶς εἶδε τὸν Ἰβὰν καὶ τὴν Μάσαν. Συνοφρυωθεὶς ἀμέσως καὶ μόλις γενόμενος ἐγκρατὴς τῆς ὀργῆς του, μετέβη εἰς τὸν θάλαμον τοῦ κόμητος.

— Φίλτατε κόμη, εἶπε μὲ τόνον φωνῆς τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθει νὰ καταστήσῃ ἀτάραχον, ἔρχομαι νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴν ἐξοχότητά σας μεγίστην χάριν· ἔρχομαι νὰ σᾶς ζητήσω τὴν Μάσαν Νικολαέβναν· τὴν ἀγαπῶ καὶ εὐτυχέστατος θὰ λογισθῶ ἀφιερόνων εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν μου.

— Φίλτατε πρίγκηψ, ἡ αἴτησίς σας ἦτον ἀπροσδόκητος, καὶ ἂν καὶ εἶναι ἐντιμοτάτη εἰς ἡμᾶς, ἔχω ἀνάγκην πρὶν σᾶς ἀποκριθῶ νὰ σκεφθῶ. Μὲ φαίνεται πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ ἐρωτήσω καὶ τῆς Μάσας τὴν γνώμην, διότι δὲν θέλω νὰ τὴν ὑπανδρεύσω χωρὶς τὴν συγκατάθεσίν της.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας αἱ ἅμαξαι τοῦ κόμητος ἦσαν ἕτοιμαι εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησε, χωρὶς κἂν νὰ ἔλθῃ ὁ πρίγκηψ ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσῃ. Ἡ Μάσα εἶχεν ἀποκριθῆ ὅτι ἀξιόλογος μὲν ἦτο ὁ πρίγκηψ, ὅτι ὅμως δὲν ἠσθάνετο πρὸς αὐτὸν τὸ αἴσθημα, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ αἰσθάνεται πρὸς τὸν σύζυγόν της.

Ταύτην τὴν ἀπάντησιν ἀκούσας ὁ πρίγκηψ κατεβλήθη, θεωρήσας προσβεβλημένην καὶ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸν αἴσθημά του, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τῶν ἐμποδίων κατέστη φλογερώτερον. Καὶ τίς ἦτο ὁ αἴτιος τῆς προσβολῆς ταύτης; Εἴλως, δηλαδὴ ὃν τὸ ὁποῖον ἐδύνατο νὰ συντρίψῃ ὡς σκώληκα ὑπὸ τὸν πόδα του.

Ἡ ὀργή του ἄρα ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος· δὲν ἀφῆκεν ὅμως αὐτὴν νὰ ἐκραγῇ· διότι ναὶ μὲν ὁ κόμης Ἀβασὲφ εἶχεν ἀναχωρήσει, εἶχεν ὅμως καί τοι μακρὰν τὸν ὀφθαλμὸν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρτινὸφ αὐτὸς ἦτο ἄγρυπνος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μεταχειρισθῇ πλάγια μέσα· ὅθεν ἀντὶ νὰ κατατρέξῃ ἀπ' εὐθείας τὸν Ἰβὰν τὸν ὁποῖον ἀπεστρέφετο, κατέτρεχε τὴν οἰκογένειάν του. Πέτρος ὁ πατήρ του, ὅστις διὰ κόπων πολλῶν καὶ χάρις εἰς τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν τοῦ πρίγκηπος Π. εἶχεν ἀποκτήσει μικρὰν περιουσίαν καὶ ἔζη μετά τινος ἀνέσεως, καθυπεβλήθη ἀΐφνης εἰς ἀγγαρείας καὶ ἄλλας ἀπαιτήσεις· ὥστε μόλις ὀλίγας στιγμὰς τὴν ἑβδομάδα ἔμενεν ἐλεύθερος ἵνα ἐνασχοληθῇ εἰς τὰς ἰδίας του ὑποθέσεις. Διὰ τοῦτο ἀντὶ τῆς ἀνέσεως στερήσεις καὶ δυστυχία ἐπανῆλθον εἰς τὸν οἶκόν του. Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Πέτρου ἐμπορευόμενος εἰς Ὀδησσὸν ἔστελλε συχνὰ εἰς αὐτὸν ἀξιόλογα βοηθήματα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέθανεν, ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ, προτείνας δικαίωμα δεσπότου, δικαίωμα καταχρηστικὸν τὸ ὁποῖον ὁ μὲν νόμος ἐπιτρέπει, ἀποκρούει δὲ ἡ συνήθεια, ἐκληρονόμησε τὴν περιουσίαν του. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἰβὰν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπώτεροι, κατετρέχοντο κατηγορούμενοι. Ταῦτα βλέπων ὁ τἀλαίπωρος ἠδημόνει καὶ ἔπασχε. Πολλάκις τὰ θύματα τοῦ πρίγκηπος, φρονοῦντα ὅτι ὁ Ἰβὰν ἐξηκολούθει ν' ἀπολαύῃ τῆς εὐνοίας τοῦ κυρίου του, τὸν παρεκάλουν νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁσάκις ὅμως ἐτόλμησε νὰ ὑποβάλῃ μικράν τινα παράκλησιν, « φίλτατέ μου, ἀπεκρίνετο ὁ πρίγκηψ μετὰ οἰκειότητος, τί σὲ μέλει δι' αὐτόν; Σὲ ἀπατᾷ ἡ καλή σου καρδία· αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι συνειθισμένοι νὰ κλαίωνται, καὶ ὅ,τι καὶ ἂν κάμῃ τις δι' αὐτοὺς αἰωνίως θὰ παραπονῶνται. Μήπως ὁ *μουζίκος* εὐχαριστεῖται ποτέ; Παρατήρησε τὸν ἑαυτόν σου Ἰβὰν, δὲν εἶσαι εὐχαριστημένος; » Καὶ ταῦτα λέγων ἐγέλα σαρκαστικῶς.

Ἡ πρὸς τὸ κακὸν ὁδὸς εἶναι ὀλισθηρά· ἡ καταδίωξις ἥτις κατ' ἀρχὰς περ ωρίσθη εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἰβὰν καὶ τοὺς συγγενεῖς του, ἐξετάθη μετὰ μικρὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους εἴλωτας. Εἶδος παραφροσύνης ἐκυρίευσε τὸν πρίγκηπα Μιχαὴλ· ὁ χαρακτήρ του διεστράφη καὶ ἐξώκειλεν εἰς ἄπειρα ἀτοπήματα. Ὑποχρεωθεὶς ποτε ἕνεκα ὑποθέσεων νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἐπιστάτου Σάδλερ, ἠσθάνθη πρὸς αὐτὸν ἀκατανίκητον συμπάθειαν. Αὐτὸς ἐγένετο καὶ φίλος, καὶ σύμβουλος καὶ πιστός του, καὶ κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἔπραττεν. Ὁ Σάδλερ ἔφερεν αὐτὸν εἰς μέρη ὅπου ἔπαιζον χαρτία, καὶ ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ ἔχασε μεγάλας ποσότητας, οἱ ταλαίπωροι εἴλωτές του ἐφορολογοῦντο ἀνηλεῶς. Τὰ ὡραῖα ἐκεῖνα κτήματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοῦ πρίγκηπος Π . . . ἤκμαζον, κατήντησαν ἐλεεινά. Εἰς μάτην ἐγένοντο πολλαχόθεν προτροπαὶ καὶ παραινέσεις πρὸς αὐτόν, εἰς μάτην καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν εὐγενῶν τῆς ἐπαρχίας τὸν ἠπείλησε πολλάκις ὅτι θέλει τὸν βάλει ὑπὸ κηδεμονίαν, αὐτὸς ἠδιαφόρει. Ὁ Μαρτινὸφ, ὅστις πολλάκις καὶ αὐτὸς παρενέβη, ἰδὼν ἀποτυγχάνοντας τοὺς ἀγῶνάς του, ἀνεχώρησεν εἰς πόλιν τινὰ τοῦ Εὐξείνου, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ Σάδλερ, ὅστις ἐγίνωσκεν ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ πρίγκηπος, δὲν ἠγνόει καὶ τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν Μάσαν καὶ τὸ μῖσός του πρὸς τὸν Ἰβάν. Καὶ ἐπινοήσας τρόπον σατανικὸν ὅπως παραδώσῃ ἐκείνην εἰς χεῖράς του, καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τούτου, εἶπε μίαν τῶν ἡμερῶν·

— Τί διστάζετε; ὁ Ἰβὰν αὐτὸς δὲν σᾶς ἀνήκει καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ εἴλωτες; Καὶ ἂν ἐμποδίζῃ τὰ σχέδιά σας, δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὸν ἐξορίσετε εἰς κανὲν ἀπόκεντρον χωρίον ὅπου νὰ γίνῃ τεχνίτης ἢ γεωργός;

— Ἀδύνατον,

— Καὶ διὰ τί; ἄρετε ἐμέ.

— Ἐπαναλέγω ὅτι εἶναι ἀδύνατον. Γνωρίζω τὸν Ἰβὰν, θὰ εὕρῃ πάντοτε τρόπον ν' ἀποφύγῃ, καὶ ὁ κόμης Ἀβασὲφ θὰ τὸν ὑπερασπισθῇ.

— Καὶ τὸν ἀγαπᾷ πολὺ ὁ κόμης;

— Μάλιστα· πλὴν τούτου τὸν κατέστησε τόσῳ γνωστὸν εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὥστε ἐὰν παύσω ἀπὸ τὸ νὰ τὸν μεταχειρίζωμαι ὅπως σήμερον, θὰ σηκωθοῦν ὅλοι ἐναντίον μου, καὶ δὲν θὰ ἠμπορῶ πλέον νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν κόσμον· αὐτὸ δὲν μὲ συμφέρει.

— Ἂς τὸν ὑπανδρεύσωμεν λοιπόν.

— Τί τρέλα!

— Εἰπέτε μᾶλλον τί φρόνησις!

— Πῶς λοιπὸν καὶ μὲ ποίαν;

— Ἴσια ἴσια ἔχω εἰς τὴν οἰκίαν μου μίαν νέαν καταλληλοτάτην δι' αὐτόν. Εἶναι *ὀβορόβι* (*) τοῦ κόμητος, ὑπηρετοῦσα ἰδίως τὴν γυναῖκά μου. Ὀνομάζεται καὶ αὐτὴ Μάσα, εἶναι εἴκοσι χρόνων, καὶ εὔμορφη, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ εὐχαριστηθῇ ὑπανδρευομένη μὲ τὸν Ἰβάν.

— Δὲν θὰ θελήσῃ ὁ Ἰβάν.

— Καὶ δὲν εἶσθε κύριος;

— Σᾶς εἶπα ὅτι δὲν μὲ συμφέρει νὰ μεταχειρισθῶ βίαν κατὰ τοῦ νέου αὐτοῦ. Ναὶ μὲν θὰ εὐχαριστούμην ἂν ἐψοφοῦσε· χρεωστῶ ὅμως νὰ φανῶ εἰς τὸν κόσμον ὡς νὰ μὲ ἦτον ἡ ζωή του πολύτιμος ὅσον καὶ ἡ ἐδική μου. Ἔρχονται περιστάσεις, φίλε μου, κατὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ καταπίνωμεν πολλά.

— Ἂς μεταχειρισθῶμεν λοιπὸν ἄλλον τρόπον. Ἐντός τινων ἡμερῶν περιμένω τὸν Κ. Βουσλάγεφ καὶ τὴν κόρην του διὰ νὰ περάσουν μέρος τοῦ φθινοπώρου εἰς τὴν ἐξοχήν. Ἐὰν ζητήσω τὸν Ἰβὰν νὰ ἔλθῃ μαζῆ μου βεβαίως θὰ εὐχαριστηθῇ· καὶ ἀφοῦ ἔλθῃ, εὐκόλως θὰ κατορθώσω νὰ λάβῃ σχέσεις ἀδιακόπους μὲ τὴν ὑπηρέτριαν Μάσαν, καὶ θὰ διαδώσω ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ὑπανδρευθοῦν. Ἐννοεῖτε τότε πόσον θὰ πειραχθῇ ἡ νέα Βουσλάγεφ. Μετὰ ταῦτα ἐνῷ τινα ἡμέραν ὁ Κ. Βουσλάγεφ θὰ χρειασθῇ τὸν Ἰβὰν, ἡ σύζυγός μου θὰ προσποιηθῇ τὴν ἀσθενῆ, ἡ Μάσα Νικολαέβνα εἶναι πολλὰ καλὴ καὶ θὰ τρέξῃ νὰ τὴν περιποιηθῇ· τοῦτο ἔγεινε καὶ ἄλλοτε. Ὅθεν θὰ τὴν βάλωμεν εἰς τὰ δίκτυά μας· καὶ ἐπειδὴ θὰ κυνηγᾶτε κατὰ τύχην ἐκεῖ πέριξ, δὲν θὰ δυσαρεστηθῆτε νὰ βάλετε εἰς τὸ δισάκκισας καὶ μίαν πέρδικα ἀκόμη. Καὶ τότε μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι καὶ ὁ κόμης καὶ ὁ Βουσλάγεφ θὰ σπεύσουν νὰ συγκατατεθοῦν εἰς ὅ,τι θέλετε.

Ὁ πρίγκηψ ἔσφιγξεν εὐγνωμόνως τὴν δεξιὰν τοῦ Σάδλερ διὰ τὸ εὐφυὲς ἐπινόημα.

Μετὰ τινας ἡμέρας ὁ Βουσλάγεφ ἔφθασε μὲ τὴν θυγατέρα του. Ὁ Ἰβὰν, τὸν ὁποῖον εἶχε παραλάβει ὁ Σάδλερ, ἔβλεπε κατ' ἀρχὰς μὲ πολλὴν εὐκολίαν τοὺς ἀρχαίους φίλους του. Συχνὰ ἐξήρχετο εἰς τὸν περίπατον ἢ καὶ συνέτρωγε μετ' αὐτῶν, ἐβοήθει τὴν Μάσαν εἰς τὰς μουσικάς της μελέτας, καὶ ἔμενε μόνος μετ' αὐτῆς. Ἐλησμόνησεν ὅλα ὅσα ὑπέφερε μετὰ τὸν χωρισμόν του ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἀνεζωπυρήθησαν αἱ ἐλπίδες του. Μικρὸν ὅμως κατὰ μικρὸν ἐγεννήθησαν ἐμπόδια μεταξὺ τῶν δύο νέων· σπανίως ἔβλεπον ἀλλήλους, ἡ μὲν Μάσα ἐλυπεῖτο καὶ ὠργίζετο, ὁ δὲ Ἰβὰν ἐπροσπάθει νὰ φέρῃ τὸν χωρισμὸν μετὰ καρτερίας. Ὅλα συνέτρεχον εἰς τὸ νὰ ἐνθυμίζωσιν ὅτι εἶναι εἴλως, καὶ ὅτι μάτην ζητεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν τύχην του. Ἀλλὰ πρὸ πάντων δὲν ἀνείχετο νὰ εὑρίσκεται εἰς συνάφειαν, ἕνεκα ὑπηρεσιῶν εἰς ἃς προσδιωρίσθη, μετὰ τῆς ὑπηρέτιδος Μάσης, τὴν ὁποίαν ἀπεστρέφετο. Τόσῳ δὲ μᾶλλον ἠγανάκτει καθόσον ἐμάνθανεν ὅτι ἡ φήμη συνήνωνε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ τῆς νέας αὐτῆς, φήμη φθάσασα καὶ μέχρι τῆς κυρίας Βουσλάγεφ, ἥτις συχνάκις ἔκλαιεν.

Ὁ κόμης Ἀβασὲφ ἐζήτει εἰδήσεις περὶ τοῦ Ἰβὰν ἀπὸ τὸν Βουσλάγεφ δὶς καὶ τρὶς τῆς ἑβδομάδος. Δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἀγαπητόν του μουσικὸν, καὶ ἤλπιζε πάντοτε ὅτι μὲ ὅλην τὴν ἀντίστασιν τοῦ

(*) Ὑπηρέτις ἐκ τῶν λεγομένων femmes de chambre.

πρίγκηπος Μιχαὴλ, θὰ κατώρθονέ ποτε νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς Πετρούπολιν. Ἴσως ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν εἰς τὴν ἐξοχὴν ὁ Βουσλάγεφ μετὰ τῆς θυγατρός του. Ἡμέραν τινὰ ἔστειλε μέγαν φάκελον μουσικῆς, καὶ ἐζήτει τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην τοῦ Ἰβάν. Ὁ Βουσλάγεφ ἐζήτησεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν Σάδλερ, ὅστις δὲν ἐδράδυνε νὰ τὸν στείλῃ· ἠσχολήθη δὲ ἀμέσως εἰς τὴν ἐξέτασιν βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὴν Μάσαν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καταγινόμενοι ὁμοῦ καὶ οἱ δύο ἐπανέλαβον τὴν πρώτην γαλήνην, καὶ ἐλησμόνησαν καὶ πρίγκηπα Μιχαὴλ καὶ Σάδλερ. Ἀλλὰ μίαν τῶν ἡμερῶν ἦλθεν οὗτος εἰς τὴν οἰκίαν, ἔχων τὸ ἦθος περίλυπον.

— Τί ἔχεις, Σάδλερ; ἠρώτησεν ἡ Μάσα· μὴ σὲ συνέβη κανὲν δυστύχημα;

— Ἡ σύζυγός μου εἶναι ἄρρωστη, καὶ πολὺ, πρὸ δύο ἡμερῶν.

— Καὶ τί ἔχει;

— Δὲν ἠξεύρω, ὁ ἰατρός μας εἶναι τόσον ἐλεεινὸς ὥστε οὔτε αὐτὸς ἐννοεῖ· ἐὰν ἦτον ἐδῶ ὁ Μαρτινόφ. . . .

— Καὶ ἔρχεσαι νὰ ζητήσῃς τὴν συνδρομήν μας;

— Ναί, κυρία· ἄλλοτε εἰς ὁμοίαν περίστασιν ἐδείξετε τόσην ἀγαθότητα, ὥστε ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀφήσετε καὶ σήμερον.

— Βεβαίως καὶ μὲ εὐχαρίστησιν. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἔρχομαι.

Ὁ δὲ Σάδλερ ἀναχωρῶν ἐγέλα ὡς σατανᾶς· διότι τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχε. Μετὰ μίαν ὥραν, τὸ ἄκακον ἀρνίον θὰ ἔπιπτεν εἰς τὰ δίκτυά του· ὁ λύκος ἐπεριφέρετο ἐκεῖ πέριξ, καὶ ἀνέμενε τὴν ὥραν νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἀρνίου.

Ἀλλ' ἡ ὥρα αὕτη δὲν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ. Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν οἱ εἴλωτες τοῦ κόμητος Ἀβασὲφ, μὴ ὑπομένοντες πλέον τὰς ἁρπαγὰς καὶ τὰς καταδυναστεύσεις τοῦ ἐπιστάτου του, συνέλαβον σκοπὸς στάσεως. Πολλάκις διὰ παρακλήσεων καὶ δι' ἀπειλῶν ἀκόμη, εἶχον προσπαθήσει νὰ τὸν ἐξευμενίσωσιν· αὐτὸς ὅμως ἐξ ἐναντίας ἐγίνετο σκληρότερος καὶ πλεονεκτικώτερος, καὶ τιμωρῶν τὴν αὐθάδειαν, ὡς ἔλεγε, τῶν εἰλώτων, ἔπραττε κατ' αὐτῶν τὰ πάνδεινα. Πόσοι ἐξέπνευσαν μαστιγούμενοι ἀπὸ αὐτόν! ναὶ μὲν ὁ νόμος ἐπιτρέπει εἰς τὸν κύριον νὰ μαστίζῃ τοὺς δούλους του, τιμωρεῖ ὅμως αὐστηρότατα αὐτὸν ἐὰν ὁ μαστιζόμενος ἀποθάνῃ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν μετὰ τὴν τιμωρίαν. Ἀλλ' ὁ Σάδλερ ἠδιαφόρει, γνωρίζων ὅτι θὰ εὕρισκεν ἰατρὸν πρόθυμον νὰ βαπτίσῃ τὴν ῥάβδον ἢ τὴν μάστιγα καὶ νὰ τὴν ὀνομάσῃ ἀποπλυξίαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπελπισία τῶν εἰλώτων τοῦ κόμητος Ἀβασὲφ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον, εἶχον ἀποφασίσει νὰ στασιάσωσι τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα καθ' ἣν ἡ Κ. Βουσλάγεφ ἔμελλε νὰ μείνῃ πλησίον τῆς ἀσθενοῦς.

Ὅτε ἐσήμανεν ἡ δεκάτη τῆς νυκτὸς, κίνησίς της ἀσυνήθης ἐγένετο εἰς πᾶσαν ἔσβαν, ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες ἐξῆλθον ὡς φαντάσματα μεταξὺ τοῦ σκότους. Ὅλοι ἔφερον ὅπλα, οἱ μὲν πελέκεις οἱ δὲ δίκρανα, καὶ ἄλλοι παλαιὰ καὶ ἐσκωριασμένα πυροβόλα· ἀλλὰ καὶ δάδας ἐκ μαύρης ῥητίνης ἔφερον ὑπὸ τὸ ἔνδυμά των.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ σιωπὴ ἐπεκράτει εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Βουσλάγεφ· οὗτος μὲν κατεγίνετο εἰς ἀλληλογραφίαν, ὁ δὲ Ἰβάν, ἐκεῖ πλησίον, ἐπεθεώρει τὴν μουσικὴν τοῦ κόμητος. Καὶ παρὰ τῷ Σάδλερ ὡσαύτως ἐπεκράτει σιωπή· ἡ μὲν Μάσα ἠγρύπνει πλησίον τῆς ψευδοῦς ἀῤῥώστου, ὁ δὲ Σάδλερ καίτοι κατακλιθεὶς δὲν ἐκοιμᾶτο, ἀναλογιζόμενος μετὰ ἀνηυτυχίας τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιούσης, διότι τὴν ἐπαύριον ἔμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ ἐπίβουλον σχέδιόν του.

Αἴφνης κραυγαὶ ἀντήχησαν πανταχοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον ἀναφθεῖσαι διὰ μιᾶς αἱ δᾷδες, ἔδειξαν περὶ τὴν κατοικίαν τοῦ Σάδλερ τεῖχος φλογῶν. Ἔβλεπες εἴλωτας πάσης ἡλικίας, ῥακενδύτας, πελιδνοὺς καὶ κατεσκληκότας ἕνεκα τῶν πολυχρονίων δεινῶν τὰ ὁποῖα ὑπέφερον. Οἱ ἄθλιοι αὐτοὶ, οἵτινες πρὸ ὀλίγου ἠσπάζοντο εὐπειθῶς τὴν χεῖρα τοῦ δημίου αὐτῶν, μετεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας εἰς ἄγρια θηρία διψῶντα αἷμα καὶ καταστροφήν.

Ἔντρομος ὁ Σάδλερ ἔτρεξε πρὸς τὸ παράθυρον καὶ ἰδὼν κάτω ὠχρίασεν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐστερεῖτο θάῤῥους, ἀνέλαβεν ἀμέσως τὴν ἀταραξίαν του καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν θύελλαν. Ἤνοιξε λοιπὸν τὸ παράθυρον καὶ ἔνευσεν ὅτι ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουεν·

— Θάνατος! θάνατος! ἐκδίκησις!

Καὶ εὐθὺς ἐκρότησαν πολλὰ πυροβόλα· εἷς τῶν βραχιόνων καὶ τὸ μέτωπόν του ἐτραυματίσθησαν, καὶ αὐτὸς ἔπεσε. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐφόδου. Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἡ οἰκία κατεπατήθη, ὁ Σάδλερ ἐδεσμεύθη, ἀπέσπασαν γυμνὴν σχεδὸν ἀπὸ τὴν κλίνην τὴν σύζυγόν του, ὡς καὶ γραῖαν θεῖαν καὶ ἀνεψιὰν συγκατοικούσας μετ' αὐτοῦ, πρὸς τούτοις δὲ καὶ δύο ἢ τρεῖς ὑπαλλήλους, τοὺς ὁποίους ὅλους δέσαντες καλῶς μετέφεραν εἰς τὴν αὐλήν.

Ἂς ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὰ ἀπεχθῆ γεγονότα τὰ μετὰ τὴν πρώτην ταύτην καταστροφήν. Ἐπεσώρευσαν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς συνέδεσαν οὕτως ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς εἷς ὄγκος, καὶ ἐσχημάτισαν ἔπειτα περὶ αὐτοὺς χορὸν κυκλικὸν, ἀληθῆ χορὸν ἀνθρωποφάγων.

Ἄλλοι τινὲς χωρικοὶ λεηλατοῦντες τὴν οἰκίαν ἀνεβίβασαν ἀπὸ τὸ κατώγειον πίθον πλήρη ῥουμίου. Ὁρμήσαντες δὲ πάντες πρὸς αὐτὸν τὸν ἤνοιξαν καὶ ἐμεθύσθησαν. Ἔκτοτε τὰ ὄργια ἐγένοντο θηριωδέστερα, καὶ οἱ στασιασταὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σφαγήν.

— Ἔλεος! ἔλεος! ἀνέκραζον τὰ θύματα.

— Θάνατος! θάνατος! ἐκραύγαζον οἱ δήμιοι.

— Παιδία μου, φίλοι μου ὑπεψιθύρισεν ὁ Σάδλερ, σπλαγχνισθῆτέ μας. Σᾶς ἀποδίδω ὅ,τι σᾶς ἐπῆρα . . . Θὰ εἶμαι καλὸς . . . Θὰ σᾶς κάμω ὅλους εὐτυχεῖς.

— Ναί, τώρα τὰ λέγεις, σκύλε, ἀνέκραξε τὸ πλῆθος, ἀφοῦ μᾶς κατέφαγες. Σιώπα ἄθλιε! Δὲν ἀκούεις τὸν διάβολον ὁ ὁποῖος σὲ ζητεῖ; δὲν θέλομεν νὰ τὸν ἀφήσωμεν χωρὶς τοιοῦτον καλὸν σύντροφον.

Καὶ λύσαντες τοὺς ταλαιπώρους τοὺς ἔῤῥιπτον ἀπὸ χεῖρα εἰς χεῖρα ὡς σφαῖρας, καὶ τοὺς κατεκρεούργουν μὲ πελέκεις καὶ μὲ μαχαίρας.

— Ἂς ἰδῶμεν· ἔχει αὐτὴ καρδίαν; ἔχει ἐκεῖνος σπλάγχνα;

Καὶ μετ' ὀλίγον ἔβλεπες ἐκτορπισμένους εἰς τὴν γῆν κορμοὺς σωμάτων ἀμόρφους καὶ σάρκας καθημαγμένας. Ὅλοι εἶχον φονευθῆ πλὴν τοῦ Σάδλερ, τοῦ ὁποίου τὴν ζωὴν παρέτεινον ἐπίτηδες ἵνα τὸν βασανίσωσι περισσότερον. Ὅπως ζωογονηθῶν μάλιστα αἱ δυνάμεις του ἔχυσαν ῥούμιον εἰς τὸ στόμα του.

Ἀλλ' ἰδοὺ φλόγες τρομεραὶ φωτίζουσι τὸν ὁρίζοντα· ἡ οἰκία τοῦ Σάδλερ καίεται καὶ καταῤῥέει· ἀπὸ πᾶν παράθυρον, ἀπὸ πᾶσαν θύραν ἐξακοντίζεται βρέμον τὸ πῦρ· οἱ ἵπποι καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ὅσα εὑρίσκοντο εἰς τὸ ἱπποστάσιον ὠρύοντο φρικωδῶς.

Καὶ ὅτε ὅλα κατεκάησαν καὶ κατέπεσαν, οἱ *μουζίκοι* ἠλάλαξαν ἐν θριάμβῳ· καὶ ἁρπάσαντες ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τὸ σῶμα τοῦ Σάδλερ, τὸ ἐταλάντευον ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

— Βλέπεις, ἔλεγον, τί ὡραῖον κρεββάτι σ' ἑτοιμάσαμεν; ἐδῶ θὰ κοιμηθῆς. Καλὴν νύκτα καὶ καλὸν ἐξημέρωμα!

Καὶ καγχάζοντες ἔῤῥιψαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν φλογῶν. Ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος ἀφῆκε φωνὴν, καὶ ὡς ὄγκος λίθου κατέπεσεν εἰς τὸν κρατῆρα. . . . . .

Μετά τινας μῆνας ἔκτοτε μακρὰ σειρὰ ἁμαξῶν συνοδευομένων ὑπὸ Κοζάκων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἦσαν πολλοὶ ἀλυσίδετοι ἀνεχώρουν ἀπὸ Μόσχας εἰς Τοβόλσκ· ἦσαν δὲ κατάδικοι ἐξοριζόμενοι εἰς Σιβηρίαν. Ὁ καύσων ἦτο φλογερός. Ἐνίοτε αἱ ἅμαξαι ἐστέκοντο, καὶ οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι τῶν χωρίων ἔτρεχον νὰ ἐλεήσωσι τοὺς δεσμίους· διότι εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐγκληματίαι θεωροῦνται ἄξιοι ἐλέους, καὶ ὀνομάζονται *νέστ τζάστι λούδι*.

Μετὰ τῶν ἄλλων ἦσαν καὶ τινες, εἴκοσι περίπου, ἔχοντες τὸ ἦθος εὐσταθέστερον καὶ τολμηρότερον, καὶ κεκλεισμένοι ἐντὸς ἰδιαιτέρων ἁμαξῶν. Ὁ ἀξιωματικὸς ὁ συνοδεύων αὐτοὺς ἀπεκρίθη εἰς τὸν ἐρωτήσαντα, ὅτι ἦσαν οἱ πρωτουργοὶ στάσεως γενομένης εἰς τὰ κτήματα τοῦ κόμητος Ἀβασὲφ, καταδικασθέντες εἰς ἰσόβια δεσμά.

Ζ'.

Ἐν τοσούτῳ τί ἀπέγεινεν ἡ Μάσα μεταξὺ τῶν φλογῶν καὶ τῶν φόνων; Ἡ θεία πρόνοια τὴν ἔσκεπεν. Ἐνῷ οἱ στασιασταὶ, πάλλοντες δᾴδας ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσορμήσωσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σάδλερ, αὐτὴ ἀφῆκε τὸν θάλαμον τῆς ἀσθενοῦς ἵνα ὑπάγῃ εἰς ἄλλο δωμάτιον εἰς ἀναζήτησιν ἀναγκαίου τινὸς πράγματος. Ἐκεῖθεν κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ κήπου. Καὶ λειποθυμήσασα δὲν εἶδε τὰς εἰς τὴν παρακειμένην αὐλὴν αἱματηρὰς σκηνάς.

Πολλὰς ὥρας ὁ Ἰβὰν καὶ ὁ Βουσλάγεφ ἔτρεχον εἰς ἀνεύρεσιν τῆς ταλαιπώρου νέας· διότι αἱ κραυγαὶ τῶν στασιαστῶν, καὶ αἱ φλόγες τῆς πυρκαϊᾶς διαδοθεῖσαι μετὰ πολλῆς ὁρμῆς εἶχον καταταράξει καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ χωρίου κατοικοῦντας.

— Μάσα! Μάσα! ἀνέκραζον ἀπηλπισμένοι. Ἀλλ' οὐδεμία ἀπάντησις. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεχώρισαν αὐτοὺς οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως, τοὺς ἐβοήθησαν ἵνα εὕρωσι τὴν νέαν.

Ἐπὶ τέλους φωνὴ χαρᾶς ἐξερράγη ἐκ τοῦ στήθους τοῦ Ἰβὰν, διότι εἶχεν εὑρεῖ τὴν Μάσαν. Δειποθειμοῦταν ἔτι ἀνεσήκωσεν αὐτὴν ὡς πτερὸν, καὶ ὡς πτερὸν τὴν μετέφερεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ πατρός της καὶ τὴν ἀπέθεσεν εἰς ἀνάκλιντρον.

Ἡ Μάσα ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις της.

— Ἰβάν! — Ἰδοὺ ἡ πρώτη λέξις της.

Καὶ ἔπεσαν εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ἦλθε καὶ ὁ Βουσλάγεφ, τὴν κόμην ἔχων ἄτακτον καὶ ἀγρίους τοὺς ὀφθαλμούς.

— Μάσα μου! Μάσα μου! ἀνέκραξε, καὶ κατεφίλει τὴν κόρην του κρεμαμένην ἤδη ἀπὸ τοῦ τραχήλου του.

— Αὐτὸς! ἐψιθύρισε δείξασα τὸν Ἰβὰν, αὐτὸς εἶναι ὁ σωτήρ μου, ὁ ἄγγελός μου, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνήκω διὰ παντός!

— Ναί, τέκναν μου, ἀπεκρίθη ὁ πατὴρ κλαίων· ναί, ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογήσῃ!

Καὶ κατησπάσθη πατρικῶς καὶ τοὺς δύο.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἀπέτυχον ὅλα τὰ μηχανεύματα τοῦ πρίγκηπος Μιχαὴλ· ὁ συνένοχός του δὲν ἔζη πλέον.

Πολλοὶ μῆνες παρῆλθον καὶ ὁ πλούσιος κληρονόμος τοῦ πρίγκηπος Π. εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο γεγονός· οὔτε ἔπρωγεν οὔτε ἐκοιμᾶτο, ἀλλὰ σιωπηλὸς καὶ κατηφὴς ἀπέφευγε τοὺς ἀνθρώπους, ἐπλανᾶτο εἰς τὰς ἐρήμους, καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ ἴδῃ κατὰ πρόσωπον τὸν οὐρανόν. Καὶ ἀφοῦ ἐμετριάσθη ἡ πρώτη αὐτὴ ἀγωνία, ἄλλη πάλη ἐγεννήθη εἰς τὴν καρδίαν του· δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς, παραβαίνων τὰ καθήκοντα κυρίου πρὸς εἴλωτας, ἐξετραχηλίσθη εἰς τόσας καταχρήσεις, καὶ πῶς αὐτὸς δίκαιος ἄλλοτε καὶ γενναῖος, κατήντησε τόσον χαμερπὴς καὶ ἄδικος. Ὀλίγον ὅμως διήρκεσεν ὁ ἔλεγχος οὗτος τῆς συνειδήσεως· ὅθεν κυμαινόμενος μεταξὺ διαφόρων αἰσθημάτων, ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν, καὶ ἀδυνατῶν νὰ κανονίσῃ σταθερῶς τὰ τῆς διαγωγῆς του, ἔπραττε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἑκάστοτε διάθεσιν εἰς τὴν ψυχήν του.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Ἰβὰν ἐπανελθὼν εἰς Πετρούπολιν, ἀπέλαυεν εἴπερ ποτὲ τῆς εὐνοίας τοῦ κόμητος Ἀβασέφ. Ἐπανέλαβε δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐπάγγελμα, καὶ εὗρε τοὺς ἀρχαίους θαυμαστάς του ἔτι μᾶλλον ἐνθουσιῶντας, διότι ὁ κόμης, μαθὼν ἀπὸ τὸν Βουσλάγεφ τὰ διατρέξαντα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς νέας ἐν καιρῷ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς πυρκαϊᾶς, ἐνέκρινεν εἰ καὶ μετὰ δυσκολίας τὴν ἕνωσίν των.

Ὁ κόμης ἐνήργησε καὶ ἄλλο· ἐπειδὴ ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ τεταραγμένος, ὡς εἴδομεν, καὶ περίλυπος, δυσκόλως ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβάν, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν συχνάκις προσπαθῶν νὰ ἐλκύσῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ εἴλωτος εὔνοιάν του. Ναὶ μὲν δὲν ἐφανέρωσε τὸ περὶ τοῦ γάμου μυστικὸν, ἀλλ' ἔγραφεν ὅτι ἦτο ἴδιον καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς τιμῆς του νὰ μὴ ἔχῃ πλέον εἴλωτα ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔπλασε δι' ἄλλην τύχην, καὶ τὸν προέτρεπε νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸς τοὺς γενναίους σκοποὺς τοῦ θείου του. Ἀλλὰ μέχρι τίνος ἐπετύγχανον αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀκόμη τὸ ἠγνόει, διότι ὁ πρίγκηψ δὲν ἀπεκρίνετο ποτέ.

Καὶ ὅμως δὲν ἀπεθαρρύνετο ὁ κόμης· ἀλλ' ἐπὶ τέλους θεωρήσας προσβλητικὴν τὴν τοιαύτην διαγωγὴν, καὶ ἐννοῶν ὅτι πρέπει ν' ἀποφασισθῇ ὁριστικῶς τὸ πρᾶγμα ἐπέστειλε τάδε·

« Φίλτατε πρίγκηψ! Σᾶς ἔγραψα πολλὰς ἐπιστολὰς περὶ τοῦ Ἰβάν, ἀλλὰ σεῖς δὲν μὲ ἀπεκρίθητε. Εἰς τί ν' ἀποδώσω τὴν τόσην σιωπήν; Μὴ δὲν θέλετε πλέον νὰ ἔχετε σχέσιν μὲ τοὺς ἀνθρώπους; τούτου δοθέντος γνωρίζω πολλοὺς οἵτινες θὰ λυπηθῶσι πολύ· ὅταν εἶναί τις, ὅπως εἶσθε, νέος καὶ πλούσιος, ἔχει ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς ἄλλους τὰς ὁποίας δὲν εἶναι κύριος ν' ἀποβάλῃ. Ἀλλ' ἡ ἐπιστολή μου δὲν ἀποβλέπει ὑμᾶς. Πολλάκις σᾶς ὡμίλησα διὰ τὸν Ἰβάν, καὶ σᾶς εἶπα ὅτι ἔντιμον θὰ ἦτο πρὸς ὑμᾶς ὄχι μόνον τὸ νὰ τὸν μεταχειρισθῆτε ὅπως ἀξίζουσι τὰ προτερήματά του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσετε. Τοῦτο ἀξιῶ καὶ σήμερον καὶ ἀπαιτῶ νὰ μοὶ ἀποκριθῆτε. Ἴσως εἶσθε ἀκόμη δυσηρεστημένος διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς διαγωγὴν τῆς Μάσας Βουσλάγεφ. Βεβαιωθῆτε ὅτι τὸ κατ' ἐμὲ ἐλυπήθην εἰς ἄκρον, καθόσον πολὺ ἐπεθύμουν νὰ σᾶς ἴδω μέλος τῆς οἰκογενείας μου καὶ σύζυγον τῆς νέας μου συγγενοῦς. Πλὴν τί νὰ γείνῃ; ἡ καρδία τῶν παρθένων εἶναι αἴνιγμα, καὶ ἔτι πλέον ἡ τῆς Μάσας· τίς θὰ ἐφανταζέτο ποτὲ ὅτι θὰ ἐπροτίμα μεγιστᾶνος ἕνα. . . . Ναὶ, διὰ τί νὰ σᾶς τὸ κρύψω; ἡ Μάσα θέλει σύζυγον τὸν Ἰβάν. Πῶς δὲ τοῦτο; μόνος ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει. Τοῦτο μόνον ἠξεύρω ὅτι ὅτε ἔπαθεν ὅσα ἔπαθεν ὁ ταλαίπωρος ἐπιστάτης μου, ὁ Ἰβὰν ἔσωσε τὴν Μάσαν ἀπὸ θάνατον ἄφευκτον, καὶ ἔκτοτε ὡρκίσθησαν ἀμοιβαίαν πίστιν· ὁ δὲ Βουσλάγεφ ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρκους των, Τί νὰ γείνῃ λοιπόν; Γνωρίζω τὸν χαρακτῆρα τῆς νέας, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι δὲν θὰ μετεβλήθη ποτέ. ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ τὴν δώσω εἰς εἴλωτα; Καὶ ἂν δὲν ὑπανδρευθῇ τὸν Ἰβὰν, ποίαν ζωὴν θὰ ζήσῃ; Λοιπὸν, φίλτατε πρίγκηψ, ἡ ζωή μας, ὡς βλέπετε, κρέμαται ἀπὸ ὑμᾶς. Σᾶς ἐξέθεσα ἐν εἰλικρινείᾳ τὰ πράγματα· ἀπόκειται εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν φρόνησίν σας ν' ἀποφασίσετε. Δὲν ἔχω τάχα δικαίωμα νὰ ἐλπίσω ὅτι δὲν θέλετε ἀποβάλει τὴν αἴτησίν μου; »

Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ κόμης ἔλαβε τὴν ἑφεξῆς ἀπάντησιν·

« Κ. Κόμη!

« Ἔλαβα τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν τιμῶσά με μοὶ ἔγραψεν ἡ ἐξοχότης σας· ἐντός τινων δὲ ἡμερῶν θὰ φέρω μόνος τὴν ἀπάντησιν ».

Τί σκοπὸν εἶχεν ἄρα μεταβαίνων εἰς Πετρούπολιν; Ἴσως οὐδ' αὐτὸς τὸν ἐγνώριζε· δύο μόνον τῷ ἦσαν γνωστά· πρῶτον ὅτι ἐμίσει εἴπερ ποτὲ τὴν Ἰβὰν, καὶ δεύτερον ὅτι ὁ ἔρως του πρὸς τὴν Μάσαν εἶχε κορυφωθῇ· ὥρας ὁλοκλήρους καθήμενος μόνος εἰς τὸν κοιτῶνά του ἐβυθίζετο εἰς λογισμοὺς ἀπορῶν τί νὰ πράξῃ.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἰδέα τις νέα κατέβη εἰς τὴν κεφαλήν του.

« Ὁ Ἰβὰν, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, δὲν μὲ ἀνήκει; ἄρα ἄνευ ἐμοῦ οὐδὲν γίνεται· ἀντὶ λοιπὸν νὰ ἐμποδίσω τὰ σχέδιά των, ἀς τὰ συντρέξω. Διὰ τί ὄχι; ἀφοῦ ἡ Μάσα ἀγαπᾷ τὸν Ἰβὰν εἴλωτα ὄντα, ἄρα δὲν ἀποστρέφεται τὴν τάξιν τοῦ εἴλωτος, ἀλλὰ τὸν βίον του. Ἐὰν λοιπὸν δείξω, χωρὶς ὅμως νὰ δώσω τὸν λόγον μου, ὅτι τὸν μεταχειρίζομαι ὅπως ὁ κόμης ἐπιθυμεῖ, καὶ ὅτι πιθανὸν νὰ τὸν ἀπελευθερώσω ἀργότερα, ὁ γάμος βεβαίως θὰ γίνῃ, καὶ τότε ἡ Μάσα εἶναι ἰδική μου· διότι τίς θὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ ἀναλάβω τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰβὰν δικαιώματά μου; Ὅ,τι καὶ ἂν κάμω ἔχω τὸν νόμον ὑπὲρ ἐμοῦ· ἡ σύζυγος ἀκολουθεῖ τὸν σύζυγον, καὶ ἡ Μάσα θ' ἀκολουθήσῃ τὸν Ἰβὰν· θὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὰ κτήματά μου ὅπου θὰ τὸν προσκαλέσω. Καὶ ἀφοῦ ἅπαξ ἔλθῃ εἰς χεῖράς μου, τίς θὰ τὸν ἀποσπάσῃ; Θὰ τὸν χωρίσω ἀπὸ τὴν γυναῖκά του, θὰ τὸν ἐξορίσω μόνον εἰς χωρίον μακρυνόν. . . καὶ ἡ ἀπουσία εἶναι μήτηρ τῆς λήθης . . . τίς ἠξεύρει; ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι εὔθραυστος, καὶ τὸ μέλλον κρύπτει τόσα πράγματα ἀπρόοπτα.

Τοιαῦτα ἀναπολῶν ἀνεχώρησεν, ἦλθεν εἰς Πετρούπολιν, κατῴκησεν εἰς ξενοδοχεῖον, καὶ μετὰ μικρὸν μετέβη εἰς τοῦ κόμητος Ἀβασέρ.

Ὁ κόμης δὲν ἦτο εἰς τὴν οἰκίαν του, οὔτε ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπερίμενε τὸν πρίγκηπα, ἀφῆκεν ἐπιστόλιον δι' οὗ τὸν παρεκάλει νὰ ὑπάγῃ τὸ ἑσπέρας εἰς τοῦ πρίγκηπος Ῥοκόφσκη ὅπου παριστάνετο δρᾶμα καὶ συνεκροτεῖτο χορὸς, καὶ ὅπου θὰ παρευρίσκενο καὶ αὐτός.

Σημειωτέον ὅτι ἐπισημοτάτη ἦτο ἡ ἑσπέρα ἐκείνη πρός τε τὸν πρίγκηπα Ῥοκόφσκη καὶ τοὺς προσκεκλημένους αὐτοὺς, διότι ἐορτάζοντο τὰ γενέθλια τῆς πριγκηπίσσης, ὁ δὲ κόμης Ἀβασὲρ, καθὸ οἰκειότατος, εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὅντινα ἤθελεν.

Ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ὁ πλοῦτος ἦτο ἀνέκφραστος· ἀγάλματα, φυτὰ, δένδρα, μουσικαὶ, λυχνίαι πολυτιμόταται, σμῆνος ὑπηρετῶν, ὅλα ἦσαν ἀντάξια ἡγεμόνος. Ὅτε ἔφθασεν ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ αἱ ἀπέραντοι αἴθουσαι ἦσαν σχεδὸν ἔρημοι· εἰς δὲ τῶν ὑπηρετῶν τὸν ὡδήγησεν εἴς τινα ἄλλην κειμένην ἀπώτερον καὶ μετεσκευασμένην εἰς θέατρον. Εἰς ταύτην εὑρίσκοντο οἱ προσκεκλημένοι. Μόλις δὲ εἰσῆλθεν ὁ πρίγκηψ, καὶ ἐπειδὴ εἶχε τελειώσει ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ δράματος, κατέπεσεν ἡ

αὐλαία, οἱ δὲ θεαταὶ ἐζήτουν χειροκροτοῦντες νὰ παρουσιασθῶσιν οἱ ὑποκριταὶ, ὁ συγγραφεὺς καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας.

Ἀνασυρθείσης τῆς αὐλαίας ὅλοι ἐφάνησαν· αἱ ἐπευφημήσεις ἐπανελήφθησαν καὶ πλῆθος ἀνθέων ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτῶν. Μόνος ὁ πρίγκηψ ἵστατο ἀκίνητος καὶ κάτωχρος, διότι εἶχεν ἰδεῖ τὸν Ἰβὰν καὶ τὴν Μάσαν, φοροῦντας πλουσιώτατα ἐνδύματα, πρώτους πάντων φανέντας εἰς τὴν σκηνήν.

Μετὰ μικρὸν τὸ πάθος του ἤρχισε νὰ ἀναγεννᾶται σφοδρότατον εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ μόλις ἐκράτησεν ἑαυτοῦ ὅτε ὁ κόμης Ἀβασὲρ, ἰδὼν αὐτὸν μακρόθεν τὸν ἐπλησίασε τείνας τὴν δεξιάν.

— Βλέπετε, εἶπε, Κ. κόμη, ὅτι ἐφύλαξα τὸν λόγον μου.

— Τέλος πάντων!

— Πρέπει νὰ εἶσθε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἑορτὴν, διότι . . . .

— Τῳόντι ἕως τώρα ὅλα ἔγειναν πολλὰ καλὰ, χάρις μάλιστα εἰς τοὺς νέους φίλους μας τὸν Ἰβὰν καὶ τὴν Μάσαν. . .

— Λυποῦμαι ὅτι ἔρθασα ἀργά.

— Πῶς δὲν τοὺς ἠκούσατε;

— Ὄχι.

— Λυποῦμαι. Ποτὲ εἰς τὴν Πετρούπολιν δὲν ἐδόθη ὁμοία συναναστροφή. Ἀφοῦ ὅμως εἶσθε ἐδῶ, θὰ σᾶς κρατήσωμεν ἀρκετὸν καιρὸν ὥστε νὰ ἰδῆτε ἄλλας ὁμοίας.

Ἐν τοσούτῳ ἡ μουσικὴ ἀνήγγειλε τὴν ἔναρξιν τοῦ χοροῦ, ὁ δὲ κόμης λαβὼν τὴν χεῖρα τοῦ πρίγκηπος·

— Ἔλθετε, εἶπε, νὰ σᾶς παρουσιάσω εἰς τοὺς οἰκοδεσπότας, θὰ εὐχαριστηθοῦν νὰ σᾶς γνωρίσουν· σεῖς δὲ ἐλπίζω ὅτι θέλετε σπεύσει νὰ δικαιώσετε τὴν φήμην σας ὡς εὐγενοῦς ἱππότου καὶ ὡραίου χορευτοῦ.

— Ἐὰν τὸ συγχωρῆτε θὰ χορεύσω πρῶτον μὲ τὴν ὡραίαν σας Μάσαν.

— Καὶ διὰ τί ὄχι; ὁ Ἰβὰν θὰ χορεύσῃ ἀντικρύ σας.

— Θαυμάσια.

Ἠπόρησεν ἡ Μάσα ὅτε ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ πλησιάσας αὐτὴν ἐζήτησε νὰ χορεύσῃ μαζῆ της· ὁ δὲ Ἰβὰν, ὅστις ἐστέκετο πλησίον της καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ πρίγκηψ ἔτεινε φιλικῶς τὴν δεξιὰν, ἠσθάνθη κλονουμένους τοὺς πόδας του. Οἱ δὲ περιεστῶτες, οἵτινες δὲν ἠγνόουν τὰ διατρέξαντα μεταξὺ τῶν τριῶν ἐκείνων, παρετήρουν μὲ ἀπορίαν τὰ γινόμενα.

— Φαίνεται, ἔλεγόν τινες, ὅτι ἔφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἰβὰν, καὶ θὰ τὴν δώσῃ βεβαίως τὴν ὥραν τοῦ δείπνου.

Τὸ δεῖπνον ὅμως ἐτελείωσε, καὶ ἡ πρᾶξις δὲν ἐφάνη. Ὁ πρίγκηψ ἐφέρθη τοσοῦτον εὐγενέστατα καὶ πρὸς τὴν Μάσαν καὶ πρὸς τὸν Ἰβὰν, ὥστε καὶ οἱ δύω συνέλαβον ἐλπίδας καὶ ὁ κόμης αὐτός.

Ἔκτοτε παρῆλθεν ὁλόκληρος μὴν, καθ' ὃν πολλαὶ συναναστροφαὶ συνεκροτήθησαν· ὁ πρίγκηψ ἐφέρετο πάντοτε εὐγενῶς, καὶ πρῶτος ἐχειροκρότει τὸν Ἰβάν. Ἡ χαρὰ δὲ τούτου ἦτο ἀνεκλάλητος, διότι ἐνόμιζεν ὅτι καθ' ἑκάστην ἔπιπτεν ἀνὰ εἷς κρίκος τῆς ἁλύσεώς του, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος θὰ ἐνυμφεύετο τὴν Μάσαν.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ κόμης εὑρισκόμενος μόνος μετὰ τοῦ πρίγκηπος·

— Λοιπὸν, εἶπε, φίλτατε πρίγκηψ, τί λέγετε διὰ τὸν Ἰβάν; δὲν ἦλθε πλέον ἡ ὥρα νὰ ἀποφασίσετε τὸ μέλλον του;

— Τί ἐννοεῖτε, Κ. κόμη;

— Ὅ,τι ἠξεύρετε πρὸ πολλοῦ· ὁ Ἰβὰν ἀγαπᾷ τὴν Μάσαν, ἡ Μάσα ἀγαπᾷ τὸν Ἰβάν, καὶ πρέπει ἀφεύκτως νὰ τοὺς ὑπανδρεύσωμεν. Ὅρος δὲ τῆς ὑπανδρείας ταύτης ἀναπόφευκτος εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσίς του.

— Καὶ διὰ τί;

— Πῶς διὰ τί; Μήπως μία νέα ἐλευθέρα καὶ εὐγενὴς, ὡς ἡ Μάσα Νικολαέβνα, ἠμπορεῖ νὰ γείνῃ σύζυγος ἀνθρώπου μὴ ἐξουσιάζοντος τὸν ἑαυτόν του;

— Δὲν ἐναντιόνομαι εἰς τὸν γάμον.

— Ὅμως . . .

— Μὲ φαίνεται, Κ. Κόμη, ὅτι ἡ διαγωγή μου καὶ πρὸς τοὺς δύο, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέβαλεν ἡ Κ. Μάσα τὴν πρότασίν μου, εἶναι τοιαύτη ὥστε τοὺς ἐγγυᾶται διὰ τὸ μέλλον των.

— Βέβαια, δὲν ἔχομεν κανένα λόγον νὰ εἴμεθα παραπονεμένοι ἀπὸ σᾶς, καὶ ἠξεύρομεν ὅτι ὁ Ἰβὰν ἐνόσῳ ζῆτε μόνον κατ' ὄνομα θὰ εἶναι εἴλως σας. Τοιαύτη τοὐλάχιστον εἶναι καὶ τοῦ Βουσλάγεφ ἡ γνώμη καὶ ἡ ἐδική μου ἐλπίς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν σας, ποίαν ἐγγύησιν ἔχομεν;

— Ἐὰν τοῦτο σᾶς ἀνησυχῇ, εὐθὺς ἑτοιμάζω τὴν διαθήκην μου, καὶ τὴν ἀποθέτω ἂν θέλετε εἰς χεῖράς σας· δι' αὐτῆς ἐλευθερόνω τὸν Ἰβάν.

— Ἡ διαθήκη σας μεταβάλλεται. Κάμετε, Κ. πρίγκηψ, κάμετε ἀπὸ τώρα ὅ,τι ἠθέλετε νὰ κάμετε μὲ τὴν διαθήκην σας. Τὸ ἄνθος τὸ ὁποῖον μεταδίδει τὴν εὐωδίαν του εἰς ὁλόκληρον ζωὴν ἀνθρώπου, εἶναι προτιμότερον ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ τάφου.

— Εἶναι ὡραία καὶ ποιητικὴ αὐτὴ ἡ εἰκών, Κ. κόμη. Συγχωρήσατέ με ὅμως νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ἀνήκω εἰς οἰκογένειαν ὑπερηφάνειαν, ἴσως μάλιστα ἔχω καὶ περισσοτέραν ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τοὺς προγόνους μου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰβὰν ὅπως τὸν ἀνεθρέψατε, κολακεύει τὴν φιλαυτίαν μου εἰς ἄκρον, καὶ ὑπερηφανεύομαι ὅτι ἔχω τοιοῦτον ἄνθρωπον· διότι μὲ φαίνεται ὅτι ἡ δόξα του ἀντανακλᾷ εἰς τὴν οἰκογένειάν μου. Εἶναι λοιπὸν δυνατὴν νὰ τὸν χωρισθῶ; Τί φοβεῖται ἀπὸ ἐμέ; μήπως διακόψω τὸ στάδιόν του; πλὴν ὁ λόγος αὐτὸς διὰ τὸν ὁποῖον τὸν ἀπαιτῶ εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα ἐγγύησίς του.

Ἀλλ' εἰς μάτην ὁ κόμης ἠθέλησε νὰ ἐπιμείνῃ, διότι ἄκαμπτος ὑπῆρξεν ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ. Ὅτε ἐξερχόμενος οὗτος ἀπήντησε τὸν Βουσλάγεφ, σφίγξας περιπαθῶς τὴν δεξιάν του·

— Ἰδέτε, εἶπε, σᾶς παρακαλῶ τὸν κόμητα, καὶ καθησυχάσατέ τον· ἠξεύρετε ὅτι δὲν εἶμαι τίγρις.

Καὶ ἀληθῶς, ἐπειδὴ ὁ πρίγκηψ ἐφέρετο εὐγενέ-

στατα πρὸς τὸν Βουσλάγεφ, οὗτος εἶχεν ἀρίστην ἰδέαν περὶ ἐκείνου, καὶ τὸν ἐπῄνει πολλάκις ἐνώπιον τοῦ Ἰβὰν καὶ τῆς Μάσας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξεθείαζον ἐπίτηδες πρὸς αὐτοὺς τὴν γλυκύτητα, τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὴν τιμήν του· οὗτοι ὅμως δὲν ἐλησμόνουν τὰ παρελθόντα.

Μεταξὺ τῶν οἰκείων τοῦ κόμητος ὑπῆρχε καί τις γέρων νομικὸς ὀνομαζόμενος Βροῦμερ. Ἡ Μάσα τὸν ἔβλεπεν ὁσάκις ἤρχετο, καὶ λαμβάνουσα αὐτὸν κατὰ μέρος συνωμίλει πολλάκις ὁλοκλήρους ὥρας. Ἀλλὰ ποίαν ἡδονὴν εὕρισκε συνδιαλεγομένη μὲ γέροντα δικηγόρον; μήπως ἤθελε νὰ σπουδάσῃ καὶ αὐτὴ νομικά; Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι οἱ τόμοι τοῦ *Σβὸδ* (ῥωσικοῦ κώδηκος) μετέβαινον ἀπὸ τὸ δωμάτιον τοῦ Βουσλάγεφ εἰς τὸ τῆς θυγατρός του, καὶ ὅτι τοὺς ἀνεγίνωσκεν ἀνενδότως.

Μίαν τῶν ἡμερῶν κρατοῦσα ἕνα τῶν τόμων τούτων, ὥρμησεν ἔξω τοῦ δωματίου της πνευστιῶσα καὶ ὅλη ἐρυθρά.

— Πάτερ μου! πάτερ μου!

Τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἀκούσας ὁ Βουσλάγεφ ἤνοιξε μετὰ σπουδῆς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος ἐν ᾧ εἰργάζετο μὲ τὸν κόμητα καὶ τὸν Ἰβάν.

— Ἰδέτε, ἰδέτε! ἀνέκραξε δείξασα τὸ βιβλίον, καὶ προσκαλέσασα τὴν προσοχὴν των εἰς περικοπὴν τὴν ὁποίαν εἶχε σημειώσει μὲ κόκκινον μολυβδοκόνδυλον.

Ὁ δὲ Βουσλάγεφ λαβὼν αὐτὸ ἀνέγνω μεγαλοφώνως· ὅλων αἱ καρδίαι ἔπαλλον σφοδρῶς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως ὁ Ἰβὰν καὶ ἡ Μάσα γονυπετήσαντες εὐχαρίστησαν τὸν Θεόν, ὅπως οἱ αἰχμάλωτοι τὸν εὐχαριστοῦσι μετὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ κόμης συνεκινήθη εἰς ἄκρον, καὶ ὁ Βουσλάγεφ ἀνύψωσε πλήρεις δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς οὐρανόν.

— Τί ἀνόητοι εἴμεθα! ἐψιθύρισεν ὁ κόμης· ἀγνοοῦμεν σχεδὸν πάντοτε τοὺς νόμους οἱ ὁποῖοι ἠμποροῦν νὰ μᾶς κάμουν εὐτυχεῖς. Τὸ παιδί μας μόνον . . . Βουσλάγεφ, μήνυσε τὸν Βροῦμερ νὰ ἔλθῃ σήμερον νὰ γευθῇ μαζῆ μας.

Καὶ συγχρόνως διέταξε νὰ ἑτοιμασθῇ τὸ ὄχημά του διὰ νὰ ὑπάγῃ μόνος εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν γραφεῖον.

Δεκαπέντε ἡμέρας μετὰ ταῦτα ὅλοι οἱ ἐπισημότεροι τῆς αὐλῆς καὶ τῆς πόλεως παρευρίσκοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀβασέρ. Ὁ κόμης ἠθέλησε νὰ πανηγυρίσῃ τοὺς γάμους τῶν τέκνων του, ὅπως ἐκάλει τὸν Ἰβὰν καὶ τὴν Μάσαν, μετὰ μεγίστης λαμπρότητος· ἀλλὰ καὶ ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ, ἀγνοῶν τὰ διατρέξαντα, καὶ νομίζων τοὺς γάμους τούτους ἐπιστέφοντας τὰς ἐλπίδας του, συνέτρεξεν εἰς τὴν λαμπρότητά των. Ὁ μητροπολίτης Πετρουπόλεως καὶ τρεῖς ὑπασπισταὶ τοῦ αὐτοκράτορος παρόντες, ἐλάμπρυνον ἔτι μᾶλλον τὴν τελετήν.

Τῶν δὲ περιεστώτων τὰ αἰσθήματα ἦσαν διάφορα· οἱ μὲν ἐθαύμαζον, οἱ δὲ ἠπόρουν, καὶ ἄλλοι ἐπέκρινον. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλοι ἐγίνωσκον τὴν σπανίαν φρόνησιν τοῦ κόμητος, καὶ ἠγάπων τὸν Ἰβὰν καὶ τὴν Μάσαν, ἐπροσδόκων αἰφνιδίαν τινὰ πρᾶξιν, ἱκανὴν νὰ συμπληρώσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν νεονύμφων.

Ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ, ἱστάμενος ὄπισθεν στήλης, ἐβόησε χωρὶς νὰ φαίνεται. Οἱ ὀφθαλμοί του προσηλοῦντο ἄγριοι ἐπὶ τῶν νεονύμφων, ὁ δὲ Ἰβὰν ἵστατο πρᾶος καὶ ἀξιοπρεπής. Ἐνίοτε μόνον δάκρυα ἐκυκλοφόρουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, διότι μεταξὺ τῆς τόσης χαρᾶς ἐνθυμεῖτο τὸν γέροντα πατέρα καὶ τὴν γραῖαν μητέρα του ἀποθανόντας πρό τινων μηνῶν, ἕνεκα τῆς σκληρότητος τοῦ κυρίου των.

Ἐνῷ δὲ ἐτέθησαν οἱ στέφανοι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν νεονύμφων, καὶ ὁ μητροπολίτης ἔλεγε τὸ « στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἰβὰν τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ Μαρίαν », χαρὰ σατανικὴ ἐνέπλησε τὴν καρδίαν τοῦ πρίγκηπος Μιχαήλ. « Ἆ! εἶπε καθ' ἑαυτὸν τρίζων τοὺς ὀδόντας, τώρα πλέον εἶσαι ἐδική μου, Μάσα, δὲν ἠμπορεῖς πλέον ν' ἀποφύγῃς τὰς χεῖράς μου. Καὶ σὺ, ἄθλιε δοῦλε, νὰ ἰδῇς τί θὰ πάθης! ἠθέλησες νὰ γείνῃς ὅμοιός μου· ἐνόμιζες ὅτι, ἐπειδὴ τὸ μιαρὸν καὶ ἀνόητον ἐκεῖνο γερόντιον σὲ ὑπεστήριζε, θὰ παρεγνωρίζοντο τὰ δικαιώματά μου καὶ τὰ χρέη σου. Θὰ ἰδῇς τώρα. Ἀπόψε, ναὶ ἀπόψε, ὅταν τὸ πλῆθος τὸ ὁποῖον ἦλθε νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν λεγομένην εὐτυχίαν σου ἀναχωρήσῃ, ὅταν ὁ νυμφικὸς θάλαμος ἑτοιμασθῇ, καὶ ὁ Ἰβὰν, μεθύων ἀπὸ ἔρωτα, θὰ βάλῃ εἰς αὐτὸν τὸν πόδα, αἴφνης διαταγή μου, διαταγὴ ἀνηλεής, θὰ τὸν φέρῃ ἐμπρός μου, Μία ἅμαξα θὰ τὸν παραλάβῃ καὶ θ' ἀναχωρήσῃ! Δὲν ἠξεύρεις, ἀνόητε, ὅτι ἐὰν ὁ λέων κοιμᾶται ἐνίοτε μεταξὺ τῶν ἀνθέων, ἐξυπνᾷ πάντοτε καὶ τὰ καταπατεῖ καὶ τὰ αἱματόνει;

Μετὰ τὴν τελετὴν συνῆλθον εἰς μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον οἱ κεκλημένοι· ἦσαν δὲ πολλοὶ καὶ ἐκλεκτοί. Μόνος ὁ πρίγκηψ Μιχαὴλ ἔλειπεν. Ὅταν ὁ κόμης Ἀβασὲρ ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν, εὗρεν ἐπὶ τοῦ πινακίου του ἐπιστολὴν φέρουσαν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρίγκηπος, δι' ἧς ἔλεγεν ὅτι ἕνεκα αἰφνιδίας κεφαλαλγίας ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν κατοικίαν του. Ὁ δὲ κόμης εἰδοποίησεν αὐτὸν ὅτι τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν θὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψίν του, διότι εἶχε σημαντικήν τινα εἴδησιν νὰ καινοποιήσῃ πρὸς αὐτόν.

— Τί νὰ μὲ θέλῃ ἄρά γε; εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ πρίγκηψ.

Καὶ ἐπερίμενε.

Τὴν τρίτην ὥραν δύο ὀχήματα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ξενοδοχείου, καὶ κατέβησαν ὁ κόμης, ὁ Ἰβὰν, ἡ Μάσα καὶ ὁ Βουσλάγεφ.

— Φίλτατε πρίγκηψ, εἶπεν ὁ κόμης, παρουσιάσας αὐτῷ τοὺς νεονύμφους, σὲ φέρω τὰ νέκνα μου νὰ σὲ ἀποχαιρετίσουν πρὶν ἐπιχειρισθοῦν τὸ ταξείδιόν των.

— Πῶς! ποῖον ταξείδιον;

— Εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν· ἠξεύρετε ὅτι ἐπέρασεν ἡ συνήθεια τοῦ νὰ μένουν τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ γάμου των οἱ νεόνυμφοι εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν· προτιμοῦν νὰ τρέχουν ἐδῶ καὶ

ἐκεῖ. Πλὴν τούτου ὁ Ἰβὰν Πέτροβιτς καὶ ἡ σύζυγός του εἶναι ἐλεύθεροι νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν, καὶ βέβαιον δὲν θὰ ἐναντιωθῇ ὁ παλαιός των φίλος..

Ὁ πρίγκηψ ἔμεινεν ὡς ἐμβρόντητος, αἱ τρίχες του ἀνωρθώθησαν, καὶ τὸ στῆθός του ἐξωγκοῦτο.

— Ἠθέλησα, εἶπεν ὁ κόμης, νὰ τοὺς ἀποζημιώδι' ὅσα δεινὰ ὑπέφερον· τοὺς ἐχάρισα τὴν οἰκίαν τὴν ὁποίαν ἔχω εἰς τὸν ἀγγλικὸν μῶλον, καὶ τὴν ὡραίαν μου ἐξοχὴν τοῦ Ἰαροσλὰφ μὲ τέσσαρας χιλιάδας χωρικοὺς, καὶ διὰ τῆς διαθήκης μου ἀφίνω γενικόν μου κληρονόμον τὴν Μάσαν Νικολαέβναν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κυδόκησε νὰ διορίσῃ τὸν Ἰβὰν Πέτροβιτς διευθυντὴν τῆς ἐκκλησίας του. Βλέπετε, φίλτατε πρίγκηψ, ὅτι ὅλα ἔγειναν κατ' εὐχὴν διὰ τοὺς καλοὺς τούτους νέους, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ σεῖς θέλετε συμμερισθῇ τὴν εὐτυχίαν μας.

Πλὴν ὁ πρίγκηψ ἦτο πελιδνός· ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ ἀλλ' ἡ φωνή του ἐπνίγετο. Ἐπὶ τέλους ὅμως βιάσας ἑαυτόν·

— Καὶ ποῖος, ἔκραξεν, εἶναι ἐδῶ κύριος; ἀπὸ πότε οἱ εἵλωτες παρακούουν μὲ τόσην εὐκολίαν τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου των;

Εἶπε καὶ ἔκρουσε τὸν κώδωνα.

Δύο *μουζῖκοι* βαθυγένειοι ἐφάνησαν.

— Πάρετε τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, εἶπεν ὁ πρίγκηψ, καὶ ἐκτελέσατε τὰς διαταγάς μου.

Τότε ἡ Μάτα ἐκβαλοῦσα ἀπὸ τὸ θυλάκιόν της ἔγγραφον φέρον τὰ παράσημα τοῦ κράτους, τὸ ἔδωκε πρὸς τὸν πρίγκηπα.

Ὁ δὲ πρίγκηψ λαβὼν αὐτὸ, ἀνέγνω, καὶ ἀφεὶς φωνὴν μαινομένου ἔπεσεν εἰς τὸ θρανίον ὡς κεραυνόπληκτος.

Τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο περιεῖχεν ἄρθρον νόμου, τὸ ὁποῖον ἀγνοοῦσι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥώσων, καὶ μεταξὺ μάλιστα τῶν πλέον πεπαιδευμένων, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Α' ἀπεφάσισεν, ὅτι ὁ εἵλως ὅστις νυμφεύεται νέαν ἀνατραφεῖσαν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Σμόλνας, γίνεται διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐλεύθερος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΝ ΣΥΡΙΑ ΧΑΟΥΡΑΝ.

— ooo —

(Ἐπιστολὴ ὁμογενοῦς.)

Ἂν καὶ ὑπεσχέθην νὰ σᾶς γράψω ἐκ τῆς Συρίας, ἡ πληθὺς ὅμως τῶν νέων ἀντικειμένων, ὅσα ἐπασχολοῦσι τὸν νοῦν μου καὶ ὁ κάματος τῶν ὁδοιπορίων δὲν μὲ ἀφῆκαν νὰ ἐπιχειρήσω κἂν τοῦτο. Καὶ ὅμως δὲν δύναμαι νὰ καταστείλω τὴν ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν μου νὰ σᾶς κοινοποιήσω ἐν ὀλίγοις σύντομόν τινα ἐκδρομήν μου, ἐξ ἧς ἐπέστρεψα σήμερον τὸ πρωΐ, εἰς χώραν ἑλληνικήν. Ἡ τελευταία λέξις σᾶς ἐξηγεῖ διατί αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς γράψω ὀλίγα περὶ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης. Χώρα ἑλληνικὴ εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς Συρίας, μεταξὺ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς μεγάλης ἐρήμου τῆς Βαβυλῶνος! Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπίθανον, καὶ ὅμως εἶναι θετικώτατον. Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη χώρα εἶναι ἡ ἐπαρχία Χαουρὰν, ἡ παρὰ τῶν πλειοτέρων κληρικῶν ἐνταῦθα καλουμένη Βόστρα. Βεβαίως ἐκ τῶν ὀλίγων, ὅσα σᾶς γράφω, δὲν θέλετε δυνηθῇ νὰ συλλάβητε ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ κατὰ τὴν χώραν ταύτην περιέργου ἢ μᾶλλον μοναδικοῦ ἀρχαιολογικοῦ θεάματος· ἀλλὰ διότι δὲν δύναμαι νὰ σᾶς δώσω ἐκτενεῖς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πληροφορίας, δὲν ἕπεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ σᾶς κοινοποιήσω καὶ τὰ ὀλίγα ὅσα εἶδον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχω ἀξιώσεις οὔτε ἀρχαιολόγου, οὔτε περιηγητοῦ, πιστεύω ὅτι θέλετε ἀρκεσθῇ εἰς τὰς ὀλίγας καὶ ἀτελεῖς πληροφορίας μου, τὰς ὁποίας σᾶς γράφω μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κερτήσω ὀλίγον τὴν περιέργειάν σας.

Ἡ Χαουρὰν εἶναι χώρα εὐρύγωρος κειμένη πρὸς νότον τῆς Δαμασκοῦ. Ἐπὶ Ἱβριὴμ Πασᾶ περιελάμβανε πλέον τῶν τετρακοσίων χωρίων, σήμερον μόλις περιεσώθησαν ἑκατὸν εἴκοσι. Δύο σειραὶ ὀρέων διατέμνουσι τὴν Χαουρὰν, ἡ Ἀτζέβελ Δρούζ, καὶ ἡ Ἀτζέβελ Χαουράν. Τὴν πρώτην κατοικοῦσι Δροῦσοι, φυλὴ γενναία καὶ πολεμία τῶν Τούρκων, τὴν δευτέραν Τοῦρκοι. Ἔμεινε δὲ ἡ χώρα αὕτη ἄγνωστος σχεδὸν μέχρι τοῦδε ἕνεκα τῶν ἀπειλούντων τὸν θέλοντα νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς αὐτὴν κινδύνων. Ὁ μόνος ὁπωσοῦν καλῶς γνωρίσας αὐτὴν εἶναι ὁ ἄγγλος ἱεραπόστολος Κ. Πόρτερ. Ὅτι κινεῖ εἰς τὸ ἔπακρον τὴν περιέργειάν μας εἶναι τὸ ἑξῆς. Ἅπασα ἡ Χαουρὰν καταλύπτεται ὑπὸ τετρακοσίων περίπου ἀρχαίων ῥωμαϊκῶν κωμῶν, τῶν ὁποίων ἐρείπια μόνον ὑπάρχουσιν, ἐρείπια ὅμως μεγαλοπρεπῆ, διότι τινὰ ἐξ αὐτῶν δεικνύουν ὅτι δὲν εἶναι λείψανα χωρικῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ πόλεων μεγάλων, οὔτε πάλιν φαίνονται δημόσια οἰκοδομήματα, ἀλλ' οἰκίαι ἰδιωτικαί. Καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἐνδιαιτῶνται σήμερον οἱ Δροῦσοι καὶ οἱ Τοῦρκοι. Καὶ δὲν εἶναι μὲν τὰ ἐρείπια τῆς Χαουρὰν ἀνάλογα πρὸ τὰ τῆς Πομπηΐας, ἔχουσιν ὅμως δι' ἡμᾶς ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι καθ' ἅπασαν τὴν χώραν δὲν εὑρέθη λατινικὴ ἐπιγραφή, ἢ κἂν μόνον ῥωμαϊκὸν στοιχεῖον, ὅλαι δὲ τοὐναντίον αἱ καλύπτουσαι τὰ μνημεῖα τῆς Χαουρὰν ἐπιγραφαὶ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀντέγραψά τινας τῇ βοηθείᾳ τοῦ Κ. Σπάρταλη, εἶναι ἑλληνικαί. Καὶ ἄλλαι μὲν ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἄλλαι δὲ εἰς χρόνους μεταγενεστέρους. Τὴν ἐν τῇ Συρίᾳ ὕπαρξιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἐλαλεῖτο ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐπροτιμᾶτο μάλιστα τῆς ῥωμαϊκῆς. Κατὰ τὴν Ἀνατολὴν δὲ, πανταχοῦ τῆς ὁποίας Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας εἶχε συστήσει ἀποικίας ἑλληνικὰς,

Προύχων Σύρος.

ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ ἐπικρατοῦσα· καὶ διὰ τοῦτο ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ πρὸ τῆς θεμελιώσεως ἔτι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν λέξεων ἐννοεῖται ὁποίαν σημασίαν ἤθελεν ἔχει ἀρχαιολογική τις ἐκδρομὴ εἰς Χουρράν. Ἀκούσατε δὲ ἤδη καὶ ποίους κινδύνους μέλλει νὰ διατρέξῃ ὁ θέλων νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς αὐτήν, ἀλλ' οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἔχουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου παράδοξόν τι θέλγητρον. Τὸ μέρος, ὅπερ ἐμέλλομεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἦτον ἡ Δζέβελ Δρούζ· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἦτον ἀνάγκη νὰ ταχθῶμεν ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἑνὸς τῶν ἀρχηγῶν τῶν Δρούσων. Προξενικὸς πράκτωρ ἐν τῇ Δαμασκῷ τοῦ κατὰ τὴν Συρίαν γενικοῦ προξενείου τῆς Ῥωσσίας εἶναι Ἕλλην. ὁ Κ. Τελατινίδης, θεῖος τοῦ Κ. Σπάρταλη, ἀμφότεροι ἐν μεγάλῃ ὑπολήψει διατελοῦντες ἐν τῷ τόπῳ, καὶ πολλὰς ἔχοντες σχέσεις μὲ τοῦ Σεὶκ Ἀσσάδ-Ἀμάρ, τοῦ ὁποίου διευκολύνουσι τὰς ἐν Δαμασκῷ ὑποθέσεις· διότι οὗτος δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν, θεωρούμενος ἀκόμη ὡς ἐπαναστάτης ἀπὸ πέντε ἐτῶν, ὅτε στρατεύσας κατὰ τῆς Δζέβελ Δρούζ ὁ Μαχμοὺτ Πασᾶς ἵνα τὴν καθυποτάξῃ ἡττήθη καὶ ἀπώλεσε πεντακισχιλίους ἄνδρας. Οἱ Δροῦσοι δὲν ἠθέλησάν ποτε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν στρατολογίαν καὶ νὰ πληρώσωσι φόρους.

Δροῦσός τις, καλούμενος Κ.λὲβ, συγγενὴς δὲ τοῦ Σεὶκ Ἀσσάδ, εὑρίσκετο ἐν Δαμασκῷ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας· μετ' αὐτοῦ συνωμίλησεν ὁ Κ. Σπάρταλης, ὁ δὲ Κ. Τελατινίδης, ἔγραψε πρὸς τὸν Σεὶκ εἰδοποιήσας αὐτὸν περὶ τῆς ἐπισκέψεώς μας. Τοιουτοτρόπως οὐδένα κίνδυνον ἐφοβούμεθα πλέον εἰς τὴν Χουρράν· ἡ ὁδὸς ὅμως δὲν ἦτον ἐντελῶς ἀσφαλής. Διότι Βεδουῖνοι εἰς ἀδιάκοπον πόλεμον πρὸς τοὺς Δρούσους ἐξέρχονται ἀπὸ τῆς ἐρήμου τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν εἰς Χουρὰν ἀπερχομένων καραβανίων τὰ λῃστεύουσι· πρὸ μικροῦ μάλιστα εἶχον τολμήσει νὰ ἔλθωσι πολὺ πλησίον τοῦ χωρίου τοῦ Σεὶκ Ἀσσάδ-Ἀμὰρ ὅστις ἐπεξελθὼν τοὺς ἀντέκρουσε γενναίως καὶ ἀνέκτησε τὰ ποίμνια, τὰ ὁποῖα προηγουμένως τοῦ εἶχαν ἁρπάσει.

Τὴν τετάρτην περὶ τὴν δεκάτην τῆς πρωΐας ἐκινήσαμεν. Ἡ συνοδία μας ἀπετελεῖτο ἐκ δέκα περίπου προσώπων, ὡδήγει δὲ αὐτὴν ὁ ἀνδρεῖος

Πατριάρχης Μαρωνιτῶν.

Κ.λὲβ. Ἐγὼ ἀνέβαινον μίαν ὡραίαν ἵππον τοῦ Κ. Σπάρταλη. Νὺξ ἦτον ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸ πρῶτον χωρίον τῶν Δρούσων, κείμενον εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Χουρὰν, καὶ καλούμενον Δὲρ-Ἀλή. Τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὴν δευτέραν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς πρωΐας ἱππεύσαμεν καὶ ἠκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σεὶκ, καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, διὸ ἡ συνοδία μας συνεσφίγχθη.

Ἀπὸ τοῦ Δὲρ-Ἀλὶ μέχρι τοῦ χωρίου τοῦ Σεὶκ ἐχρειάσθημεν δέκα ὥρας· ἔρημον μόνον εἶδον, πεδιάδας ἀπεράντους, ἀλλ' ἀκαλλιεργήτους, καὶ εἰς τὸ πέρας αὐτῶν ὑψούμενα τὰ ὄρη. Ὀπισθέν μου καὶ ἐν δεξιᾷ, ἔβλεπον ἐν ἀπάντῳ τὴν ἀτελεύτητον σειρὰν τοῦ Λιβάνου, οὗ αἱ ὑπερνεφεῖς κορυφαὶ ἦσαν χιονοσκεπεῖς, ἐν ᾧ κατέφλεγον ἡμᾶς εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χουρὰν αἱ σχεδὸν κάθετοι ἀκτῖνες φλογερωτάτου ἡλίου. Ὅ,τι δὲ καθιστᾷ μελαγχολικωτέραν τὴν ὄψιν τοῦ τόπου αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπόψαιος χροιὰ τῆς γῆς. Καὶ οἱ λίθοι ἀκόμη εἶναι μέλανες· ἐκ τῶν λίθων δὲ αὐτῶν εἶναι ἐκτισμέναι αἱ ἀρχαῖαι οἰκοδομαί, ὧν τὰ ἐρείπια φαίνονται μίαν σχεδὸν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Δὲρ-Ἀλί. Εἰς ἀπόστασιν δὲ μόνον ἑκατὸν βημάτων τὰ ἐρείπια ὁμοιάζουσι μὲ χωρία, τὰ ὁποῖα ἀφ' οὗ διήρπασαν, ἐπυρπόλησαν οἱ ἐχθροί. Παλαιαί τινες κῶμαι, τὰς ὁποίας ἀπηντήσαμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σεὶκ, τοσοῦτον ἠρημωμέναι εἶναι, ὥστε οὐδὲν ἔχουσι τὸ περίεργον. Τὸ διάφορον ὅμως τοῦ περιηγητοῦ ἀρχίζει νὰ διεγείρηται ἅμα φθάσῃ εἰς τὸ ἓν τῶν χωρίων τοῦ Σεὶκ, διότι ἔχει δύο· χωρίον δὲ λέγων ἐννοῶ, ἐπαναλαμβάνω πάλιν, τὰ ἐρείπια ἐν οἷς ἐνδιαιτῶνται οἱ Δροῦσοι, ὅπως οἱ Βεδουῖνοι ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας.

Πῶς νὰ σᾶς παραστήσω τὴν ἔκπληξιν, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, ὅλα αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἀλληλοδιαδόχως ἠσθάνθην ὡς φίλος τῆς ἀρχαιολογίας ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων ἐκείνων τόπων, ὅτε εἶδον κώμας ὁλοκλήρους ἐκτισμένας κατὰ περικαλλῆ ἀρχιτεκτονικὴν ἑλληνικήν! Πόσον παράδοξα ἦσαν τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα! Ἀλλ' ὅμα δὲν εἶχε πλέον ὁ ἐνθουσιασμός μου ὅτε παρετήρησα καὶ ἐπιγραφὰς ἑλληνικάς. Ἤρχισα λοιπὸν πάραυτα μετὰ τοῦ Κυρίου Σπάρταλη ν' ἀντιγράφω τινάς. Ὁ Σεὶκ μᾶς περιέμε-

ver εἰς τὴν δέκα λεπτὰ ἀπέχουσαν κατοικίαν του, ἀπὸ τοῦ χωρίου ὅπου μᾶς ὑπεδέχθη ὁ υἱός του, καὶ ἐμείναμεν ὀλίγον ἔνα παρατηρήσωμεν τὰ ἐρείπια. Πρέπει νὰ εἰξεύρητε ὅτι ἐν Συρίᾳ πρὸ πάντων καὶ αὐτοὶ οἱ ἡμίαγροι γνωρίζουσι τοὺς Ἕλληνας. Καὶ τὸ περιεργότερον, πολλαὶ τῶν παραδόσεών των ἀφορῶσιν ἡμᾶς· ἔχουσι δὲ καὶ σαφῆ ἰδέαν τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἡμετέρας καταγωγῆς, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Οὐχ ἧττον δὲ περίεργον εἶναι ὅτι ἅπαντες οἱ Ἄραβες τῆς Συρίας ὀνομάζουσιν ἡμᾶς Γιουνὰν, ἤτοι Ἴωνας, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο δίδουσιν ἡμῖν, καθ' ἃ φαίνεται, ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπονέμοντες πρὸς αὐτὸ ἀξιοπαρατήρητον σεβασμόν. Οἱ τὴν ὥραν ταύτην ξενίζοντές μας Δροῦσοι τῆς Ἀτζέβελ Δροὺζ λέγουσιν ὅτι οἰκοῦσι τὰ ἀνάκτορα τῶν Γιουνάνι, καὶ ἀνεξήγητος ἦτον ὁ θαυμασμός των ὅτε ἤκουον ἡμᾶς λαλοῦντας ἑλληνιστὶ, καὶ πρὸ πάντων ὅτε μᾶς ἔβλεπον ἀναγινώσκοντας καὶ ἀντιγράφοντας τὰ μυστηριώδη γράμματα, τὰ ὁποῖα οἱ Γιουνάνοι εἶχον χαράξει ἐπὶ τῶν λίθων ἐκείνων. Τὰ ἐρείπια ἐντὸς τῶν ὁποίων κατοικεῖ ὁ νέος υἱὸς τοῦ Σεὶκ φέρουσι νῦν τὸ ὄνομα, χωρίον Ἐλ-Χαζιέδ. Ὀλίγον δὲ πέραν αὐτοῦ εἴδομεν οἰκοδόμημα, οὗ δὲν ἠδυνήθημεν μὲν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν χρῆσιν, ἐνενοήσαμεν δὲ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν. Αἱ πύλαι αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν πλείστων οἰκοδομῶν τῆς Χαουράν, σύγκειται ἐξ ὑπερφυῶν πλακῶν γρανίτου στρεφομένων ἐπὶ τῶν στροφέων των. Δυσχερὲς εἶναι νὰ ὁρισθῇ ἡ ἐποχὴ τῶν μνημείων αὐτῶν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν των, διότι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἐξετοπίσθησαν. Καὶ ἀξία μὲν προσοχῆς ἦτον ἡ καλλονὴ τοῦ ρυθμοῦ τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ, μετ' ὀλίγον ὅμως ἔμελλον νὰ ἴδω ἐρείπια πολλῷ πλέον ἀξιοπερίεργα.

Μετ' ὀλίγον μετέβημεν εἰς τὰ ἐρείπια τὰ ὁποῖα κατοικεῖ, ὁ Σεὶκ, ὅστις μᾶς ἐδέχθη ἐντὸς οἰκίας ἀρχαίας ἐκ γρανίτου ὅλης. Τρισμέγιστα πλάκες ἐκ γρανίτου ἐπίσης ἀπετέλουν τὴν στέγην καὶ ὑπὸ τὴν φιλόξενον αὐτὴν στέγην, διήλθομεν τὴν δευτέραν νύκτα τῆς ἐκδρομῆς, ἀφοῦ ἐδειπνήσαμεν δεῖπνον δρουσικὸν, ὄχι τῇ ἀληθείᾳ πολὺ εὔπεπτον. Ὁ Κ. Σπάρταλης ὠφελήθη τοῦ ταξειδίου αὐτοῦ ἵνα ἐξομαλύνῃ προσκόμματά τινα, τὰ ὁποῖα οἱ Δροῦσοι παρενέβαλλον εἰς τὴν διαμονὴν ἐγχωρίων τινῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες εἶχον μὲν ἀποκατασταθῆ εἰς Ἀτζέβελ Δροὺζ, ἠναγκάσθησαν ὅμως ἕνεκεν αὐτῶν νὰ τὴν ἐγκαταλίπωσιν. Ὁ Κ. Σπάρταλης ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Δρούσων τῆς Χαουρὰν, καὶ εἶναι ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ οἰκονομῇ τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Σεὶκ μᾶς ἤγαγεν εἰς τὰ ἀξιοπεριεργότερα μέρη τοῦ χωρίου τοῦ πατρός του. Ἐπὶ φωρεῖου μεγάλων ὄγκων γρανίτου εἴδομεν ἀράγλυφον, σχεδὸν ἐξηλειμμένον ἐκ τῆς τριβῆς παριστάνον πολλὰς προτομάς. Περαιτέρω δὲ εἴδομεν τὰ ἐρείπια Βυζαντινοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐπείσθημεν ὅτι ἦτον ἐκκλησία ἐκ τοῦ σχεδίου του, τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπ' αὐτοῦ σταυρῶν καὶ ἔκ τινος ἐπιγραφῆς, ἀπεσβεσμένης ἤδη, ἧς μόνον ἀνεγινώσκοντο αἱ λέξεις

ΕΠΙ ΤΟΝ ΑΓΙΩΤ.

Δύο πύργοι τὸ ἥμισυ κρημνισμένοι, θόλοι, κλίμακες, τείχη, πάντα ῥυθμοῦ μεγαλοπρεποῦς, ταῦτα ἦσαν ὅσα εἴδομεν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σεὶκ Ἀσσὰδ Ἀμάρ. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπελθόντες πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σεὶκ, δύο ὥρας μακρὰν διαμένοντος, εὕρομεν ἀρχαιότητας μεγίστης προσοχῆς ἀξίας. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ καλλονὴ τῶν ἐρειπίων, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Δροῦσοι δίδουσιν ἐνταῦθα τὸ ὄνομα χωρίον Σέχμπα, διεγείρουσιν εἰς τὸν θεατὴν θάμβος. Εἰσήλθομεν εἰς αὐτὰ διὰ πύλης κατακρημνισμένης καὶ ἐπεριπατήσαμεν ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἐπὶ ὡραίου λιθοστρώτου, διατηρουμένου τόσον καλῶς, ὅσον καὶ τὰ καλλίτερα τῆς Πομπηΐας. Εἰς τὸ πέρας τοῦ λιθοστρώτου εἴδομεν τὰ ἐρείπια μεγάλου οἰκοδομήματος. Πέντε κολοσσιαῖαι στῆλαι ἐκ γρανίτου ὑψοῦντο ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ τὰ μὲν κιονόκρανα αὐτῶν ἦσαν ῥυθμοῦ κορινθιακοῦ, ἐστεροῦντο ὅμως τῶν ῥαβδώσεων, τὰς ὁποίας βλέπομεν εἰς τὰς στήλας τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος· ἐντεῦθεν ἐσυμπεράναμεν ὅτι ἦσαν προϊόντα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Καὶ τὸ μὲν ὕψος αὐτῶν εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ὕψος τῶν κιόνων τοῦ Θησείου, τὸ δὲ πάχος δεκατεσσάρων σπιθαμῶν. Τοσοῦτον δὲ ποικίλα ἦσαν τὰ ἐρείπια ταῦτα καὶ τόσον ἄτακτα, ὥστε μοὶ ἦτον ἀδύνατον νὰ θεωρήσω ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν χρῆσιν ἑκάστου. Ὅθεν περιορίζομαι νὰ σᾶς εἴπω ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτοῖς ἀρχιτεκτονικὴ ἔχει σπανίαν μεγαλοπρέπειαν. Τὸ ὡραιότερον καὶ καλλίτερον διατηρούμενον ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν κατηρειπωμένων οἰκοδομῶν εἶναι θέατρον εὐρυχωρότατον, κείμενον ἐγγύτατα τοῦ οἰκοδομήματος ἐκείνου τοῦ ἔχοντος τὰς στήλας, περὶ οὗ σᾶς εἶπον. Τοῦ θεάτρου τὸ σχῆμα ὁμοιάζει πέταλον ἵππου, ὅπερ εἶναι τὸ σύνηθες σχῆμα τῶν ἀρχαίων θεάτρων. Ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὑψοῦνται δύο τείχη, τὰ ὁποῖα ἑνούμενα σχηματίζουσι θόλον. Τὸ δὲ ἔνδον τοῦ θόλου καλύπτει μάρμαρον λευκόν· καὶ δύναμαι νὰ ἐγγυηθῶ ὅτι ποτὲ δὲν εἶδον οἰκοδόμημα ὡραιότερον, ἐντελέστερον καὶ κανονικώτερον τοῦ θόλου αὐτοῦ, ὅστις ὅμως κατέρρευσεν εἰς τινα μέρη. Τὸ ἔδαφος τοῦ θεάτρου εἶναι κατωφερὲς πρὸς τὴν σκηνὴν, καθὼς εἰς ὅλα τὰ ἀρχαῖα θέατρα. Δύο θολοειδεῖς θύραι φέρουσιν εἰς τὰ παρασκήνια. Δυστυχῶς ὅμως τὸ ὡραῖον αὐτὸ οἰκοδόμημα, καὶ ὡς τὸ πλεῖστον τὸ τῆς Χαουρὰν, εἶναι εἰς ἱκανὸν ὕψος κεχωσμένον εἰς τὴν γῆν, καὶ περικυκλοῦται ὑπὸ ἄλλων ἐρειπίων. Ὅ,τι δὲ ἰδίᾳ ἑλκύει

πολλαχοῦ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς πόλεως τὴν προσοχὴν τοῦ παρατηρητοῦ εἶναι ὡραία λιθόστρωτος ὁδός. Καὶ ἑτέρα δὲ λιθόστρωτος ὁδὸς φέρει εἰς πύλην ὑψηλοτέραν καὶ κάλλιον διατηρουμένην ἐκείνης δι' ἧς εἰσήλθομεν. Βλέπει τις ὡσαύτως τὰ ὑπερμεγέθη τόξα κολοσσιαίου ὑδραγωγείου. Ἀντέγραψα μετὰ τοῦ Κ. Σπάρταλη τινὰς τῶν ἐπιγραφῶν, δυστυχῶς ὅμως αἱ πλεῖσται εἶναι συνκιτριμμέναι ἢ ἐξηλειμμέναι.

Καταπαύω ἐδῶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων τῆς Χαουρὰν, ἥτις ὁπωσδήποτε πάντοτε ἀτελὴς ἤθελεν εἶσθαι. Σᾶς λέγω δὲ μόνον ὅτι καθ' ἃ μοὶ εἶπεν ὁ Κ. Πόρτερ, τὰ ὡραιότερα ἐρείπια ἀπέχουσιν ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου εἶχον φθάσει δύο ἡμερῶν δρόμον, καὶ ἤθελον τὰ ἐπισκεφθῆ ἂν εἶχον καιρόν. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπιστρέψαντες κατελύσαμεν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Σεὶκ Ἀσσάδ. Ὁ Σεὶκ ὡς Δροῦσος εἶναι ἱκανῶς πολιτισμένος. Τὸ ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου δωματίου ἀποτελούμενον οἴκημά του ἦτο κεκαλυμμένον διὰ τάπητος. Ἐδειπνήσαμεν δὲ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διότι τράπεζα δὲν ὑπῆρχε. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης (Σάββατον) ἀνεχωρήσαμεν διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς Δαμασκὸν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τεσσάρων Δρούσων, οἵτινες μοὶ ἐπροξένουν πολλὴν πλῆξιν διὰ τῶν ἱππικῶν γυμνασίων, τὰ ὁποῖα ἔκαμνον καθ' ὁδὸν μὲ τὸ ἑπτάπηχυ δόρυ των, ἐκπέμποντες ἐν ταύτῳ κραυγὰς ἀγρίας. Οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου ἀπηντήσαμεν Βεδουΐνους φίλους, ἐστρατοπεδευμένους ὑπὸ τὰς σκηνάς των. Μετὰ δίωρον δὲ δρόμον παρελάβομεν καὶ ἄλλον συνοδοιπόρον λῃστὴν Βεδουΐνον, πληγωμένον πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὸν βραχίονα, ὅστις μᾶς ἐζήτησεν ὀλίγην τροφὴν, καὶ μᾶς συνώδευσεν ἔφιππος μέχρι τοῦ Δὲρ Ἀλί. Ἐνταῦθα ἠθελήσαμεν ν' ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον μετὰ δεκάωρον ὁδοιπορίαν, ἀλλ' ἀνωφελῶς, διότι τὰ παντοειδῆ ζωῦφια καὶ πυροβολισμοὶ ῥιφθέντες, ἀγνῶν τίνος ἕνεκα ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ, μᾶς ἐβίασαν νὰ ἱππεύσωμεν περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν δρόμον μας. Ἐφθάσαμεν δὲ εἰς Δαμασκὸν τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς.

(Ἐκ τῆς Ἐφημ. τῶν Φιλομαθῶν.)

ΝΕΟΤΗΣ ΚΑΙ ΓΗΡΑΣ.

—ooo—

Α΄.

Ὁποία στενὴ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡλικιῶν, τὰς ὁποίας ὅμως διαιρεῖ ἄβυσσος! ἡ πρώτη ὁμοιάζει χλόην ἔαρος δροσιζομένην ὑπὸ τῶν ζεφύρων, ἡ ἄλλη στάχυν ὥριμον ἕτοιμον νὰ πέσῃ ὑπὸ τὸ δρέπανον τοῦ θεριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο εἶναι καρπὸς ἐφήμερος τεθεὶς διὰ χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς.

Νεότης! ἄνθος ἀγλαόν, λησμονοῦν τὴν θύελλαν τῆς χθές, καὶ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν καταιγίδα τῆς αὔριον· νεότης! παραδίδουσα ἐνίοτε τὰς ὡραίας ἡμέρας εἰς τὰ πάθη, μεθύσκουσα τὴν ἀθωότητά της μὲ ψευδεῖς ἡδονάς, ἀμφιβάλλουσα ὅτε ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ, καὶ πιστεύουσα τὰ ἀδύνατα· νεότης! γενναία παράφρων τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ εἶναι βαρυτέρα τῆς καρδίας, ἥτις πολλάκις ὑπερισχύει τῆς κεφαλῆς.

Ὦ! πόσον ὡραία ἡ νεότης ὁσάκις ὁ νέος σπείρῃ ἀγαθὸν σπόρον! τὴν ἀγαπῶ, ὅταν φαιδρὰ καὶ ἱλαρὰ ὡς παιδίον, καὶ φέρουσα τὴν λευκὴν ἐσθῆτα τῆς πίστεως καὶ τῆς γενναιότητος καταδιώκει ὄνειρον, τρέχει κατόπιν τῆς δόξης, ἀγαπᾷ τὴν ἐργασίαν διότι αὐτὴ δίδει τὴν ἀνεξαρτησίαν, ῥίπτῃ τὸν ὀβολόν της εἰς τὸν δίσκον τοῦ πτωχοῦ . . . , καὶ ἔπειτα ὁρκίζεται πίστιν καὶ ὑπόσχεται εὐδαιμονίαν πρὸς σεμνὴν καὶ σώφρονα μνηστήν, ἐνῷ ἀποφυλλίζει τὸ ῥόδον της.

Ναί, ὡραία καὶ ἀνδρικὴ νεότης! πρόσεξε μὴ στερηθῇς ἐπὶ ματαίῳ τὰς γονίμους ἡμέρας σου· ἔχε πάντοτε κατὰ νοῦν ὅτι ὁ βίος ὅλος δὲν κεῖται ἐν τῷ παρόντι, καὶ μὴ ἀποφύλλιζε τὴν δύναμίν σου ὅπως ἡ μνηστή σου τὸ ῥόδον της· διότι τὰ φύλλα τῶν ποιθήσεών σου, ξηρὰ καὶ ἄχρια θέλουσι μεταβληθῇ εἰς ἐλέγχους συνειδήσεως, οἵτινες θὰ σὲ λέγωσιν· « Ἀνόητε, τί ἔκαμες τὴν ζωήν, τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχήν σου; »

Β΄.

Ἂν καὶ δὲν εἶμαι ἐκ τῶν θαυμαστῶν τῆς Κ. Στάελ, ὁμολογῶ ὅμως ὅτι ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ χριστιανικὰ ταῦτα λόγια· « Ὅταν τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν προητοίμασε νεότης καλῶς καὶ εὐγενῶς ἀναλωθεῖσα, δὲν προητοίμασε παρακμήν, ἀλλὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀθανασίας. »

Καὶ ἀληθῶς ὑπάρχει τι ὡραιότερον γέροντος πολιοῦ, φέροντος περὶ τὴν κεφαλὴν διάδημα φρονήσεως καὶ ἀρετῆς, ὡς ἀμοιβὴν δοθεῖσαν παρὰ Θεοῦ διὰ τὸ ἔντιμον στάδιον τὸ ὁποῖον ἐντίμως διήνυσε;

Τὸ κατ' ἐμέ, σέβομαι καὶ ἀγαπῶ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, καὶ οὐδέποτε ἀπήντησα γέροντα χωρὶς ν' ἀποδείξω αὐτῷ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ σέβας μου

Τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν παρομοιάζω πρὸς φάρον δύο ἔχοντα λυχνίας, ὧν ἡ μὲν φωτίζει τὴν ὁδόν σου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἡ δὲ σὲ ποδηγετεῖ πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία, ἡ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὀνομαζομένη φυσικὴ καὶ ἀθεράπευτος ἀδυναμία, εἶναι μετάβασις πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καθ' ἑκάστην καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ζωῦφια· εἶναι ἡ μεταμόρφωσις τοῦ ἕρποντος σκώληκος εἰς χρυσαλλίδα πετομένη πρὸς τοὺς οὐρανούς.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ῥώμη, αἱ δύο αὗται πηγαὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐλάτρευον τοὺς γέροντας. Εἰς τούτους παρεχωρεῖτο ἡ διανομὴ τῆς δικαιοσύνης, ὁ πρῶτος λόγος εἰς τὰ συμβούλια, ἡ πρωτοκαθεδρία εἰς τὰς ἑορτάς. Καὶ εἶχον δίκαιον αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ῥώμη, διότι μόνη ἡ ζήσασα γενεὰ δύναται νὰ διδάξῃ, νὰ ὁδηγήσῃ, νὰ βελτιώσῃ τὴν γενεὰν τὴν μέλλουσαν νὰ ζήσῃ.

Γ'.

Ἐγνώρισα ἄλλοτε γέροντα ὀνομαζόμερον Γεώργιον Ἀριστείδην, ἀξιοῦντα ὅτι κατήγετο ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· ὁ δραστήριος καὶ ἰσχυρὸς αὐτοῦ νοῦς μόνην ταύτην τὴν παραδοξολογίαν ἐγέννησεν ἐρ' ὅλης του τῆς ζωῆς. Αὐτὸς λοιπὸν μὲ ἔλεγε· « Υἱέ μου, εἴμεθα τέκνα ἰσχυροτάτης φυλῆς· ἡ ἀνθρωπότης ἐξασθενεῖ διαβαίνουσα τοὺς αἰῶνας, καὶ τὸ αἷμα ψυχραίνεται καθόσον οὗτοι προβαίνουσι. »

Καὶ δὲν ἐτόλμων μὲν ν' ἀποκριθῶ, ἔλεγον ὅμως κατ' ἐμαυτόν· « Ἡ ἀνθρωπότης, καί τοι παρερχομένων τῶν αἰώνων, μένει ἰσχυρά· τὰ τέκνα ὁμοιάζουσι τοὺς πατέρας· τὸ αἷμα γίνεται θερμότερον κυκλοφοροῦν ἐπὶ τῶν παρελθόντων μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ὡς λίθοι ἐσπαρμένοι εἰς τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν τοῦ βίου, συντρίβουσι τὸν δισταγμὸν καὶ ῥυθμίζουσι τὸν νοῦν διὰ τῆς πείρας. »

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁμοιάζει ὁδοιπόρον βαδίζοντα πρός τινα σκοπόν, καὶ ἀδιαφοροῦντα ἐὰν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ σχιζόμενα καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν μεταβάλλονται εἰς ῥάκη. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια· ἀς σχίζεται τὸ σῶμα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀς φθάσῃ ὅμως τὸ πνεῦμα.

Ἂς φθάσῃ τὸ πνεῦμα μέχρι τοῦ πρώτου ὁρίου ὃ ἔθετο ὁ Θεός, χαράξας ἐπ' αὐτοῦ γράμμασι πυρίνοις· « Υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ περαιτέρω. »

Ἀλλὰ τί θὰ συμβῇ τότε; Εἰς τὸ ὅριον ἐκεῖνο θέλομεν ἀναπαυθῆ χαίροντες διὰ τὴν ἐπιτυχίαν. Θέλομεν καὶ πάλιν ὁμοιάζει τὸν ὁδοιπόρον ὅστις ἐλθὼν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, πρῶτον μὲν νεύει τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν ἄβυσσον τὴν ὁποίαν διῆλθε καὶ λέγει ἀγαλλόμενος· « Δόξα τῷ Θεῷ! » εἶτα δὲ ἀνυψοῖ αὐτὸν πρὸς οὐρανὸν καὶ λέγει· « Ἂς ἐλπίσω εἰς τὸν Θεόν! »

Ἡ ἀνθρωπότης λοιπὸν καθόλου θεωρουμένη ἔχει καὶ νεανικὴν καὶ πρεσβυτικὴν ἡλικίαν ὅπως καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος. Καὶ ἑκάστου μὲν ἀνθρώπου ἡ νεότης καταναλίσκεται ὑπὲρ πάντων, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος ἐν συνόλῳ ὑπὲρ ἑκάστου. Ἀμφοτέρων δὲ ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία εἶναι μετάβασις πρὸς ἡμέραν ἀκτινοβόλον καὶ ἀτελεύτητον.

ΠΕΡΙ ΑΔΑΜΑΝΤΩΝ.

—ooo—

Ὁ ἀδάμας ὡς ἀπεδείχθη εἶναι καθαρώτατος ἄνθραξ.

Ὁ περίφημος φυσιολόγος τῆς Ἀγγλίας, ὁ Νεύθων, ὑπέθεσε τὸν ἀδάμαντα διὰ τὴν μεγάλην του θλαστικὴν δύναμιν σῶμα ἐμπρησμοῦ ἐπιδεκτικὸν, καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀπεδείχθη ὀρθὴ διὰ τῶν δοκιμῶν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἀκαδημίας, ἀνακαλυφάσης τῷ 1694, ὅτι ὁ ἀδάμας ἐκτεθεὶς εἰς τὴν ἑστίαν μεγάλου κατόπτρου ἀφανίζεται. Μετὰ ταῦτα ἀπέδειξεν ὁ Λαβουαζιὲ, ὅτι ὁ ἀδάμας καιόμενος γίνεται ἀνθρακικὸν ὀξὺ, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαρώτατος ἄνθραξ.

Ὠνομάσθη δὲ ὁ λίθος οὗτος ἀδάμας, διότι δὲν δαμάζεται δι' οὐδενὸς χημικοῦ τρόπου, ἔστω καὶ τοῦ δραστηριωτέρου.

Ἀπαντᾶται δὲ εἰς ῥεῖθρα καὶ ἀνακαλύπτεται ἀποπλυνομένης τῆς περὶ αὐτὸν ἄμμου, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι περιβεβλημένος ὑπὸ τραχείας ἀργίλλου. Εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἰνδίαν, εἰς τὸ Βαζαπούρ, εἰς τὴν Κολκόνδαν, εἰς τὴν Βρασιλίαν καὶ εἴς τινας ἄλλας ἐπαρχίας. Ὡς γνωστὸν κατέχει μεταξὺ τῶν πολυτίμων λίθων τὴν πρώτην θέσιν, καὶ οὐδεὶς ἄλλος ὁμοιάζει αὐτὸν πρὸς τὴν σκληρότητα καὶ τὴν τοῦ φωτὸς διαθλαστικὴν δύναμιν· τοῦτο τὸ ὡραῖον χαρακτηριστικὸν καθιστᾷ τὸ λεγόμενον πῦρ τοῦ ἀδάμαντος.

Ὁ ἀδάμας πωλεῖται κατὰ τὸ βάρος του, τὸ ὁποῖον προσδιορίζεται κατὰ κεράτιον, ἓν δὲ κεράτιον ἀντιστοιχεῖ πρὸς 4 κόκκους, καὶ 72 κεράτια πρὸς ἓν λόθιον. Ἡ τιμὴ αὐξάνει μετὰ τοῦ βάρους εἰς γεωμετρικὴν ἀναλογίαν, ὥστε λίθος ἑνὸς κερατίου τιμᾶται 30 φιορίνια· ἀδάμας ζυγίζων δύω κόκκους τῆς αὐτῆς ποιότητος τιμᾶται 280 φιορίνια, καὶ ἀδάμας τῶν 4 κερατίων 1120 φιορίνια.

Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων ἀδαμάντων ἀναφέρομεν τοὺς ἑξῆς· τὸν ὀνομαζόμενον Pit ἢ Regent, ἀνήκοντα εἰς τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων· ἔχει δὲ βάρος 136 κερατίων, καὶ ἠγοράσθη 1,031,000 φιορίνια. Σήμερον τιμᾶται πλέον τῶν 2,000,000.

Τὸν τῆς Τοσκάνης ἢ τῆς Φλωρεντίας εὑρίσκομεν εἰς τὴν Βιέννην, ἔχοντα βάρος 132 1/2 κερατίων· ἔχει ὅμως τὸ χρῶμα ὑποκίτρινον καὶ τιμᾶται 140,000 φιορίνια. Τὸν ἀδάμαντα τῆς Ῥωσίας ἀγορασθέντα ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἀντὶ 103,875 φιορινίων, δοθείσης καὶ ἐτησίας συντάξεως 8,000 φιορινίων εἰς τὸν πρῶτον αὐτοῦ ἰδιοκτήτην· λέγεται δὲ ἀξίας 3,000,000.

Τὸν τοῦ μεγάλου Μογγὸλ, ζυγίζοντα 279 κεράτια, καὶ τὸν τοῦ Ῥάγια Ματοὺμ εἰς τὴν Βορνέαν ζυγίζοντα 300 κεράτια· ὁ μὲν πρῶτος τιμᾶται 7,000 000 ὁ δὲ ἄλλος 9,000,000.

Οἱ ἀδάμαντες εὑρίσκονται ἐντὸς ἀμίτου λίθου καὶ ὅπως διαχωρισθῶσιν εἴτε τρίβονται εἴτε πλύνονται. Οἱ εἰς τὸ πλύσιμον καταγινόμενοι μαῦροι ἐπιθεωροῦνται ὑπὸ πολλῶν ἐπιστατῶν, οἵτινες πρὸς πλειοτέραν ἀκρίβειαν καὶ ἐπιμέλειαν ἐνθαρρύνονται διὰ παραχωρήσεως βραβείων ἢ ἄλλων μικρῶν δωρημάτων. Ἐὰν τις ἐκ τῶν ἀνδραπόδων ἐπιτύχῃ ἀδάμαντα ζυγίζοντα 17 κεράτια, λαμβάνει τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ὁ κύριός του ἀποζημιοῦται.

Εἰς ἕκαστον τῆς ἀδαμαντοφόρου ἄμμου ἐκπλυντήριον ἐνασχολοῦνται εἴκοσι μαῦροι καὶ τινες ἐπιστάται, οἵτινες πρὸς εὐκολωτέραν ἐπιθεώρησιν κάθηνται ἐφ' ὑψηλῶν θρανίων.

Ὁσάκις δοῦλός τις εὕρῃ ἀδάμαντα πρέπει νὰ φανερώσῃ αὐτὸν διὰ χειροκροτήσεως, παραδίδων τὸν ἀδάμαντα εἰς τὸν ἐπιστάτην, ὅστις τίθησιν αὐτὸν ἐπί τινος ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου κρεμαμένου ἀγγείου ξυλίνου, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην ἑσπέραν παραδίδεται εἰς τὸν ἀνώτερον ἐπιστάτην· οὗτος δὲ ζυγίσας καὶ σταθμίσας τοὺς ἀδάμαντας τοὺς σημειοῖ εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον.

Οἱ πλειότεροι ἀδάμαντες εὑρίσκονται εἰς τὴν Βρασιλίαν καὶ τὰ γειτνιάζοντα κράτη, καὶ ἐντεῦθεν μεταφέρονται μέχρι τῶν 40,000 κερατίων, ἢ 14—18 λιτρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην· ἐνταῦθα δὲ διὰ τορεύσεως καὶ στιλπνώσεως φθείρονται κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἡ τῶν ἀδαμάντων ἀνόρυξις εἶναι προνόμιον τῆς κυβερνήσεως. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι καὶ τὸ σημαντικὸν λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον ἀναβαίνει μέχρις ἑνὸς τρίτου τοῦ ὁλικοῦ ποσοῦ τῆς ἐξαγωγῆς.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἀδαμάντων, ἥτις εἶναι λίαν δύσκολος, γίνεται εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον, ὅπου ὑπάρχουσι πέντε μεγάλα καταστήματα ἀνήκοντα τὸ μὲν εἰς τοὺς πολίτας, τὸ δὲ εἰς τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἀδαμαντοπώλας, οἵτινες εἶναι Ἑβραῖοι.

Ἐντὸς τῶν καταστημάτων τούτων ὑπάρχουσιν 872 μύλοι.

Ὁ μεγαλήτερος μῦλος κινεῖται διὰ τριῶν ἀτμοκινήτων μηχανῶν 95 ἵππων δυνάμεως, καὶ ἐκτὸς τούτων ἐργάζονται ἐν τῷ αὐτῷ καταστήματι 925 ἐργάται. Κατὰ μέσον ὅρον ἐνασχολοῦνται εἰς Ἀμστελόδαμον 3000 ἄνθρωποι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πολυτίμων τούτων λίθων.

Καὶ ἄλλοι μὲν κόπτουσιν, ἄλλοι δὲ καθαρίζουσι καὶ ἄλλοι στίλβουσιν αὐτούς.

Τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἐντελῆ ἐργασίαν τοῦ ἀδάμαντος, ἀναβαίνουσιν εἰς ἓξ φιορίνια δι' ἕκαστον κεράτιον.

Ὁ ἀδάμας στίλβεται καὶ ἀκονίζεται διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ κόνεως, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν γίνεται χρῆσις πολυτίμου τινος λίθου ὀνομαζομένου ὑπὸ τῶν ὀρυκτολόγων Corund ἢ Diamantspath, ἀδάμαντος κατωτέρας ποιότητος. Ἡ πρὸς ταύτας τὰς ἐργασίας ἐξ ἀχρήστων ἀδαμάντων κατασκευαζομένη κόνις τιμᾶται 250 φιορίνια τὸ λόθιον, τὰ δὲ ἔξοδα διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἀδαμάντων αὐξάνουσι κατὰ τὰς γωνίας αὐτῶν. Οἱ μικροὶ ἀδάμαντες, οἱ ἔχοντες πολλὰς γωνίας ἔχουσι καὶ πολὺ ἀνωτέραν ἀξίαν τῶν μεγαλητέρων, ὡς ἐχόντων ὀλιγωτέρας. Εἰς Ἀμστελόδαμον κατεσκευάζοντο καὶ ἀδάμαντες καλούμενοι Rosette, τῶν ὁποίων χίλιοι σταθμίζουσι μόνον 4 κεράτια· καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος ἀδάμας δεικνύει 16 γωνίας, δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐπίμοχθος εἶναι ἡ ἐργασία τῶν πολυτίμων τούτων λίθων. Τὸ ποσὸν τῶν κατ' ἔτος παρασκευαζομένων ἀδαμάντων ἀναβαίνει εἰς 250 — 300 χιλιάδας κεράτια, καὶ τὰ διὰ τὴν ἐργασίαν ἔξοδα ὑπολογίζονται εἰς 180,000,000 φιορίνια. Ἡ ποσότης ὅση δαπανᾶται εἰς τὴν ἐμπορίαν ταύτην τῆς πολυτελείας ἀναβαίνει εἰς 20—25 ἑκατομμύρια φιορίνια κατ' ἔτος. Ἡ ἐργασία τῶν πολυτίμων λίθων ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν, ἄκραν ὑπομονὴν καὶ καθεστικὸν βίον ὡς οὐδεμία ἄλλη τέχνη καὶ βιομηχανία.

Ξ. ΑΛΝΔΕΡΕΡ.

ΛΕΞΙΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΑΛΒΑΝΙΚΗ

(Συνέχεια ὅρα φυλλάδ. 235).

=ooo—

Φάλος, ὁ, τὸ μετάλλινον κατασκεύασμα τοῦ ἔμπροσθεν μέρους τῆς περικεφαλαίας, τὸ προσωπίδιον αὐτῆς. Ἀλβανιστὶ, Μπάλοε, λέγουν τὸ μέτωπον, καὶ μεταφορικῶς τὸ προσωπίδιον μέρος ἑκάστου πράγματος. (α)

Ὅτσοι, οἱ ὀφθαλμοί, Ἀλβ. σί.

Ὠλένη, βραχίων, ἡ χείρ. Ἀλ. λοέροε=ἡ χείρ. « Ἡ λευκώλενος Ἀθηνᾶ » παρ' Ὁμ.

Γόνυ, καὶ γούνατα. Ἀλ. γὶουνὶοετ.

Κὴρ καὶ κέαρ, ἡ καρδία. Ἀλ. γκὶρ=ὁ κόλπος μεταφορικῶς.

Πεδίλα, ὑποδήματα. Ἀλ. Ποτίλα=ἡ πατοῦνα· Λέγουν δὲ καὶ 'μπάθ=ὑποδένω τὸ ὑπόδημα, καὶ ζπάθ=ἐξυποδένω, ὅπερ ἔχει τὴν ῥίζαν εἰς τὸ ποδὸς (ποῦς).

Φὼς καὶ φὼρ, ἄνδρας, παλληκάρι. Ἀλβαν. μπούροε, τροπῇ τοῦ φ εἰς μπ.

Τέττα, προσφώνησις τιμητικὴ νεωτέρου φίλου πρὸς παλαιότερον (παρ' Ὁμήρ.) Ἀλβ. Τάττα, κράζουν τὸν πατέρα καὶ τοὺς γέροντας.

Μάρπτω, πιάνω, ἁρπάζω (ἐκ τοῦ μάρη ἡ χεὶρ) Ἀλ. μὰρ=λαμβάνω.

Φάω, φῶ, φημὶ, λέγω. Ἀλ. θέμ. ὅπως τὸ φηρίον ἀντὶ θηρίον, φλᾶν ἀντὶ θλᾶν, φλίβομαι, ἀντὶ θλίβομαι. Ὁ Ἀόριστος, φῆ, ἀντὶ ἔφη, Ἀλ. θά.

Πύματος, ἢ ἔσχατος. Ἀλ. Παμέτα=ὕστερον, ἐπιρ.

Ζέω, ἀναβράζω, καίω, καὶ ζεματῶ. Ἀλ. ζὲχ καὶ 'νζὲχ=ζεσταίνω. Τὴν φωτίαν λέγουσι, ζιάρ. Τοῦ δὲ Πῦρ, Πυρὸς συγγενὲς εἶναι τὸ, Προὺσχ =ἀνημμένα κάρβουνα.

Σέλας, φῶς, λάμψις καὶ φλόγα. Ἀλ. σίλα, καὶ φλιάκοε=φλόγα.

Ἱκάνω, ἵκω, ἔρχομαι, ὑπάγω. Ἀλ. Ἴκοεγν, πηγαίνω, φεύγω.

Πέμμα, ἐκ τοῦ πέπτω (ἕψω) ἑψήνω, ὡς ὁ ἥλιος τὰ ὀπωρικά. Ὡριμασμένον. Ἀλ. Πέμμα=ὀπωρικὸν κυρίως.

Πέπλον, σκέπασμα. Ἀλ. Πλιάφ.

Πόῤῥω, πόρσω, μακράν. Ἀλ. μόνον τὸ Ῥῆμα ἐν χρήσει, Τσπὸρ=ἀπομακρύνω, ἀποπέμπω μακράν. Τὸ δὲ μόριον τσ, φρονῶ ὅτι εἶναι ἐπιτατικὸν, καθὼς εἰς τὰ Μπούκουρ=ὡραῖον, Τζμπουκουρέϊ= περικοσμῶ κλπ.

Εὖ, καλόν. Ἀλ. ὄρ.

Κρήνη καὶ κρούνη, βρύσις. Ἀλ. κρούα.

Φέγγος, τὸ φῶς. Ἀλ. φεγγὶλ=κάρβουνον.

Δαίνυμαι, δαίνυντο, εὐωχοῦμαι. Ἀλ. ντέντεμ.

(α) Τὴν ἰδιαιτέραν ἀλβανικὴν φωνὴν τὴν μεταξὺ τῶν φωνηέντων ε καὶ ο, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ γράψω διὰ τῆς διφθόγγου, εο, πρὸς διάκρισιν.

Γατὸν, παρὰ τοῦ γίγνω (νεήγατον—νεωστὶ κατεσκευασμένον, παρ' Ὁμ.) Ἀλ. Γατὶ=ἕτοιμον.

Ἅδω, τραγωδῶ, ᾠδή. Ἀλ. ἡ φωνὴ λέγεται, ζοὲ, τοὐτέστι τὸ δ γίνεται ζ, καθὼς σδωὴ=ζωή.

Δοκοῦμαι, φαίνομαι, Ἀλ. ντούκκεμ, duchem.

Λύω, λυτρόνω, λύσω. Ἀλ. λισιόῖ.

Κῆπος, κάπετος. Ἀλ. κόποεστοε.

Γνόω, γινώσκω. Ἀλ. γνὸχ, gnoh.

Ποιῶ καὶ ποῶ, κάμνω. Ἀλ. πεῖ καὶ μποέγν.

Πιμπλῶ, πίμπλημι, γεμίζω. Ἀλ. 'μπλιόῖ.

Πένω, ομαι, πράττω. Ἀλ. Πουνόῖ=ἐργάζομαι.

Ἵμερον, ἱμερόεντα, παρ' Ὁμ. ἐραστὰ, θαυμάσια. Ἀλ. μέῖροε καὶ μείροε, καλὸν, ἐραστόν.

Παίω, κτυπῶ. Ἀλ. μπίε.

Ἐμεῦ, ἀντὶ ἐμοῦ. Ἀλ. μούβε, muve.

Τιτὰν καὶ Τίτας, οἱ πρῶτοι γίγαντες καὶ μεταφορικῶς τιμωρὸς, ἐκδικητής. Ἀλβανιστὶ συνήθως λέγουν εἰς τὰ ἀτακτοῦντα νήπια, Τίτα! Τίτα! πρὸς φοβερισμὸν, ὡσανεί· ἰδοὺ ὁ Τίτας ὁ τιμωρός.

Ποῦς καὶ Δωρ. Πόρ, τὸ πόδι. Ἀλ. Πόρ, συνηθίζουν νὰ παραγγέλλουν τὰ νήπια, ὅταν αὐτὰ ἀρχίζουν νὰ ἵστανται ὄρθια. Μόνον εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἐν χρήσει.

Θυμὸς, ψυχή. Ἀλ. ζέμοερ=καρδία, τροπῇ τοῦ Θ εἰς ζ, καθὼς τὸ, σιὸς ἀντὶ Θεός.

Νῶτα θαλάσσης παρ' Ὁμήρ. ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης. Ἀλ. Νὸτ=τὸ κολύμβημα, Νοτὰρ=κολυμβητής.

Πάομαι Δ, Π. ἀντὶ κτάομαι, ἔχω. Ἀλ. κὰμ=ἔχω· ὁ Ἀόριστος πάτα=ἔσχον.

Σήθω, κοσκινίζω, περνῶ ἀπὸ τὸ πανί. Ἀλβ. σίτ.=κοσκινίζω τὸ ἀλεῦρι.

Θουρέω, θουρῶ (θοῦρος) ὁρμῶ. Ἀλ. τούρεμ.

Ὀρφὸς, ὀρφανός. Ἀλ. Οὐόρφοερ καὶ οὐάρφοερ.

Ὀρρὸν, τυρόγαλον, Ἀλ. Χίροε.

Βρύτια καὶ βρίτεα, τσήπουρα τῶν σταφυλίων καὶ ἐλαιῶν. Ἀλ. μποερσί.

Πρέσβυς, γέρων. Ἀλ. Ποέρτσ=ἐσχατόγηρος.

Κνάω=ξύω. Ἀλ, κρούαῖ καὶ κρούαγν.

Ὑπνόω, ὑπνῶ, κοιμῶμαι, Ἀλ. φλὲ, τροπῇ τοῦ π, εἰς φ, καὶ τοῦ ν εἰς λ, καὶ ἀποβολῇ τοῦ υ.

Ἱδρόω, ὡσω. Ἀλ. ντσερσίγν.

Τύννος, Δωρικ. μικρός. Ἀλ. τσιούν.

Κραιπνῶς, ταχέως. Ἀλ. κοέρπ. Ζούρι κοέρπιν ε ἴκου=ἔφυγε δρομαῖος.

Ῥιγέω (φοβοῦμαι) κρυόνω. Ἀλ. 'γκρίγν=κρυόνω.

Τρίαινα, καμάκι μὲ τρεῖς μύτας. Ἀλ. Τριέλε τὸ τρυπάνι.

Λόχος, ἐνέδρα. Ἀλ. λέκι=ἀγχόνη καὶ ἐνέδρα.

Μήστορες, ἐπιστήμονες. Ἀλ. μιέστερ.

Ῥήσσω, ῥηγνύω, ξεσχίζω. Ἀλ. γρὶς, μὲ τὸ Δίγαμ.

Λοιγὸς, ὄλεθρος. Ἀλ. λίγ=κακόν.

Κόρυς, υθος, ὅπλον. Ἀλ. κόρδα=σπαθὶ, ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος.

Ζόφος, σκότος. Ἀλ. ζὶ, ζέζα, μαῦρον, σκοτεινόν.

Σπίζα, ᾳ, κάθε μικρὲν πουλίον. Ἀλ. σπέσχ τὰ πτηνὰ ἐν γένει.

Σποδὸς, στάκτη κυρίως ζεστὴ ἀκόμη. Ἀλ. σποῦζα=στάκτη ζεστή.

Σπιλὰς, ἄδος, πέτρα, βράχος καταφαγωμένος ἀπὸ τὰ κύματα. Ἀλ. σπέλα, εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν.

Ἀτρεκέως, ἀληθῶς, Ἀλ. ντρέκι.

Ὀστέον, ὀστοῦν, καὶ ὀστάριον ὑποκορ. Ἀλ. ἔστρα κόκκαλα.

Ἄστυ, πόλις. Ἀλ. φσιάτ, μὲ τὸ Δίγαμ.

Τεττὺς, η, ἀδελφὴ τοῦ ὠκεανοῦ, καὶ Θέτις ἡ θεὰ ἡ ἐπισημοτέρα τῶν Νηρηΐδων. Ἀλβ. ντέτ,=ἡ θάλασσα.

Κερτομῶ, χλευάζω, ὑβρίζω 'Ἀλ. κερτόγν. ἐπιπλήττω.

Δίκη, κρίσις. 'Ἀλ. γκίκη.

Κουλεὸς, θήκη. 'Ἀλ. κουλέτοε = πουγγὶ, σακκοῦλα.

Δίπλαξ, ι, ακος. διπλοῦν ἱμάτιον. 'Ἀλβ. ντιπλοέκα, τὰ μανήκια.

Χαλκὸς, σίδηρον, ὡς εὑρεθεὶς πρὶν τοῦ σιδήρου. 'Ἀλ. Χέκουρ=σίδηρον.

Νέμεσις, μέμψις. 'Ἀλ. νοεμοεζί.

Πόσιος, ιος, σύζυγος 'Ἀλ. μπούροε, καθὼς τὸ Πὸρ, ἀντὶ Ποῦς.

Ἄποινα δῶρα, λύτρα. 'Ἀλ. πάλιοε, καὶ πάγιοε ἡ προῖκα.

Οὐκ, οὐ, ὄχι. 'Ἀλ. νούκ=δέν.

Ἐγγὺς, υθεν, πλησίον, 'Ἀλ. 'γγιάτοε.

Ἄφθονον, ἀρκετόν. 'Ἀλ. ἄφτ καὶ μὲ ἄφτ.

Ἔτος, 'Ἀλ. οὔτ καὶ οὐέτ vjet, καθὼς ἔγινε τὸ εὐγενὴς, ἐπετανὸς=εὐγενὴς, ἐπὶ ἔτος.

Δηθὰ, ἐπίρ. χρονικόν· πολὺν χρόνον, 'Ἀλ. ντισά =πολὺ ἐν γένει·

Πρήθω, πέρσω, καταστρέφω. Ἀλ. πρίσχ.

Νυνὶ, τώρα. Οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανοὶ λέγουσι νανί.

Μείων, μικρότερος. Ἀλ. μίγκο, πολὺ μικρός.

Αἰόλω, κινῶ. 'Ἀλ. Διὸς καὶ λιότ.

Ῥέα, θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, γυνὴ τοῦ Κρόνου, καὶ μήτηρ τοῦ Διὸς, Πλούτωνος τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἄλλων. Ἀλ. 'Ρέ=νέφος.

Ἔρεβος, πατὴρ τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ θανάτου, καὶ υἱὸς τοῦ χάους. Ἐλ. Ἔρσετ=σκότος.

Βαίνω. Ἀλ. οὐαί, καὶ οὐαίτε=ὑπάγω. Ἀόριστος β'. πληθ. ά. προσώπου Βᾶμεν Δωρικῶς ἀντὶ ἔβημεν. Ἀλ. Οὐάμονε=ὑπήγαμε· τοῦ γ'. προσ. Βάν, ἀντὶ ἔβησαν. Ἀλ. οὐάνοε, ὑπῆγαν.

Πῶλος, πουλάριον, νεογέννητος ἵππος. Ἀλπούλιο.

Μοχλὸς, ὁ σύρτης τῆς πόρτας. Ἀλ. λός.

Πτόλεμος, πόλεμος. Ἀλ. λιούφτοε, κατ' ἀναάναγραμματισμὸν, τροπὴν τοῦ Π εἰς φ, καὶ ἀνακοπὴν τοῦ μος, ὁποία, ἔγινεν εἰς τὰ λαπίθης, λιὰπ, Nipote, νὶπ=ἀνεψιὸς, apro, χὰπ=ἀνοίγω, arivo ἀρὶγ=φθάνω κτλπ.

Κατέχω, ἐννοῶ. Ἀλ. κατὲχ (ἐν τῇ Χαονίᾳ).

Λεία, λάφυρον. 'Ἀλ. πλιάτσκα. Ἡ κατάληξις τοῦ τσκα, φρονῶ ὅτι, εἶναι ὑπυκοριστικὸν, καθὼς συνήθως γίνεται εἰς τὰ Παρά, Παράτσκα, καλιὰ, καλιάτσκα οὐνελὰ, οὐνελάτσκο=ἀδελφά-

κι. Τὸ δὲ ἀρχικὸν Π, προσλαμβάνεται ὡς Δίγαμ.

Φρὶξ, φόβος. Ἀλ. φρίκα.

Ἦρ, ἦρος (ἦρα φέρειν) χάρες. Ἀλ. χίρ.

Πλίνθος, πλιθάρι, Ἀλ. πλίς.

Αἰζηὸς, νεανίας, ἀκμαῖος. Ἀλ. οὐάϊζοε, θηλυκοῦ γένους μόνον, ἤτοι τὰς παρθένους.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦ προσχηματισμοῦ, οἷον Κρήτην δε, Αἴγυπτόν δε, καὶ μετὰ τοῦ σ, τῆς Αἰτιατ. πληθ. ἔνθα ἐνόνεται τὸ δ, εἰς ζ, εἰς τὰ Ποιητικὰ ἔραζε=ἔρα=terra, καὶ θύραζε=πρὸς τὰς θύρας γίνεται, λέγω, καὶ εἰς τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν, προστιθεμένης τῆς συλλαβῆς ζι, ἢ ζε, οἷον· κὰμ πα=ζι=ἐπὶ ποδός. Μπάρκα—ζι=ἐπὶ τῆς κοιλίας. Εἰς δὲ τὰ ἀντεῖ—ζα, καὶ κατεῖ—ζα, σημαίνει τὴν ἀπὸ τόπου κίνησιν, ἤτοι ἐκεῖθεν, ἐδῶθεν.

Ὕω, βρέχω, ἐξ οὗ ὕδωρ. Ἀλ. οὔγιοε=νερόν.

Πορεῖν, ἀπὸ τοῦ ἀχρήστου Πόρω=πορεύω. Ἀλβ. 'Ἀλ. μπαρὲς=περιπατῶ.

Ὑπερίων, ονος (ο) εἷς τῶν Τιτάνων, υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, γεννήσας ἐκ τῆς ἀδελφῆς του Θείας τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ τὴν Ἠώ. 'Ἀλ. λέγουν, Περενὶ, καὶ Περεοεντὶ, τὴν θεότητα. Περοεντὸν ντιέλ'ι=βασιλεύει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις λέγουν, περοεντὸν=πετᾷ εἰς τὰ ὕψη, τοὐτέστιν ἡ κυρία τῆς λέξεως σημασία.

Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι, τὸ ὄνομα, Περοεντὶ, κατάγεται ἀπὸ τοῦ, περοεν—Δία (Ζεὺς) τότε κατ' ἐμὲ τὸ Δ. καταντᾷ προβληματικὸν, καθόσον εἰς πολλὰς τοιαύτης φύσεως λέξεις οἱ ἄνω 'Ἀλβανοὶ παραλείπουν τὸ Δ, π. χ. οἱ μὲν, προφέρουν, νιὲν=ἐννοεῖ, νοε στοεπὶ=ἐν οἴκῳ Περενία=θεότης· οἱ δὲ κάτω 'Ἀλβανοὶ, παρεμβάλλοντες τὸ Δ, μετὰ τὸ ν λέγουν, 'ντιὲν, 'ντοε στοεπὶ, Περοεντία κτλπ.

Τὸ Δωρικ. σύ. Ἀλ. τί.

Ἠδὲ, σύνδεσμος συμπλεκτ. ἐπακολουθ. τοῦ ἠμὲν· ἢ τοῦ τε. Ἀλ. ἐδέ.

Δείκνυμι, δέχνυμι, δεδείχαται, δεικνύω. Ἀλβαν. δοεφτόῖ.

(Ἀκολουθεῖ συνέχεια.)

Εἷς τῶν συνδρομητῶν.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΠΡΟΣΦΟΡΑ. Ὁ ἐν Μαγκεστρίᾳ ἐμπορευόμενος συμπολίτης ἡμῶν Κ. Ἀρ. Εὐμορφόπουλος, προσέφερεν εἰς τὸ Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον τεσσαράκοντα ἀντίτυπα τῆς παρὰ τοῦ Κ. Πικκόλου γενομένης τρίτης ἐκδόσεως *τῶν κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν*, καὶ *τῆς Ἰνδικῆς Καλύβης, τῆς Λέσγης τῆς Συράτης, τῆς περιηγήσεως εἰς τὴν Σιλεσίαν* καὶ ἄλλων τινων. Ὁ Κ. Ἀρ. Εὐμορφόπουλος, ἐκ τῶν φιλογενεστέρων ὁμογενῶν, ἀείποτε καὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας συνέτρεξε τὰ καλά.

ΠΟΙΝΗ ΕΝ ΚΙΝΑ. Δύο Κινέζοι ὡς συνδραμόντες τὴν ἀποστασίαν κατεδικάσθησαν εἰς ἀποτύφλωσιν. Κουρεὺς δέ τις ὁμιλῶν πρὸς Εὐρωπαῖον περὶ τῆς ποινῆς ταύτης, ἐξεθειαζε τὴν ἐπιείκειαν τοῦ μανδαρίνου ὅστις, ἀντὶ ν' ἀποκεφαλίσῃ αὐτούς, ἐπέβαλεν ἐλαφροτέραν ποινήν.

Οἱ κατάδικοι, συνοδευόμενοι ἀπὸ λόχον στρατιωτῶν, ἦλθον εἰς τὴν ἀγοράν· εἵπετο δὲ αὐτῶν ὁ ἐκτελεστὴς τῆς ἀποφάσεως φέρων ἔνδυμα ἐρυθρόν· πλησίον δὲ τοῦ νεωτέρου ἤρχετο καὶ νέα γυνή. Οἱ πόδες της δὲν ἦσαν διεστραμμένοι ὡς τῶν γυναικῶν τοῦ τόπου ἐκείνου· τὸ ἀνάστημά της ἦτο μικρόν, ἡ μελανὴ κόμη ἐξαισία, ἡ ὄψις ὠχρὰ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί της μακροὶ ὡς μικρὸν δάκτυλον. Ἀπελπισία ἐφαίνετο ἐζωγραφημένη εἰς αὐτούς.

— Ποία εἶναι ἐκείνη; ἠρώτησεν ὁ Εὐρωπαῖος τὸν κουρέα.

— Ἡ ταλαίπωρος Κόρα, ἀπεκρίθη μὲ ἦθος ἀδιάφορον ὁ Κινέζος. Πρὸ δεκαπέντε μόνον ἡμερῶν ὑπανδρεύθη τὸν Τσάνγ.

— Καὶ εἶναι τῳόντι ἔνοχος ὁ ἄνθρωπος αὐτός;

— Ὁ Τσάνγ; διόλου· εἶναι νέος εἰρηνικώτατος καὶ πρᾶος, καταγινόμενος εἰς μόνον τὸ ἔργον του, τὴν ζωγραφικήν. Ἔχει ὅμως ἀδελφὸν ἀπόστατην, μὲ τὸν ὁποῖον διετήρησε τὰς σχέσεις του. Προχθὲς ἔλαβεν εἰδήσεις του, καὶ ἀπὸ τὴν χαράν του ὅτι ἔμαθε περὶ τῆς ὑγείας του, τὸ διεκοίνωσεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον· τὸ ἔμαθεν ὁ μανδαρῖνος, καὶ κατεδίκασεν ἀμέσως τὸν ἀνόητον. Ἡ σύζυγός του, ὡς λέγεται, ἔκαμεν ὅ,τι ἦτον δυνατὸν διὰ νὰ τὸν σώσῃ· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε, παρεκάλεσε νὰ τὴν ἀφίσουν νὰ συνοδεύσῃ τὸν ἄνδρα της, τὸ ὁποῖον καὶ ἔγεινε δεκτόν. Ἰδοὺ ἀρχίζει ἡ ποινή.

Ὁ Εὐρωπαῖος παρετήρησε καλῶς, ἀλλὰ δὲν εἶδεν οὔτε ἑτοιμασίαν, οὔτε ἐργαλεῖον· εἶδε μόνον Κινέζον ζυμόνοντα λευκήν τινα ὕλην καὶ σχηματίσαντα τέσσαρα σφαιρίδια.

Ἠρώτησε λοιπὸν καὶ πάλιν τὸν κουρέα, ὅστις ἠτένισε τὸν Εὐρωπαῖον μὲ ἦθος ἄπορον σημαίνον, «Μήπως εἶσαι ἠλίθιος;» Καὶ ὅμως ἀπεκρίθη εὐγενῶς εἰπών· —Εἶναι ἄσβεστος.

Ὅτε ἡτοιμάσθησαν τὰ τέσσαρα σφαιρίδια, ἐτυλίχθησαν μὲ πανίον λεπτότατον, τὸ ὁποῖον ἔβρεξαν καὶ ἐδίπλωσαν τρίς. Ἔπειτα ἐσκέπασαν αὐτὸ μὲ ἄλλο πανίον στεγνόν, καὶ οὕτω τὸ ἐπέθεσαν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δύο καταδίκων, δέσαντες αὐτὸ μὲ τρίτον πανίον.

Αἱ παρειαὶ τῆς Κόρας ἐγένοντο κατάλευκοι, καὶ ἔπεσε γονυπετὴς πρὸ τοῦ συζύγου της.

Ὅτε μετὰ τρία λεπτὰ τῆς ὥρας ἀφῃρέθησαν τὰ πανία, οἱ εἰσέτι ζῶντες ὀφθαλμοὶ τοῦ Τσάνγ ἐστράφησαν πρὸς τὴν γυναῖκά του.

Τὸ πρόσωπον τῆς Κόρας ἐχρωματίσθη, οἱ ὀφθαλμοί της ἠκτινοβόλησαν φλόγας ζωηρὰς, αἱ παρειαί της ἠρυθρίασαν, καὶ οὐράνιον ἀληθῶς ἐγένετο τὸ κάλλος αὐτῆς· ἀλλ' ὡς ἀκτὶς παρῆλθον ὅλα ταῦτα. Εὐθὺς τὸ βλέμμα τοῦ Τσάνγ ἠμαυρώθη καὶ ἐσβέσθη, διότι ἡ ἄσβεστος ἐνήργησε. Θὰ ἔλεγέ τις δὲ ὅτι καὶ

ἡ Κόρα ἀπετυφλώθη, διότι οἱ λαμπροὶ ὀφθαλμοί της ἐκλείσθησαν, καὶ ἔπεσεν ἄπνους.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΕΚΤΡΩΜΑ. Πρό τινων ἡμερῶν, ἐκομίσθη εἰς Σπάρτην ἐκ τῆς κωμοπόλεως Καστανίας τέρας περίεργον, ἤτοι βρέφος φέρον δύο κεφαλάς, ὡς καὶ δύο τραχήλους ὅλως ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένους· εἶχεν ὅμως δύο μόνον ἄνω καὶ κάτω ἄκρα, στῆθος δὲ πολὺ πλατὺ πεπιεσμένον καὶ ὑπόκοιλον κατὰ τὸ μέσον ὄχι δὲ καὶ τὴν κοιλίαν. Ἡ δεξιὰ κεφαλὴ ἦτο τελειοτέρα τῆς ἀριστερᾶς καὶ ὑψηλοτέρα, πλὴν οἱ ὀφθαλμοί της ἦσαν ἀτελέστεροι· μεταξὺ δὲ τῶν δύο τραχήλων, ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ κῆνται οἱ πρὸς ἀλλήλους ἐστραμμένοι ὦμοι τῶν δύο κεφαλῶν, εὑρέθη ὀστοῦν βραχὺ καὶ κινητὸν ἐμφαῖνον τὰ ἴχνη ἴσως ὀστῶν κλειδῶν ἢ βραχίονος, καὶ ὄπισθεν τὸ τέρας εἶχε πλατέα νῶτα, δύο δὲ μόνον ὠμοπλάτας εἰς τὰς φυσιολογικὰς θέσεις των· ἀλλ' ἀπὸ τῶν τραχήλων ἑκατέρας κεφαλῆς ἐφαίνοντο δύο ἐξοχαὶ προχωροῦσαι πρὸς τὰ κάτω κεκλιμέναι πρὸς ἑαυτὰς καὶ συμπίπτουσαι ὑπὸ γωνίαν ὀξεῖαν, πρὸς τὸ τέλος τοῦ κορμοῦ τοῦ τέρατος, κατὰ τὴν μέσην αὐτοῦ γραμμὴν ἄνωθεν τῆς ἕδρας καὶ κατὰ τὴν φυσιολογικὴν θέσιν τοῦ ἐλλείποντος ἱεροῦ ὀστοῦ, ὑπὸ δύο μικροὺς κυκλικοὺς δακτυλικοὺς τόπους· συνηρμόζοντο δ' ἀμέσως πρὸς τὰ πλατέα λαγώνια ὀστᾶ. Ἦσαν δ' εὐκρινεῖς καὶ τέλειαι δύο σπονδυλικαὶ στῆλαι, τὸ μεταξὺ τῶν ὁποίων διάστημα, τὸ πλατυνόμενον ὅσον ἐπροχώρει πρὸς τὰ ἄνω, ἐπληροῦτο ὑπὸ βραχέων καὶ καλῶς διὰ ψηλαφίσεως διακρινομένων ἀτελῶν πλευρῶν, βραχυνομένων δ' ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰ κάτω μέχρι τελείας ἐκλείψεώς των, καὶ ἀκινήτως πρὸς ἀμφοτέρας τὰς σπονδυλικὰς στήλας συναρμοζομένων.

Τὸ τέρας διηνοίχθη μόνον ὅπως παρασκευασθῇ καὶ ἀποσταλῇ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ἰατρικῆς ἑταιρίας εἰς Ἀθήνας, ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκέραιον καὶ φυλάττον τὸν φυσικόν του σχηματισμόν, καὶ ἑπομένως δεν ἐγένοντο λεπτομερεῖς αἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ παρατηρήσεις. Καὶ ὅμως εὑρέθη ἔχον πάντα μὲν τὰ σπλάγχνα τοῦ θώρακος διπλᾶ καὶ, ἐννοεῖται, ὄχι ἐντελῶς πάντα καὶ φυσιολογικῶς ἀνεπτυγμένα, ἁπλᾶ δὲ πάντα τὰ τῆς κάτω κοιλίας, δηλαδὴ εὑρέθη ἔχον παρὰ τὰ καὶ ἔξωθεν φαινόμενα ἴδια καὶ τέλεια ὄργανα ἑκατέρου λαιμοῦ, οἰσοφάγους δύο συμπίπτοντας ὅμως εἰς ἕνα καὶ μόνον στόμαχον κοινῶς, καὶ ἀποτελοῦντας ἓν καὶ μόνον εἰσόδου τρῆμα (καρδίαν), τραχείας δύο, πνεύμονας τέσσαρας, ὧν οἱ δύο μεγαλείτεροι καὶ τρίλοβοι πρὸς τὰ ἔξω τοῦ κύτους τοῦ θώρακος ἑκατέρωθεν, οἱ δύω μικρότεροι καὶ ἀτελέστεροι ἐν τῷ μέσῳ καρδίας ἐπίσης δύω, ὧν ἡ μία καὶ κυρία ἔχουσα ἀτελεῖς μὲν τὰς ἄνω κοιλίας, ἀλλ' ὄγκον ἀνάλογον τῷ τεχθέντι, ἔκειτο περὶ τὴν φυσιολογικὴν αὐτῆς θέσιν· μόνη δ' ἐδέχετο τὸ αἷμα ἀπὸ τῶν φλεβῶν, καὶ μόνη ἐφαίνετο μεταδίδουσα τοῦτο εἰς τὸ σῶμα ἅπαν, καὶ τὴν ἑτέραν καρδίαν, καθ' ὅτι εὑρέθησαν πολλὰ μεγάλα τρήματα κατὰ τὸ ἀορτικὸν τόξον· ἡ δὲ ἑτέρα καὶ μικροτέρα καρδία ἔχουσα μέγεθος καρδίας ἀλεκτορίδος εὑρέθη πολὺ ὑψηλὰ παρὰ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην τοῦ τέρατος καὶ ὑπὸ ὁμώνυμον κλεῖδα, ἔφερε δὲ δύο μόνον κατωτέρας κοιλίας καὶ ἀνάλογα ἀγγεῖα, ἅτινα φαίνονται ὅτι ἐφέροντο πρὸς τοὺς πνεύμονας, ἴσως τοὺς παρ' αὐτῇ. Ἄγνωστον δ' ἂν ἐκοινώνει ἢ οὐ πρὸς τὴν παρακειμένην ὑποκλείδιον ἀρτηρίαν, ἢ ἄλλην τινὰ ταύτης ἔκφυσιν. Ἐν δὲ τῇ κάτω κοιλίᾳ στόμαχον ἕνα, ἧπαρ ἐπίσης ἓν μέγα, ὡς ἔχει ἐπὶ τῶν βρεφῶν, σπλῆνα ἕνα καὶ ἀνάλογον, ἐντερικὸν σωλῆνα ἁπλοῦν, συνεχῆ καὶ εἰς μίαν ἕδραν καταλήγοντα· νεφροὺς δύο, κύστιν μίαν μεγάλην καὶ οὖρου ἔμπλεων, καὶ γεννητικὰ ὄργανα ἁπλᾶ.

Τὸ τέρας τοῦτο, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι προήχθη ἐκ συμπήξεως διδύμων, ἐγεννήθη ὥριμον τὴν 1—2 Ἰανουαρίου παρὰ γυναικὸς καλῆς κατασκευῆς καὶ μέσης ἡλικίας, μηδέποτε δυστοκησάσης, μηδὲ παρὰ φύσιν τι τεκούσης, ὡς καὶ μηδενὸς τῶν ἑαυτῆς καὶ τοῦ συζύγου της συγγενῶν, ἐχούσης δὲ καὶ ἄλλα τέκνα ὑγιῆ καὶ ζῶντα.

ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ. Τὴν 5 Φεβρουαρίου ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας. Καὶ πρόεδρος μὲν ἐξελέχθη ὁ Κ. Α. Μαυροκορδάτος, ἀντιπρόεδρος ὁ Κ. Γ. Πρατίδης καὶ Γραμματεὺς ὁ Κ. Ν. Δραγούμης. Μέλη δὲ οἱ ΚΚ. Α. Μελᾶς, Δ. Λεβίδης, Ι. Βοῦρος, Α. Μάμουκας, Π. Ῥομπότης, Α. Ἀνάργυρος, Δρόσος Ν. Δρόσου, Γ. Κωνσταντινίδης, καὶ Π. Γιαννόπουλος.

Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων ἐκθέσεων ἐξάγομεν ὅτι τὸ 1860 ἔτος ἡ Ἑταιρία εἰσέπραξεν ἐκ συνδρομῶν, τροφείων, διδάκτρων, προσφορῶν, τόκων καὶ ἐνοικίων δρ. 143,184 67, ἐδαπάνησε δὲ 134,719 46· ὅτι ἐντὸς τοῦ Ἀρσακείου Παρθεναγωγείου διαιτῶνται περὶ τὰ 125 κοράσια, καὶ διδάσκονται περὶ τὰ 500 ἄλλα ἔξωθεν φοιτῶντα, καὶ ὅτι ἡ ἀγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις αὐτῶν εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς μίαν διευθύντριαν, μίαν ὑποδιευθύντριαν, ὀκτὼ διδασκαλίσσας, δεκατρεῖς διδασκάλους, καὶ ἑπτὰ ἐπιμελητρίας, ἤτοι εἰς τριάκοντα πρόσωπα. Πλὴν δὲ τούτων τὸ κατάστημα ἔχει καὶ ἰατρόν, καὶ φροντιστὴν, καὶ νοσοκόμον, καὶ οἰκονόμον καὶ ὑπηρετικὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κορασίων. Θεία δὲ λειτουργία ψάλλεται καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ καταστήματος, καὶ ἑρμηνεύεται τὸ Εὐαγγέλιον.

Διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου εἶναι ἡ Κ. Καβανιάρη Ἐλβετίς, μισθουμένη δι' ὀκτὼ χιλιάδων καὶ ὀκτακοσίων δραχμῶν κατ' ἔτος (ἐπὶ τρία ἔτη) ὑπὸ τῆς Κ. Ἰφιγενείας Σίνα, συζύγου τοῦ πολλαχῶς εὐεργετήσαντος τὴν πατρίδα Κ. Σίμ. Σίνα πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ, ὑποδιευθύντρια δὲ ἡ Κ. Καλλιόπη Πετροκοκκίνου, ἡ ἄριστα διευθύνασα τὸ Παρθεναγωγεῖον ἐπὶ ἓν ἔτος.

Μανθάνομεν πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἐκθέσεων ὅτι ἡ προστάτις τοῦ Παρθεναγωγείου, ἡ Μεγαλειοτάτη Βασίλισσα, πλὴν τῆς ἄλλης συντόνου μερίμνης περὶ τῆς προόδου αὐτοῦ, ἐπεδαψίλευσε κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη καὶ περὶ τὰς 30,000 δρ. ἐκ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς χρημάτων, καὶ ὅτι διατηρεῖ ἐξ ἰδίων τρεῖς ὑποτρόφους.

Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν ἑταίρων ἡ γενομένη τὴν 5 Φεβρουαρίου ἐψήφισεν εὐχαριστίας πρὸς τὸ διοικ. συμβούλιον διὰ τὴν ἐπιμέλειαν ἣν ἰδίως καταβάλλει περὶ τὴν χρηστὴν ἀγωγὴν τῶν κορασίων, καὶ διὰ τὴν συμπάθειαν ἣν ἔδειξε πρὸς τοὺς παθόντας Σύρους προσλαβὸν ἓν κοράσιον ὑπότροφον ἐκ τῶν προσφύγων. Καὶ δεύτερον δὲ κοράσιον ἐκ Συρίας ἀνατρέφεται ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ δαπάνῃ τῆς Μεγαλ. Βασιλίσσης.